

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS 2020

Finanšu stabilitāte – tāds finanšu sistēmas (finanšu starpnieki, tirgus un tirgus infrastruktūra) stāvoklis, kādā tā spēj izturēt šokus, neradot nozīmīgus finanšu starpniecības un kopējo finanšu pakalpojumu piedāvājuma traucējumus.

Sistēmiskais risks – risks, ka, vienam dalībniekam nespējot nokārtot savas saistības, arī citi dalībnieki nespēs nokārtot savas saistības noteiktajā termiņā, izraisot tālāku ietekmi, kas apdraud finanšu sistēmas stabilitāti vai uzticamību, tautsaimniecības izaugsmi un labklājību.

"Finanšu Stabilitātes Pārskata" mērķis ir veicināt sabiedrības izpratni par Latvijas finanšu sistēmas attīstību un vērst uzmanību uz sistēmiskiem riskiem.

"Finanšu Stabilitātes Pārskatā" analizēta un novērtēta Latvijas finanšu sistēmas darbība un riski, balstoties uz datiem līdz 2020. gada februāra beigām vai pārskata sagatavošanas brīdī pieejamiem datiem.

Aprēķinot ROE, kopējo kapitāla rādītāju, pirmā līmeņa kapitāla rādītāju, pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītāju, kā arī likviditātes un kredītriska stresa testu rezultātus, netiek iekļauti Latvijas Republikā reģistrēto ārvalstu kredītiestāžu filiāļu dati.

Sagatavojot grafiskos attēlus un tabulas, izmantoti šādi datu avoti: 1.1. att. – SVF, 1.2. att. – Bloomberg, 1.3. att. – Reuters, 1.4. att. – Bloomberg, 1.5. att. – EBI, 1.6. un 1.7. att. – CSP, 1.8. att. – CSP un Latvijas Banka, 1.9. un 1.10. att. – CSP, 1.11. un 1.12. att. – CSP un Latvijas Banka, 1.13. att. – Latvijas Banka, 1.14.–1.16. att. – CSP, 1.17. att. – CSP, SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Arco Real Estate" un SIA "Partner Latvia", 1.18. un 1.19. att. – CSP, 2.1. att. – Latvijas Banka, CSP, 2.2. att. – ECB un Eurostat, 2.3.–2.5. att. – ECB, 2.6. un 2.7. att. – Latvijas Banka, 2.8. un 2.9. att. – Latvijas Banka un CSP, 2.10. att. – ECB un Eurostat, 2.11. att. – FKTK un Latvijas Banka, 2.12. att. – FKTK, 2.13. att. – EBI, 2.14.–2.18. att. – Latvijas Banka, 2.19. att. – FKTK un EBI, 2.20.–2.24. att. – FKTK un Latvijas Bankas dati, Latvijas Bankas aprēķini, 2.25. un 2.26. att. – FKTK, 2.27. un 2.28. att. – FKTK un EBI, 2.29. att. – Latvijas Banka, 2.30. att. – FKTK, 2.31. un 2.32. att. – Latvijas Banka, 2.33. un 2.34. att. – FKTK, 2.35. att. – ECB, 2.36. att. – FKTK, 2.37. att. – FKTK un Latvijas Bankas aprēķini, balstoties uz FKTK datiem, 2.1.–2.4. tabula – Latvijas Bankas aprēķini, 3.1. att. – Latvijas Bankas aprēķini, balstoties uz FKTK, Latvijas Bankas un CSP datiem, 3.2. att. – PTAC, 3.3. att. – OECD, 3.4. att. – Latvijas Bankas aprēķini, balstoties uz FKTK datiem, 3.5. att. – FKTK, 3.6. att. – Latvijas Bankas aprēķini, balstoties uz FKTK datiem, 3.7. att. – EAAPI un Latvijas Bankas aprēķini, balstoties uz FKTK datiem, 3.8. att. – EAAPI, 3.9. att. – Latvijas Bankas aprēķini, balstoties uz FKTK datiem, 4.1.–4.3. att. – Latvijas Banka, P1.1. att. – ECB, P1.1. tabula – Latvijas Banka, P1.2. un P1.3. att. – Latvijas Bankas aprēķini, P2.1.–P2.5. att. – Latvijas Banka un Latvijas Bankas aprēķini, P4.1. att. – Reuters, Latvijas Banka un Latvijas Bankas aprēķini, 5. pielikums – FKTK un Latvijas Banka, 6. pielikums – FKTK, CSP, Latvijas Banka un Latvijas Bankas aprēķini.

SATURS

KOPSAVILKUMS	4
1. MAKROFINANSIĀLĀ VIDE UN AIZŅĒMĒJU MAKSĀTSPĒJA	8
Ārējā makrofinansiālā vide	8
Iekšzemes makrofinansiālā vide	11
Mājsaimniecību un nefinanšu sabiedrību finansiālā ievainojamība	13
Nekustamā īpašuma tirgus attīstība	16
2. KREDĪTIESTĀŽU SEKTORA ATTĪSTĪBA UN RISKI	19
Kreditēšanas attīstība	19
Ciklisko risku novērtējums	23
Kreditrisks	24
2.1. ielikums. Uzkrājumu veidošana Covid-19 pandēmijas ietekmē	26
Finansējuma un likviditātes risks	28
2.2. ielikums. Kredītiestāžu likviditātes stresa testi	30
Pelnītspēja	33
2.3. ielikums. Kredītiestāžu darbības modeļa maiņa	35
Kapitalizācija	38
2.4. ielikums. Kreditriskā un tirgus riskā šoku absorbētspēja	41
3. NEBANKU FINANŠU SEKTORA ATTĪSTĪBA UN RISKI	48
Citi kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji	48
3.1. ielikums. Papildu komisijas maksas par aizdevuma ātrāku izsniegšanu – šķērslis finanšu līdzekļu pieejamībai	49
Ieguldījumu platformas	50
Uzkrājumu pakalpojumu sniedzēji	51
Apdrošināšanas sabiedrības	53
Nebanku maksājumu pakalpojumu sniedzēji	56
4. FINANŠU TIRGUS INFRASTRUKTŪRAS RISKI UN IEVAINOJAMĪBA	57
TARGET2-Latvija sistēma	58
Nasdaq CSD sistēma	59
Neliela apjoma klientu maksājumu sistēmas	60
Finanšu tirgus infrastruktūru kiberneturība	60
1. PIELIKUMS. SALIKTAIS CIKLISKO RISKU RĀDĪTĀJS – ALTERNATĪVS PRETCIKLISKO KAPITĀLA REZERVJU ORIENTIERIS	62
2. PIELIKUMS. UZ AIZŅĒMĒJIEM VĒRSTO PASĀKUMU IEVIEŠANA – BŪTISKS PAPILDINĀJUMS LATVIJAS MAKROUZRAUDZĪBAS RĪKU KLĀSTĀ	66
3. PIELIKUMS. KIBERDROŠĪBAS RISKS – IKDIENA DIGITĀLAJĀ TAGADNĒ	71
4. PIELIKUMS. AR KLIMATA PĀRMAIŅĀM SAISTĪTIE RISKI FINANŠU STABILITĀTES KONTEKSTĀ	74
5. PIELIKUMS. KREDĪTIESTĀŽU DARBĪBAS RĀDĪTĀJI	78
6. PIELIKUMS. AGRĪNĀS BRĪDINĀŠANAS RĀDĪTĀJU RISKU PANELIS	79

Saīsinājumi

9. SFPS – 9. starptautisko finanšu pārskatu standarts (*International Financial Reporting Standards*)
- AS – akciju sabiedrība
- ASV – Amerikas Savienotās Valstis
- CO₂ – oglekļa dioksīds
- CSDR – Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 23. jūlija Regula (ES) Nr. 909/2014 par vērtspapīru norēķinu uzlabošanu Eiropas Savienībā, centrālajiem vērtspapīru depozitārijiem un grozījumiem Direktīvās 98/26/EK un 2014/65/ES un Regulā (ES) Nr. 236/2012
- CSD SE – centrālais vērtspapīru depozitārijs *Societas Europaea*
- C-SNI – cita sistēmiski nozīmīga iestāde (*other systemically important institution*)
- CSP – Centrālā statistikas pārvalde
- DSTI – parāda apkalpošanas izdevumu un ienākumu attiecība (*debt-service-to-income*)
- DTI – parāda un gada ienākumu attiecība (*debt-to-income*)
- DVP – ar naudas norēķiniem saistīti vērtspapīru pārvedumi jeb piegāde pret samaksu (*delivery versus payment*)
- EAAPI – Eiropas Apdrošināšanas un aroda pensiju iestāde (*European Insurance and Occupational Pensions Authority*)
- EBI – Eiropas Banku iestāde (*European Banking Authority*)
- ECB – Eiropas Centrālā banka (*European Central Bank*)
- EK – Eiropas Komisija (*European Commission*)
- EKS sistēma – Latvijas Bankas elektroniskā kliringa sistēma
- EPA – Eiropas pieejamības akts (*European Accessibility Act*)
- ES – Eiropas Savienība
- ESRK – Eiropas Sistēmisko risku kolēģija (*European Systemic Risk Board*)
- EVTI – Eiropas Vērtspapīru tirgu iestāde (*European Securities and Markets Authority*)
- FATF – Finanšu darījumu darba grupa NILLTF risku novēršanai (*Financial Action Task Force*)
- FKTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija
- FRS – Federālo rezervju sistēma (*Federal Reserve System*)
- GPL – gada procentu likme
- IKP – iekšzemes kopprodukts
- INK – ienākumus nenesošie kredīti
- IT – informācijas tehnoloģijas
- ITRMO III – trešais ilgāka termiņa ceturkšņa refinansēšanas mērķoperāciju (*targeted longer-term refinancing operations*) kopums
- KKI – kopējās komisijas izmaksas
- LSK – likviditātes seguma koeficients (*liquidity coverage ratio*)
- LTI – aizdevuma apjoma un ienākumu attiecība (*loan-to-income*)
- LTV – aizdevuma apjoma un tā nodrošinājuma vērtības attiecība (*loan-to-value*)
- MFI – monetārā finanšu iestāde
- MVU – mazais un vidējais uzņēmums
- MONEYVAL – Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu novērtēšanas ekspertu komiteja (*Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism*)
- NFS – nebanku finanšu sektors
- NILLTPF – noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija un terorisma un proliferācijas finansēšana
- NVS – Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
- OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*Organisation for Economic Cooperation and Development*)
- PĀAIP – pandēmijas ārkārtas aktīvu iegādes programma (*Pandemic Emergency Purchase Programme*; PEPP)
- PKR – pretcikliskā kapitāla rezerve (*countercyclical capital buffer*)
- PTAC – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
- ROA – aktīvu atdeve (*return on assets*)
- ROE – kapitāla atdeve (*return on equity*)
- RSA – riska svērtie aktīvi
- SCRR – saliktais cikliskā riska rādītājs
- SFK – stabilā finansējuma koeficients (*net stable financing ratio*)
- SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību
- SNV – saistību nepildīšanas varbūtība (*probability of default*)
- SNZ – zaudējumi, kas var rasties saistību nepildīšanas gadījumā (*loss given default*)
- SVF – Starptautiskais Valūtas fonds (*International Monetary Fund*)
- TARGET2 sistēma – otrās paaudzes TARGET (Eiropas Vienotā automatizētā reālā laika bruto norēķinu sistēma (*Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system*; TARGET))
- TIBER – kiberneturības testu veikšanas ietvars (*Threat Intelligence-based Ethical Red Teaming*)
- UIN – uzņēmumu ienākuma nodoklis
- VFPS – valsts fondēto pensiju shēma

KOPSAVILKUMS

Covid-19 pandēmija un tās ierobežošanas pasākumi ir bezprecedenta šoks globālajai un Latvijas tautsaimniecībai un finanšu sistēmai. Pasaulē, t.sk. Latvijā, šoka ietekme uz tautsaimniecību un finanšu sistēmas stabilitāti tiek mazināta ar plašiem fiskālajiem, monetārajiem un finanšu sektora uzraudzības pasākumiem, tomēr ar tautsaimniecības un līdz ar to arī finanšu sektora turpmāko attīstību saistītā nenoteiktība ir būtiska.

Papildus Covid-19 pandēmijas ietekmei minami arī citi svarīgi notikumi. Kopš iepriekšējā "Finanšu Stabilitātes Pārskata" publicēšanas Latvijas finanšu sektorā turpinājās nozīmīgas strukturālās pārmaiņas – tika īstenotas apjomīgas reformas, lai pilnveidotu finanšu noziegumu novēršanas sistēmu. 2020. gada februārī FATF (neatkarīga starpvaldību organizācija, kas izstrādā un sekmē politiskās nostādnēs pasaules finanšu sistēmas aizsardzībai pret NILLTPF) atzina, ka Latvija ir izveidojusi stipru un noturīgu finanšu noziegumu novēršanas sistēmu un izpilda visas FATF rekomendācijas. Atzinums veicināja Latvijas kredītreitinga kāpumu līdz vēsturiski augstākajam līmenim¹, un tas bija svarīgs pozitīvs signāls par valsts investīciju vidi.

Ir pilnveidots NILLTPF novēršanas regulējums, augusi kompetento iestāžu kapacitāte un uzlabojusies to darbības rezultāti, mazinājusies risku tolerance. Vienaļpus nevienmērīgā jauno prasību izpratne privātajā sektorā, kā arī NILLTPF gadījumi Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs ietekmēja privātā sektora vēlmi pēc iespējas izvairīties no riskiem, nevis vadīt tos, un tas apgrūtināja finanšu un nefinanšu sektoru sadarbību.

Latvijas finanšu sektorā mainās finanšu tirgus dalībnieku un to īpašnieku sastāvs, tirgus daļas un darbības modeļi, t.sk. ievērojami sarucis ārvalstu klientu skaits un tiem sniegto pakalpojumu apjoms. Šo strukturālo pārmaiņu ietekmē kredītiestāžu kopējā peļņa būtiski mazinājās, tomēr kredītiestāžu vidējie atdeves rādītāji joprojām pārsniedza ES vidējo līmeni. Daļa kredītiestāžu, kuras iepriekš nebija aktīvas pakalpojumu sniedzējas iekšzemes tirgū, sāka kāpināt iekšzemes nefinanšu sabiedrību kredītešanas apjomu. Tas varētu dažādot nefinanšu sabiedrību pieeju finansējumam un palielināt konkurenci, taču pagaidām šo kredītiestāžu īpatsvars finanšu tirgū ir neliels.

2019. gadā un 2020. gada sākumā iekšzemes nefinanšu sabiedrību kredītešana bija vāja. To ietekmēja vairāki faktori, t.sk. nenoteiktība saistībā ar ārējās vides pasliktināšanos un notikumiem NILLTPF novēršanas jomā, kā arī dažu ārvalstu banku stratēģisko lēmumu īstenošana, to filiālēm Latvijā samazinot kredītportfeli. Tomēr iekšzemes nefinanšu sabiedrību kredītešana ir gausa jau ilgstoši un kavē tautsaimniecības dinamiskāku attīstību. Tas saistīts gan ar pieprasījuma, gan ar piedāvājuma puses faktoriem, t.sk. konkurences spiediena trūkumu un vairākām strukturālām nepilnībām tautsaimniecībā (piemēram, ēnu ekonomiku, nefinanšu sabiedrību nepietiekamo kapitalizāciju, tiesiskās vides neefektivitāti, šķēršļiem būvniecības attīstībā).

Iepriekšējo gadu piesardzīgā kredītešana noteikusi to, ka privātā nefinanšu sektora parāds ir neliels. Covid-19 pandēmijas apstākļos tas var palīdzēt privātajam sektoram vieglāk pārvarēt krīzi un mazinās patēriņa kritumu. Vienaļpus pārāk piesardzīga kredītu piedāvājuma un pieprasījuma saglabāšanās var padziļināt krīzi un kavēt ekonomiskās izaugsmes atjaunošanos.

Krīzes dziļums atkarīgs no Covid-19 pandēmiju ierobežojošo pasākumu ilguma un no tā, cik liela daļa uzņēmumu saglabās spēju darboties un darbvietas. Atšķirībā no iepriekšējās globālās finanšu krīzes Latvijas finanšu sistēma un tautsaimniecība kopumā ir daudz noturīgāka. Latvijas tautsaimniecība ir daudz sabalansētāka. Būtiska atšķirība ir Latvijas dalība eiro zonā, kas sniedz papildu stabilitāti un drošību. ECB un citas ES

¹ 2020. gada 21. februārī starptautiskā kredītreitingu aģentūra *S & P Global Ratings* paaugstināja Latvijas kredītreitingu no "A" līdz "A+", nosakot tam stabili nākotnes perspektīvu.

institūcijas piedāvā nepieredzēta apjoma atbalsta mehānismus un esošā ietvara elastību attiecībā uz valsts atbalsta un fiskālajiem ierobežojumiem un banku uzraudzības prasībām. Valsts finanšu stāvoklis, piešķirtais kredītreitings, dalība eiro zonā ļauj valdībai lēti aizņemties, lai rastu finansējumu tautsaimniecības atbalstam.

Latvijas valdības īstenotie atbalsta pasākumi ir līdzīgi citās ES valstīs nodrošinātajam atbalstam. Taču atbalsta pasākumu efektivitāti un proporcionālītāti mazina joprojām būtiskais ēnu ekonomikas īpatsvars. Ar ēnu ekonomiku lielā mērā skaidrojams iedzīvotāju joprojām zemaais legālo ienākumu un uzkrājumu līmenis (2020. gada sākumā lielākajai daļai iedzīvotāju vai nu vispār nebija uzkrājumu, vai arī tie bija ļoti zemi, un tas mazina šoku absorbētspēju), nepietiekamās sociālās garantijas, uzņēmumu ierobežotās iespējas un vēlme aizņemties. Tādējādi ēnu ekonomika ietekmē arī finanšu sektora iespējas sniegt labāku atbalstu tautsaimniecībai.

Salīdzinājumā ar 2008. gada globālo finanšu krīzi Latvijas kredītiestādes ir daudz labāk sagatavotas finanšu krīzei. Kopš tā laika ir būtiski pilnveidots kredītiestāžu regulējums, Latvijas kredītiestādes kopumā ir labi kapitalizētas un likvīdas, to kapitāla kvalitāte ir daudz labāka. Ziemeļvalstu mātes banku spēja sniegt atbalstu meitas bankām, ja tāda vajadzība rastos, būtiski ierobežo finanšu stabilitātes riskus. Jāpiebilst, ka 2019. gadā norisinājās kopīgas Ziemeļvalstu un Baltijas valstu finanšu krīzes pārvarēšanas mācības, kurās piedalījās 31 finanšu stabilitātes nodrošināšanā iesaistīta iestāde un kurās tika pārbaudīta šo iestāžu reģionālā sadarbība un spēja pārvarēt nozīmīgus satricinājumus. Latvijas Bankas veikto stresa testu rezultāti liecina, ka kredītiestāžu spēja absorbēt nozīmīgus šokus kopumā ir laba.

Covid-19 pandēmija būtiski skars tos nebanku finanšu apakšsektoros, kuri saistīti ar ieguldījumu veikšanu finanšu tirgos – piemēram, valsts un privātos pensiju plānus un ieguldījumu fondus. Covid-19 pandēmijas radītā krīze ir nozīmīgs satricinājums arī ieguldījumu platformām, taču tām nav sistēmiskas nozīmes Latvijas finanšu starpniecībā.

Latvijas Bankas finanšu tirgus infrastruktūra darbojas efektīvi un droši, un ar tās darbību saistītie riski tiek atbilstoši pārvaldīti un ierobežoti tā, lai to ietekme uz maksājumu un norēķinu sistēmu darbību un dalībniekiem būtu minimāla un neradītu sistēmiskus traucējumus.

"Finanšu Stabilitātes Pārskatā" ietverti tematiskie pielikumi par jaunu analītisko rīku ciklisko risku novērtēšanai, jauniem makrouzraudzības politikas instrumentiem, kas mazina iespēju majsaimniecībām uzņemties pārmērīgu parāda nastu, par kibernetikas risku un ar klimata pārmaiņām saistītajiem riskiem finanšu stabilitātei.

Ieteikumi finanšu stabilitātes veicināšanai

– Covid-19 pandēmijas ekonomisko seku pārvarēšanā svarīgi ir nodrošināt finanšu starpniecības pakalpojumu nepārtrauktību un pieejamību. Šajā ziņā nozīmīga loma ir valdībai, sniedzot adekvātu atbalstu uzņēmumiem un majsaimniecībām. Izstrādājot valsts atbalsta instrumentus, būtiski ievērot vairākus pamata principus: 1) mērķtiecīgs pakāpeniskums pārejā no krīzes uz pēckrīzes ekonomiskajiem stimuliem, 2) atbildīga risku sadale starp valsti un privāto sektoru, 3) labums sabiedrībai kopumā un 4) valsts fiskālā ilgtspēja un finanšu stabilitāte. Augot ar publiskiem līdzekļiem finansētu atbalsta pasākumu lomai tautsaimniecībā (t.sk. ar AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" iesaisti, piemēram, aizdevumu un garantiju veidā), īpaša uzmanība pievēršama adekvātai resursu plūsmas kontrolei un risku ierobežošanai.

– Lai veicinātu aizdevēju un aizņēmēju iespējas un interesi aktīvāk iesaistīties kredītu tirgū, padarītu uzņēmējdarbības vidi efektīvāku, kredītresursu cenu – zemāku un konkurenci – aktīvāku, būtiski ir risināt ieilgušās strukturālās problēmas tautsaimniecībā (ēnu ekonomika, nefinanšu sabiedrību nepietiekamā

kapitalizācija un tiesiskās vides neefektivitāte). Arī finanšu instrumentu klāsta paplašināšana, t.sk. Segto obligāciju likuma izstrādes pabeigšana un ieviešana, un pozitīvs minēto nepilnību risināšanas rezultāts veicinātu aktīvāku kreditēšanu.

– Jāturpina attīstīt NILLTPF novēršanas sistēmu, lai tā būtu pēc iespējas efektīvāka. Nepieciešama privātā sektora turpmāka izglītošana un izpratnes vairošana, kompetentajām iestādēm sniedzot skaidrākas un saskaņotākas prasību izpildes vadlīnijas un, kur iespējams, savstarpēji koordinējot darbību, mazinot administratīvo slogu un resursu neracionālu patēriņu, palīdzot privātajam sektoram vadīt riskus.

– Jāturpina pārraudzīt kredītiestāžu darbības modeļa maiņas procesu, lai pārliecinātos, ka tā gaitā nerodas potenciāli jauni riski finanšu stabilitātei.

SVARĪGĀKĀS NORISES LĪDZ COVID-19 PANDĒMIJAS ŠOKAM

Reformas finanšu sektorā

FATF atzinums: Latvijas
NILLTPF novēršanas sistēma
ir stipra un noturīga

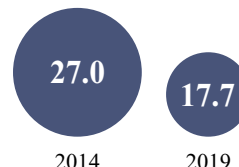

Strukturālas pārmaiņas

Kredītiestāžu darbības modeļa,
finansējuma struktūras un
akcionāru struktūras maiņa

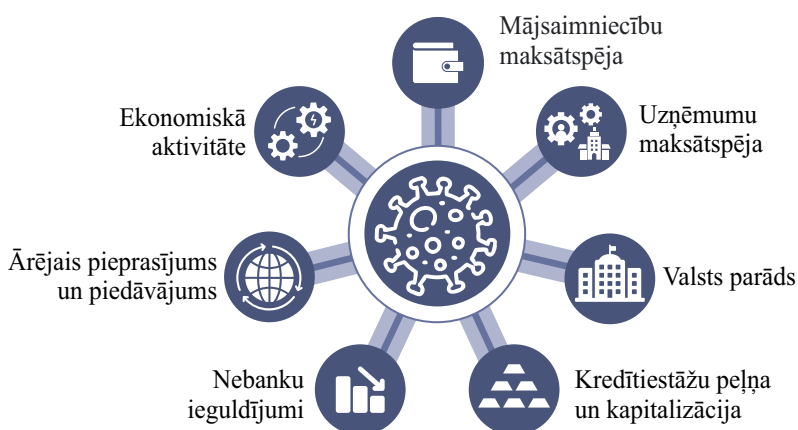

Ilgstoši vāja uzņēmumu kreditēšana

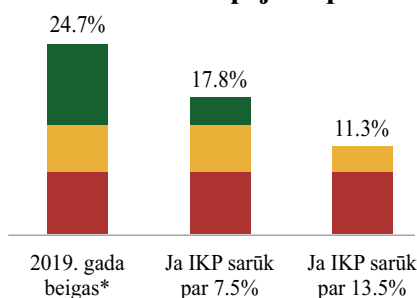
Kredītu iekšzemes nefinanšu
sabiedrībām attiecība pret IKP (%)

COVID-19 PANDĒMIJAI IR PLAŠA IETEKME

KREDĪTIESTĀŽU ŠOKU ABSORBĒTSPĒJA KOPUMĀ IR LABA

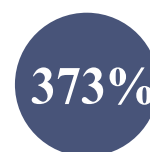
Kopējā kapitāla rādītājs

Brīvprātīgās kapitāla rezerves
Papildu mikrouzraudzības
un makrouzraudzības prasības
Minimālā prasība

* Ņemot vērā pieejamo informāciju par
kredītiestāžu kapitālu un izveidotajiem
uzkrājumiem 2020. gada 1. ceturksnī.

Vidējais likviditātes seguma rādītājs

2020. gada marts
Minimālā prasība 100%

IETEIKUMI FINANŠU STABILITĀTES VEICINĀŠANAI

Finanšu starpniecības pieejamība un
adekvāts valsts atbalsts krīzes pārvarēšanai.

NILLTPF novēršanas sistēmas efektivizēšana,
lai palīdzētu privātajam sektoram izprast un
vadīt riskus.

Tautsaimniecības strukturālo nepilnību
risināšana un kredītdevēju finanšu instrumentu
paplašināšana, lai veicinātu kreditēšanu.

Kredītiestāžu darbības modeļa maiņas
pārraudzība, lai novērstu jaunu risku rašanos.

1. MAKROFINANSIĀLĀ VIDE UN AIZŅĒMĒJU MAKSĀTSPĒJA

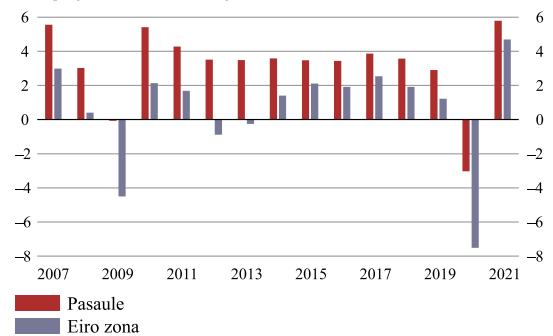
Ārējā makrofinansiālā vide

2020. gadā pasaules tautsaimniecību skāris nebijuša mēroga globāls šoks – Covid-19 pandēmija, kuras ietekme jau saskaņā ar sākotnējām aplēsēm visdrīzāk pārsniegs 2008. gada globālās finanšu krīzes mērogu. **Covid-19 pandēmijas ietekme uz globālo un iekšzemes izaugsmi un finanšu sistēmu pašlaik ir galvenais sistēmiskais risks Latvijas finanšu stabilitātei.** Jāpiebilst, ka Covid-19 pandēmijas radītais šoks iestāties apstākļos, ko jau raksturoja nestabila globālā ekonomiskā izaugsme un nenoteiktība, kas bija saistīta ar pasaules lielvaru tirdzniecības konfliktu eskalāciju, ģeopolitiskajiem saspīlējumiem (t.sk. saistībā ar breksitu), kā arī makroekonomisko nelīdzsvarotību vairākās attīstības valstīs.

Atšķirībā no iepriekšējām krīzēm 2020. gadā ekonomisko lejupslīdi nosaka gan piedāvājuma, gan pieprasījuma puses šoki. Visā pasaulē ieviestie vērēnīgie Covid-19 izplatīšanās ierobežošanas pasākumi neizbēgami saistīti ar būtisku ekonomiskās aktivitātes kritumu. Pārvietošanās ierobežojumi, karantīna un pašizolācija, kā arī ienākumu kritums samazina pieprasījumu pēc precēm un pakalpojumiem. Savukārt robežu slēgšana, apgrūtināta ražošana un pakalpojumu sniegšana rada piegādes ķēžu pārrāvumus un piedāvājuma puses šoku. **Saskaņā ar SVF novērtējumu² pasaules ekonomiskās izaugsmes lejupslīde 2020. gadā varētu sasniegt 3.0% (salīdzinājumā ar 0.1% kritumu 2009. gadā; sk. 1.1. att.), savukārt 2021. gadā tiek prognozēts straujš izaugsmes pieaugums (5.8%).** Straujās atveseļošanās gaidas balstītas uz pieņemumu par ierobežojumu atvieglošanu un tai sekojošu ekonomiskās aktivitātes atjaunošanos 2020. gada otrajā pusē, kā arī tās nosaka apjomīgi atbalsta pasākumi nacionālajā un starptautiskajā līmenī.

Centrālās bankas, valstu valdības un finanšu uzraugi Eiropā³ un citos reģionos īsteno plašu pasākumu kopumu, lai būtiski mazinātu ar Covid-19

1.1. attēls
IKP GADA PĀRMAIŅAS
(SVF prognozes 2020. un 2021. gadam; %)

pandēmiju saistītos draudus tautsaimniecībai un finanšu stabilitātei. Likviditātes un citi atbalsta pasākumi uzņēmējiem, mājsaimniecībām, bankām un finanšu tirgiem ir būtisks priekšnoteikums ātrākai krīzes pārvarēšanai, mazinot šoka mērogu, ierobežojot ekonomisko procesu un kredītu plūsmu pārrāvumus, balstot konfidenci un tādējādi veidojot pamatu ekonomiskās izaugsmes atjaunošanās procesam pēc Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ierobežošanas.

Pasaules ekonomiskās izaugsmes lejupslīde varētu būt dziļāka un atveseļošanās varētu norisēt lēnāk, nekā pašlaik tiek lēsts. Daļēji tas varētu būt saistīts ar nepietiekamu atbalsta pasākumu efektivitāti vai nepilnīgu starptautisko koordināciju krīzes pārvarēšanā, taču izaugsmes galvenais lejupvērstais risks ir neprognozējama Covid-19 pandēmijas attīstība, t.sk. atkārtota tās uzliesmojuma risks pēc mobilitātes ierobežojumu atcelšanas vai vēlāk.

Straujā Covid-19 izplatība un ar to saistītie ekonomiskās izaugsmes riski būtiski ietekmēja finanšu tirgu dinamiku un izraisīja finanšu nosacījumu pasliktināšanos. Neraugoties uz pasaules ekonomiskās izaugsmes palēnināšanos un ar tirdzniecības konfliktiem un ģeopolitiskajām problēmām saistīto augsto nenoteiktību, 2019. gads un 2020. gada sākums pasaules finanšu tirgiem kopumā bija labvēlīgs periods. Centrālo banku īstenotā ekspansīvā monetārā politika veicināja akciju tirgu izaugsmi un ļāva saglabāties zemām valdību un uzņēmumu obligāciju peļņas likmēm. Taču līdz ar Covid-19 uzliesmojumu iepriekšējos gados novērotos ienesīguma meklējumus

² Sk. 2020. gada aprīļa IMF *World Economic Outlook*.

³ <https://www.esrb.europa.eu/home/coronavirus/html/index.en.html>.

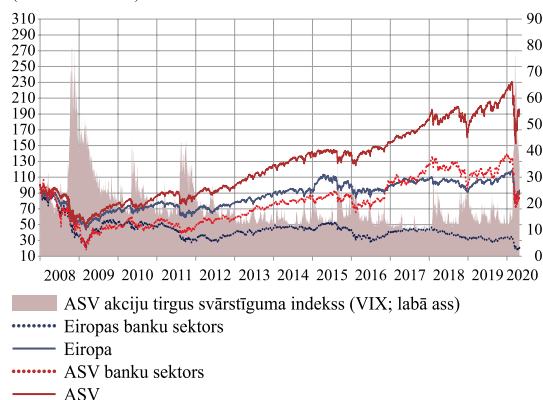
un aktīvu cenu kāpumu nomainīja būtisks riska apetītes kritums. Spēcīgā finanšu stresa apstākļos ir pieaudzis visu aktīvu veidu cenu svārstīgums, savukārt ASV akciju cenu svārstīguma indekss VIX 2020. gada martā pārsniedza globālās finanšu krīzes laikā sasniegtos rādītājus (sk. 1.2. att.). Riskantāko aktīvu un izejvielu cenas sarukušas nepieredzēti strauji, savukārt t.s. drošās ostas aktīvu (piemēram, ASV un Vācijas valdības vērtspapīru) un zelta cenas ir pieaugušas. Stresu finanšu tirgos papildināja arī izjukušās sarunas par naftas ieguves ierobežošanu un tam sekojošais naftas cenu sabrukums 2020. gada pavasarī.

Stress vērojams arī uzņēmumu obligāciju tirgos (sk. 1.3. att.), īpaši pasliktinot uzņēmumu ar zemāku kredītreitingu iespējas piesaistīt finansējumu un palielinot riskus bankām. Uzņēmumu obligāciju ienesīguma straujš pieaugums saistāms gan ar uzņēmumu risku līdz šim neatbilstoši zemā vērtējuma pārskatīšanu, gan ar investoru bažām par Covid-19 izplatīšanās ierobežošanas pasākumu ietekmi uz uzņēmumu naudas plūsmām, peļņit spēju un attīstības perspektīvām. Vadošo centrālo banku monetāro stimulu paplašināšana 2020. gada pavasarī daļēji palīdzēja mazināt saspīlējumu uzņēmumu obligāciju tirgos. Tomēr, būtiski pasliktinoties ekonomiskās izaugsmes izredzēm, palielinās masveida kredītreitingu samazinājuma risks. Tas varētu uzturēt stresu finanšu tirgos, ņemot vērā uzņēmumu ar zemu investīciju reitingu lielo īpatsvaru⁴, kā arī uzņēmumu skaitu ar augstu parāda līmeni.

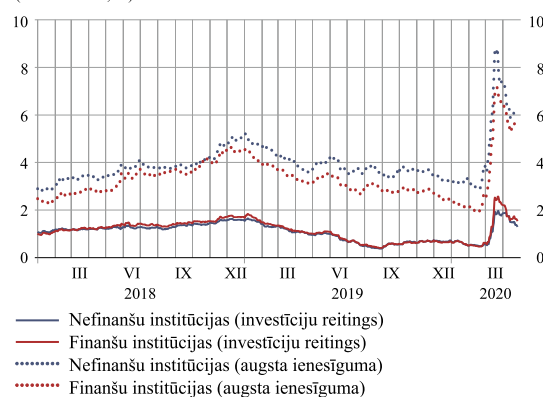
Covid-19 pandēmija īpaši smagi skārusi dažas eiro zonas valstis, tādējādi ekonomiskās izaugsmes lejupslīde eiro zonā kopumā varētu būt dziļāka nekā citās attīstītajās valstīs. Turklāt pasaules ekonomiskās izaugsmes mazināšanās, starptautiskie tirdzniecības konflikti, kā arī pastāvīgā nenoteiktība saistībā ar breksitu un pārejas periodu būtiski palēnināja eiro zonas ekonomisko izaugsmi jau 2019. gadā. **Riski eiro zonas finanšu stabilitātei ir būtiski pieauguši.** Covid-19 pandēmijas ietekmē īstenojās lielākā daļa no sistēmiskajiem riskiem, par kuriem ECB bija brīdinājusi iepriekšējos gados: notika krasa

⁴ Saskaņā ar ECB novērtējumu 2018. gadā uzņēmumu obligācijas ar BBB (t.sk. BBB– un BBB+) kredītreitingu, kas ir zemākais investīciju kategorijas kredītreitings, veidoja 45% no eiro zonas korporatīvā sektora obligācijām (sk. *ECB Financial Stability Review, November 2019*).

1.2. attēls
AKCIJU INDEKSU DINAMIKA
(01.01.2008. = 100)

1.3. attēls
EIROOBLIGĀCIJU IENESĪGUMS
(Iboxx indeksi; %)

riska prēmijas pārvērtēšana finanšu tirgos, būtiski pieauga korporatīvā sektora parāda atmaksājamības riski, savukārt eiro zonas banku vājās peļņit spējas uzlabošanās iespējas būtiski samazinājās. Vairākās eiro zonas valstīs vēl nesen bija vērojams straujš kredītesāns un pārmērīgs nekustamā īpašuma cenu pieaugums un ir aktuāli ar augstu privāto parādu saistīti riski, kas varētu veicināt būtiskāku mājokļu cenu korekciju un patēriņa samazinājumu ekonomiskās lejupslīdes laikā ar lielāku ietekmi uz banku kredītriska pieaugumu. Būtisks ievainojamības kāpums atspoguļojās finanšu sektora akciju cenu kritumā un augstākās finansēšanas izmaksās (sk. 1.2. un 1.3. att.). **Vienlaikus Eiropas banku noturība pret šokiem pēdējos gados kopumā ir palielinājusies, savukārt ECB rīcība likviditātes nodrošināšanai un esošās elastības aktīvā izmantošana banku uzraudzības ietvarā uzlabo banku spēju absorbēt zaudējumus.**

Ekonomiskās aktivitātes kritums un finanšu stabilitātes risku pieaugums ir vērojams arī

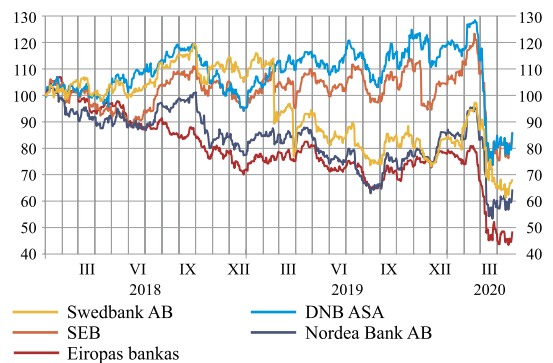
Ziemeļvalstīs, t.sk. Zviedrijā⁵, taču kopumā tas vērtējams kā zemāks nekā citviet Eiropā. Viens no faktoriem, kas veicina Zviedrijas tautsaimniecības un finanšu sektora ievainojamību, joprojām ir augsts mājāsaimniecību parāds, jo ekonomiskās izaugsmes lejupslīdes laikā mājāsaimniecības varētu būtiski ierobežot savu patēriņu, tādējādi vēl vairāk padziļinot ekonomiskās aktivitātes kritumu un palielinot iespējamus ar kredītiem saistītus zaudējumus bankām. Savukārt satricinājumi globālajos finanšu tirgos palielina riskus saistībā ar Zviedrijas banku augsto atkarību no tirgus finansējuma, īpaši situācijā, kad ziņas par NILLTPF novēršanas pārkāpumiem, kā arī jauniem un iespējamiem sodiem turpina negatīvi ietekmēt Ziemeļvalstu banku reputāciju un akciju cenas (sk. 1.4. att.) un finanšu rādītājus. Tomēr, neraugoties uz vērā ņemamām akciju cenu svārstībām pēdējos divos gados, kopumā Latvijas lielāko kredītiestāžu mātes banku obligāciju ienesīgums ir zemāks un kredītriska novērtējums finanšu tirgos ir labāks nekā vidēji Eiropas bankām⁶. Augstā peļnītspēja (sk. 1.5. att.) un vienlaikus zemā izdevumu un ienākumu attiecība nodrošināja Zviedrijas bankām zemas finansēšanas izmaksas. Tomēr 2020. gadā martā līdz ar būtiskiem satricinājumiem pasaules finanšu tirgos tās nedaudz pieauga.

Ziemeļvalstu noturība pret ekonomiskajiem un finanšu satricinājumiem, kā arī spēja absorbēt potenciālos riskus ir augsta. Tās ir bagātas Eiropas valstis ar augstu IKP uz vienu iedzīvotāju, augstu mājāsaimniecību uzkrājumu līmeni un zemu ienākumu nevienlīdzību, spēcīgu sociālo aizsardzību un veselības aprūpi un attīstītām informācijas un komunikācijas tehnoloģijām. Būtiski, ka Ziemeļvalstu valdību parādi kopumā ir zemi un kredītreitingi ir augsti (t.sk. AAA Zviedrijai, Dānijai un Norvēģijai), un tas ļauj tām paplašināt fiskālo telpu Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes seku mazināšanai un tautsaimniecības atbalstam. Turklāt Ziemeļvalstu centrālās bankas un makrouzraudzības iestādes īsteno pasākumus, lai nodrošinātu finanšu stabilitāti, veicinātu kredītesanu un tādējādi mazinātu ekonomisko procesu pārrāvumus.

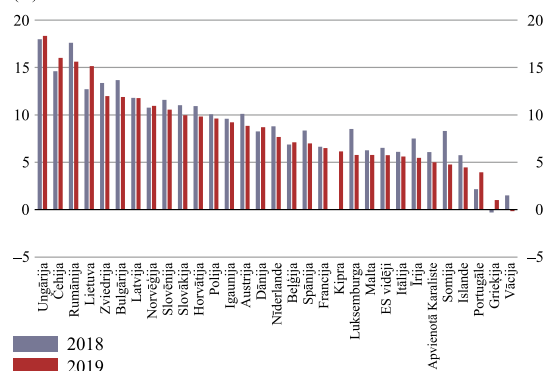
⁵ Divu Latvijas sistēmiski nozīmīgu kredītiestāžu mātes banku mītnes zeme.

⁶ Salīdzinājumam izmantoti indeksi *Markit Iboxx EUR Financials index* un *Markit iTraxx Europe Senior Financials index*.

1.4. attēls
ZIEMEĻVALSTU BANKU AKCIJU CENAS UN EIROPAS BANKU AKCIJU INDEKSS
(01.01.2018. = 100)

1.5. attēls
ES LIELĀKO KREDĪTIESTĀŽU VIDĒJĀ ROE
(%)

Būtisks stabilizējošs faktors ir noslēgtās pagaidu ASV dolāru likviditātes mijmaiņas vienošanās (*swap lines*) starp ASV FRS un dažām citām centrālajām bankām, t.sk. Zviedrijas, Dānijas un Norvēģijas centrālajām bankām.

Nozīmīgā ārvalstu investoru klātbūtne Latvijas finanšu sektorā krīzes apstākļos varētu būt saistīta ar zināmiem riskiem, piemēram, atkarību no norisēm investoru mītnes zemēs un investoru stratēģiskajiem lēmumiem. Taču Ziemeļvalstu mātes banku spēja sniegt atbalstu meitas bankām, ja tāda vajadzība rastos, būtiski ierobežo finanšu stabilitātes risku pieaugumu Latvijā saistībā ar Covid-19 pandēmijas izraisīto šoku tautsaimniecībai. Cieša pārrobežu sadarbība un informācijas apmaiņa starp Baltijas valstu un Ziemeļvalstu centrālajām bankām, uzraudzības un noregulējuma iestādēm, kā arī finanšu ministrijām arī ir būtisks priekšnoteikums šā reģiona finanšu stabilitātes veicināšanai globālo finanšu un ekonomisko satricinājumu laikā.

Iekšzemes makrofinansālā vide

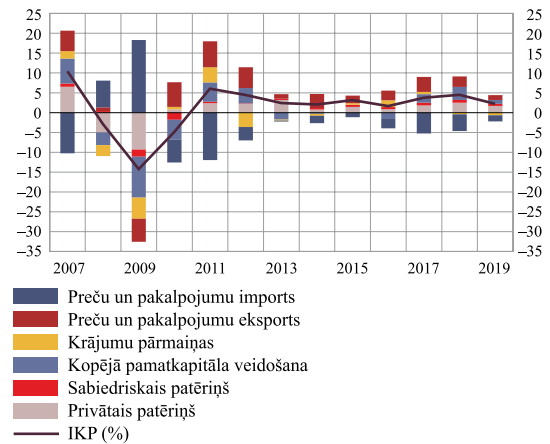
2019. gadā Latvijas ekonomiskā izaugsme būtiski palēninājās – IKP pieaugums (2.2%) bija divas reizes lēnāks salīdzinājumā ar 2018. gadu. Izaugsme palēninājās galvenokārt ārējo faktoru ietekmē, taču to negatīvi ietekmēja arī iekšzemes faktori, t.sk. finanšu starpniecības nepilnības un vājas kredītēšanas ieilgšana. Ārējās vides nenoteiktība un ārējā pieprasījuma vājināšanās galvenokārt atspoguļojās lēnākā preču eksporta izaugsmē un, mazinoties iekšējam pieprasījumam (īpaši kapitālpēcū ievēdumam), arī importa pieauguma tempa sarukumā (sk. 1.6. att.). Savukārt pakalpojumu ārējā tirdzniecība bija noturīgāka. Palielinoties investoru piesardzībai un saglabājoties gausai kredītēšanai, investīciju pieauguma temps būtiski saruka. Nozīmīgāko devumu IKP izaugsmē joprojām nodrošināja privātais patēriņš, ko galvenokārt balstīja reālās neto darba algas pieaugums.

Nozaru dalījumā pievienotās vērtības kritums 2019. gadā bija vērojams finanšu un apdrošināšanas darbību nozarē (saistībā ar strukturālajām pārmaiņām), transporta nozarē (samazinoties ostu, dzelzceļa, kā arī autokravu pārvadājumiem) un enerģētikas nozarē (galvenokārt nelabvēlīgo laikapstākļu ietekmē). Ārējie faktori kavēja apstrādes rūpniecības izaugsmi (sk. 1.7. att.). Mērenāks kāpums bija iepriekš strauji augušajā būvniecībā un informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Savukārt spēcīga izaugsme bija vērojama lauksaimniecībā, tūrismā, profesionālajos pakalpojumos un tirdzniecībā.

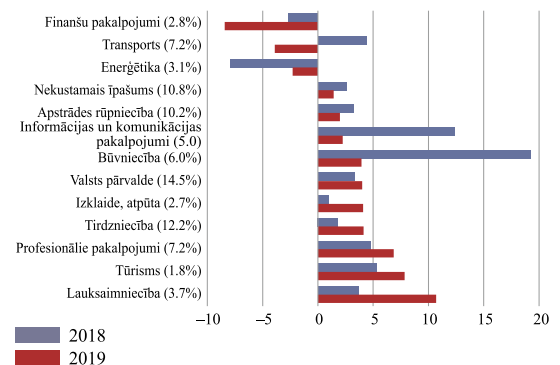
Covid-19 pandēmija un ar to saistītie ierobežojumi būtiski ietekmējuši ekonomisko izaugsmi pasaulē un Latvijā, kā arī palielinājuši finanšu stabilitātes riskus. Covid-19 izplatība pasaulē sākotnēji visvairāk ietekmēja izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari un atpūtas un izklaides pakalpojumu nozari, kā arī pasažieru gaisa pārvadājumu nozari Latvijā. Taču Covid-19 izplatību ierobežojošie pasākumi, piegādes ķēžu pārrāvumi, kā arī konfidences un pieprasījuma šoks negatīvi ietekmē gandrīz visas tautsaimniecības nozares, un 2020. gadā kopumā gaidāms nozīmīgs ekonomiskās aktivitātes kritums.

Iekšzemes pieprasījuma pusē riskus būtiski palielina investīciju vājināšanās un mājāsaimniecību patēriņa

1.6. attēls
REĀLĀ IKP GADA PĀRMAIŅU STRUKTŪRA
(sezonāli izlīdzināti dati; procentu punktos)

1.7. attēls
PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS GADA PĀRMAIŅAS DARBĪBAS VEIDU DALĪJUMĀ
(sezonāli izlīdzināti dati; iekavās – īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā, %)

sarukums. Covid-19 pandēmija ietekmē patērētāju maksātspēju un noskaņojumu un rada paradumu maiņu. Šīs krīzes ietekmē iespējamas ne tikai īstermiņa, bet arī ilgāka termiņa patēriņa strukturālās pārmaiņas. Privātajam patēriņam ir liels īpatsvars (60%) kopējā pievienotajā vērtībā, tāpēc tas var būtiski ietekmēt IKP dinamiku ar mazākām svārstībām nekā investīcijas, kuru īpatsvars pievienotajā vērtībā ir 23%.

Saskaņā ar CSP novērtējumu 2020. gada 1. ceturksnī IKP apjoms pēc sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzinātiem datiem samazinājās par 1.5% salīdzinājumā ar 2019. gada 1. ceturksni, bet būtiskākais kritums gaidāms 2. ceturksnī. Saskaņā ar Latvijas Bankas 2020. gada jūnija prognozēm IKP kritums 2020. gadā kopumā varētu sasniegt 7.5%.⁷

⁷ Izstrādātās makroekonomisko rādītāju prognozes ir balstītas uz bāzes scenāriju ar Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi 2020. gada 1. pusgadā ar pieņēmumu, ka ekonomiskā aktivitāte pēc tam strauji atjaunosies.

ES atbalsta fondu, ECB, Latvijas Bankas un FKTK, bet galvenokārt Latvijas valdības atbalsta pasākumiem un izdevumiem būs centrālā loma krīzes ietekmes mazināšanā un ekonomiskās izaugsmes atjaunošanā. Ar mērķi mazināt Covid-19 izplatību jau 2020. gada 12. martā Latvijas valdība izsludināja ārkārtējo situāciju, laikus ierobežojot personu pārvietošanos pāri valsts robežai un ieviešot pārdomātus un iedarbīgus sociālās distancēšanās pasākumus iekšzemē. Tāpēc Covid-19 izplatības ierobežošanai nav bijuši nepieciešami tik radikāli izolējošie pasākumi kā Covid-19 pandēmijas smagi skartajos Eiropas reģionos.

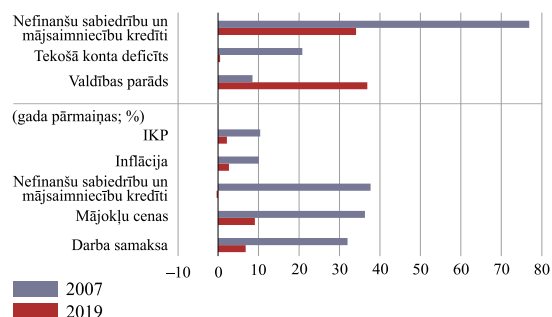
Vienlaikus, lai mazinātu ierobežojošo pasākumu ietekmi uz tautsaimniecību, valdība īsteno vairākus atbalsta pasākumus⁸ – ieviests dīkstāves pabalsts, nodokļu brīvdienas uzņēmējiem, darbnepējas lapu apmaksa ar Covid-19 saistītajos gadījumos, atviegloti bezdarbnieku pabalsta saņemšanas nosacījumi. Savukārt AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes skartajiem uzņēmumiem sniedz kredītu garantijas un apgrozāmo līdzekļu aizdevumus; tiek veidots lielo uzņēmumu atbalsta fonds ar publisko un privāto finansējumu; atvieglotas prasības eksporta kredītu garantiju saņemšanai. Augot ar publiskiem līdzekļiem finansētu atbalsta pasākumu lomai tautsaimniecībā (t.sk. ar AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" iesaisti, piemēram, aizdevumu un garantiju veidā), īpaša uzmanība pievēršama adekvātai resursu plūsmas kontrolei un risku ierobežošanai.

Atbalstu iedzīvotājiem sniedz arī kredītiestādes. Finanšu nozares asociācijas un to biedru (t.sk. lielāko kredītiestāžu) apstiprinātais moratorijs paredz privātpersonām un nefinanšu uzņēmumiem, kuru īstermiņa finansiālās grūtības izraisījusi Covid-19 pandēmija, iespēju atlikt aizdevuma pamatsummas maksājumus.

Augstais ēnu ekonomikas īpatsvars, lielā nevienlīdzība, zemais māsaimniecību uzkrājumu līmenis un vairāku uzņēmumu nestabilā finanšu situācija, kas bija vērojama arī pirms Covid-19 pandēmijas, norāda, ka **daļai iedzīvotāju un uzņēmumu ir zema noturība pat**

⁸ Sk. terminētu vienotu likumu "Par valsts apdraudējuma un tā seku novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem sakarā ar Covid-19 izplatību" (<https://likumi.lv/ta/id/313373>).

1.8. attēls
LATVIJAS MAKROEKONOMISKIE RĀDĪTĀJI
(% no IKP)

īslaicīga šoka gadījumā. Vienlaikus kopumā gan tautsaimniecības, gan finanšu sektora noturība pret šokiem ir labāka nekā jebkad iepriekš, t.sk. salīdzinājumā ar stāvokli pirms 2008. gada globālās finanšu krīzes. 2019. gadā Latvijas tautsaimniecībā un kredītiestāžu sektorā nebija vērojama tāda būtiska ārējā un iekšējā nesabalansētība, kuras dēļ 2008. gada globālā finanšu krīze skāra Latvijas tautsaimniecību smagāk nekā vairākas citas Eiropas valstis (sk. 1.8. att.).

Latvijas dalība eiro zonā nodrošina pieeju plašam monetārās politikas un kredītiestāžu uzraudzības pasākumu kopumam. Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes laikā ECB jaunizveidotā PĀAIP, kā arī esošās aktīvu iegādes programmas palielināšana un ilgāka termiņa mērķēto refinansēšanas operāciju nosacījumu atvieglošana ļauj kredītiestādēm aizņemt naudas resursus ar īpaši labvēlīgu procentu likmi un rada labvēlīgus apstākļus Latvijas valdības aizņemšanās iespējām starptautiskajos tirgos.

Pēdējos 10 gados notikušas būtiskas pārmaiņas finanšu sektora stabilitātes nodrošināšanas jomā gan eiro zonā, gan Latvijā. Latvijā arī būtiski uzlabota NILLTPF novēršanas sistēma, t.sk. veikta finanšu sektora sakārtošana, ko 2020. gadā sākumā apliecināja starptautisko organizāciju – MONEYVAL un FATF – sniegtais vērtējums. Arī starptautiskā kredītreitingu aģentūra *S & P Global Ratings* 2020. gada februārī paaugstināja Latvijas kredītreitingu līdz vēsturiski augstākajam līmenim (no A līdz A+), atzinīgi novērtējot Latvijas fiskālo politiku un valsts finanšu sistēmas reputācijas atjaunošanā paveikto. Iepriekšējos gados ievērotā fiskālā disciplīna ļauj krīzes situācijā sniegt apjomīgu atbalstu uzņēmējiem un mājsaimniecībām.

Investoru uzticēšanās Latvijai kā drošam aizņēmējam ļāva 2020. gada martā un aprīlī piesaistīt finansējumu 1.55 mljrd. eiro apjomā, tādējādi palielinot valsts budžeta līdzekļus tautsaimniecības stimulēšanas un iedzīvotāju atbalsta pasākumiem Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes seku pārvarēšanai.

Mājsaimniecību un nefinanšu sabiedrību finansiālā ievainojamība

2019. gadā un 2020. gada pirmajos divos mēnešos mājsaimniecību maksāspēja turpināja uzlaboties, taču, samazinoties ekonomiskās izaugsmes tempam, tas notika lēnāk nekā iepriekš. 2019. gadā reālās neto darba samaksas pieaugums bija 3.9% (2018. gadā – 7.2%). Darba meklētāju īpatsvars 2019. gadā saruka līdz 6.3% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita (2018. gadā – 7.4%; sk. 1.9. att.).

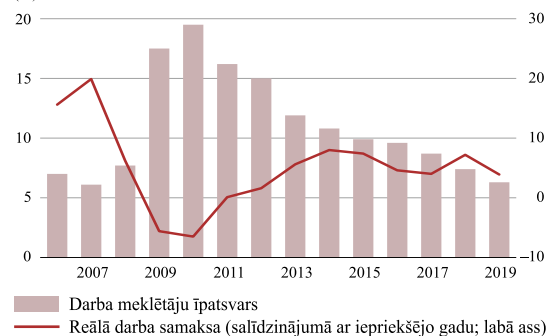
Covid-19 pandēmija un ar to saistītie Covid-19 izplatību ierobežojošie pasākumi ir nozīmīgs šoks, kas ietekmēs bezdarba līmeni, mājsaimniecību ienākumus un maksāspēju. Mājsaimniecību maksāspējas riskus īstermiņā daļēji mazina valdības atbalsta pasākumi un privātais moratorijs privātpersonām. **Mājsaimniecību maksāspējas turpmākās pārmaiņas būs atkarīgas no recesijas dziļuma un valsts atbalsta pasākumu efektivitātes.**

Lai gan kopumā mājsaimniecību noturība pret šokiem pēdējo gadu laikā ir augusi, **Latvijas mājsaimniecību spēju pārvarēt pēkšņu krīzi mazina kopumā zema uzkrājumu un ienākumu līmenis.** Saskaņā ar CSP provizorisko novērtējumu⁹ 2020. gada sākumā gandrīz trešdaļai (29.3%) mājsaimniecību nebija uzkrājumu, 40.9% mājsaimniecību uzkrājumi ļautu saglabāt esošo dzīves līmeni ne ilgāk kā trīs mēnešus, un tikai 29.8% mājsaimniecību ir uzkrājumi, kas ļautu saglabāt esošo dzīves līmeni trīs mēnešus vai ilgāk (sk. 1.10. att.). Saskaņā ar "Swedbank" AS 2019. gadā veikto aptauju¹⁰ 67% aptaujāto iedzīvotāju uzkrājums nepārsniedz vienu vidējo mēneš algu. Latvijas mājsaimniecību noguldījumu līmenis 2019. gada beigās bija 25.0%

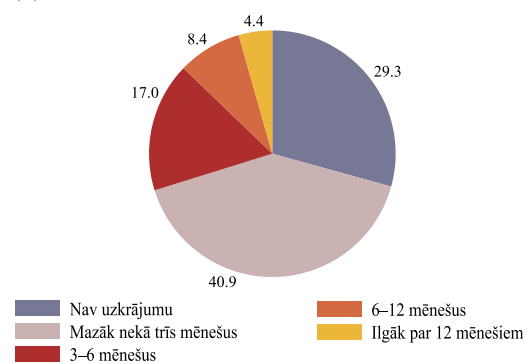
⁹ <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/2834-293-majsaimniecibu-2020-gada-sakuma-nebija>.

¹⁰ <https://www.db.lv/zinas/latvijas-iedzivotaji-sogad-spejusi-uzkrat-vairak-493625>.

1.9. attēls
DARBA MEKLĒTĀJU ĪPATSVARS UN REĀLĀS NETO DARBA SAMAKSAS GADA PĀRMAIŅAS
(%)

1.10. attēls
ATBILŽU SADALĪJUMS CSP APTAUJAS JAUTĀJUMAM: "CIK ILGI JŪSU MĀJSAIMNIECĪBA VARĒTU SAGLABĀT ESOŠO DZĪVES LĪMENI, JA VAIRS NESANĒMTU IENĀKUMUS, BET DZĪVOTU NO UZKRĀJUMIEM?"
(%)

no IKP (2007. gada beigās – 19.6%), bet eiro zonā vidēji attiecīgi 67.1% no IKP.

Vienlaikus jāatzīmē, ka **mājsaimniecību noturība pret satricinājumiem kopumā ir krietni labāka nekā pirms 2008. gada finanšu krīzes.** Mājsaimniecību parāds ir vairāk nekā divas reizes mazāks nekā pirms 2008. gada finanšu krīzes. Tas mazina mājsaimniecību kredītriska pieauguma ietekmi uz finanšu stabilitāti un mājsaimniecību patēriņa krituma apjomu. 2019. gada beigās mājsaimniecību saistību pret MFI un līzingsabiedrībām attiecība pret IKP un mājsaimniecību rīcībā esošajiem ienākumiem bija attiecīgi 17.8% un 28.8%, bet 2007. gadā – 39.4% un 66.8%. Salīdzinājumā ar eiro zonas mājsaimniecību kopējā parāda vidējo līmeni (57.9% attiecībā pret IKP) Latvijas mājsaimniecību kopējā parāda līmenis (20.3% attiecībā pret IKP) uzskatāms par zemu.

Atšķirībā no situācijas pirms 2008. gada finanšu krīzes Latvijas mājsaimniecību neto pozīcija (mājsaimniecību

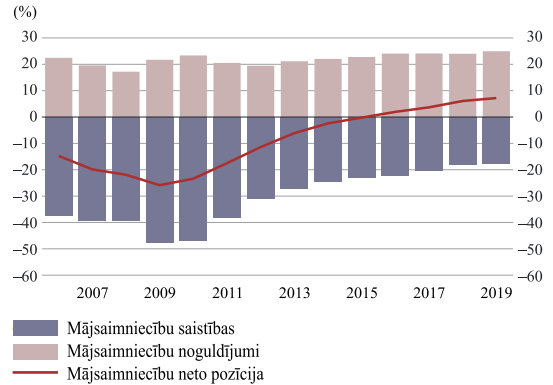
noguldījumi MFI mīnus aizņēmumi MFI un līzings sabiedrībās) ir pozitīva – 2019. gada beigās tā bija 7.2% attiecībā pret IKP pretstatā negatīvajai neto pozīcijai (–19.9% attiecībā pret IKP) 2007. gada beigās (sk. 1.11. att.).

Arī mājaisaimniecību kredītu procentu maksājumu slogs ir mazāks nekā pirms 2008. gada finanšu krīzes. 2019. gada beigās mājaisaimniecību procentu maksājumi par kredītiem kredītiestādēs bija 0.62% no IKP (2007. gadā attiecīgi 2.31% no IKP). Taču šim slogam jāpieskaita mājaisaimniecību procentu maksājumi par kredītiem nebanku kredītētājiem. Procentu maksājumi nebanku kredītētājiem (0.42% no IKP) bija lielāki nekā puse no procentu maksājumiem kredītiestādēm (sk. 1.12. att.).

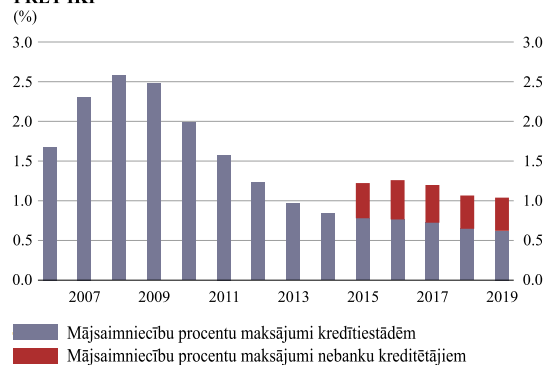
Saskaņā ar Latvijas Bankas organizētās iedzīvotāju aptaujas¹¹ rezultātiem 2020. gada sākumā tikai aptuveni piektajai daļai aptaujāto aizņēmēju maksājumi par aizņēmumiem (t.sk. procentu maksājumi) pārsniedza 30% no ģimenes kopējiem mēneša ienākumiem (sk. 2. pielikumu). Vienlaikus 42% aptaujāto atzina, ka, mēneša maksājumiem par aizņēmumiem pieaugot par 20–25%, viņi vairs nevarētu segt visus mēneša maksājumus bez kredītu atmaksas grafika pārskatīšanas, un tikai 13% aizņēmēju varētu segt kredīta maksājumus bez tēriņu samazināšanas (sk. 1.13. att.). Mājaisaimniecību stresa testi, ko Latvijas Banka veikusi, balstoties uz mājaisaimniecību kredītņēmēju aptauju, liecina, ka mājaisaimniecības ir ļoti jutīgas pret nodarbināto ienākumu samazināšanos.

Covid-19 pandēmijas priekšvakarā kredītiestāžu mājaisaimniecībām izsniegto kredītu kvalitāte bija laba. Arī aprēķināto un atzīto procentu ienākumu starpība bija samazinājusies gandrīz līdz nullei, un ierosināto maksātnespējas lietu skaits bija neliels. Kredītiestāžu piešķirtās kredīta brīvdienas un valdības pasākumi uz laiku attālinās kredītu ar maksājumu kavējumu strauju pieaugumu, taču krīzei ieilgstot, kredītu kvalitāte pasliktināsies un mājaisaimniecību maksātnespējas lietu skaits pieaugs.

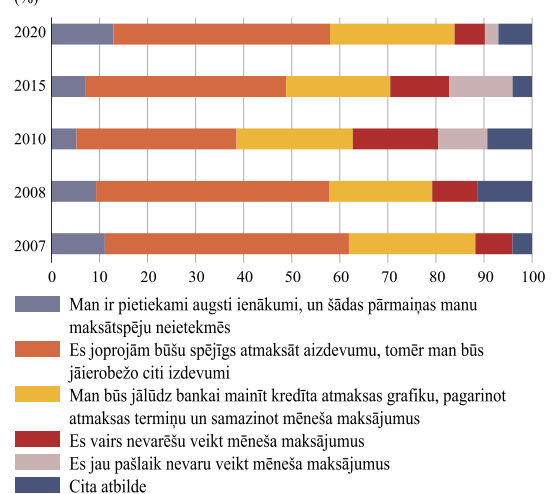
1.11. attēls
MĀJSAIMNIECĪBU SAISTĪBAS PRET MFI UN LĪZINGA SABIEDRĪBĀM, NOGULDĪJUMI UN NETO POZĪCIJA ATTIECĪBĀ PRET IKP

1.12. attēls
MĀJSAIMNIECĪBU PROCENTU MAKSĀJUMU ATTIECĪBA PRET IKP

1.13. attēls
ATBILŽU SADALĪJUMS APTAUJAS JAUTĀJUMAM "KĀ JŪS VĒRTĒJAT SAVAS AIZŅĒMUMA ATMAKSĀŠANAS SPĒJAS, JA JŪSU MĒNEŠA MAKSĀJUMI PAR AIZŅĒMUMU PIEAUGTU PAR 20–25%?"

2020. gada sākumā joprojām vairāk nekā 10 tūkst. cilvēku bija tādu kredītu atlikumi, kuri izsniegti līdz 2008. gada nogalei, kuru atgūšana ir bezcerīga un kurus kredītiestādes ir jau norakstījušas zaudējumos. Latvijas Banka rosinājusi šādu neatgūstamu parādu dzēšanu. Tas

¹¹ Latvijas Bankas organizētā gadskārtējā iedzīvotāju aptauja par naudas un kredītiestāžu sistēmu Latvijā.

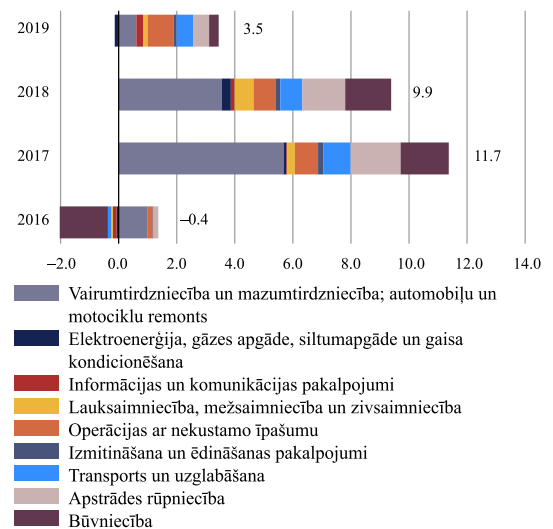
ļautu šiem cilvēkiem atkal iekļauties tautsaimniecības un kredītes apritē, taču neietekmētu kredītiestādes (jo šie kredīti ir jau norakstīti, bet nevar tikt vienpusēji dzēsti).

Papildus tam izstrādāts jauns likumprojekts par fiziskās personas atbrīvošanu no parādsaistībām, ar kuru plānots nodrošināt iespēju fiziskajām personām, kurām ir zemi ienākumi un neliels parādsaistību apjoms, noteiktajā kārtībā atbrīvoties no parādsaistībām.

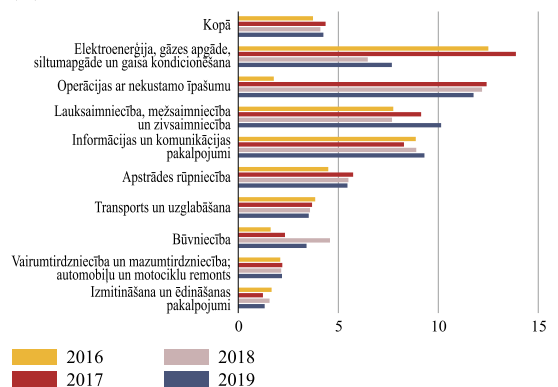
2019. gadā nefinanšu sabiedrību maksājspēja kopumā turpināja uzlaboties, taču tāpat kā māsaimniecībām, palēninoties ekonomiskajai izaugsmei, uzlabošanās notika gausāk nekā iepriekš. 2019. gadā nefinanšu sabiedrību vidējais apgrozījums pieauga par 3.5% (par 9.9% 2018. gadā un par 11.7% 2017. gadā). Apgrozījums palielinājās visās nozarēs, izņemot elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozari (sk. 1.14. att.). Vidējais rentabilitātes rādītājs saglabājās labā līmenī (4.3%; 2018. gadā – 4.1% un 2017. gadā – 4.4%), taču dažās nozarēs (būvniecībā, operāciju ar nekustamo īpašumu nozarē un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē) tas būtiski pasliktinājās (sk. 1.15. att.).

2019. gadā nefinanšu sabiedrību parāda sloga rādītāji turpināja uzlaboties. 2019. gada beigās nefinanšu sabiedrību kopējais parāds¹² bija 55.3% no IKP (2018. gadā – 57.3% no IKP), t.sk. parāds kredītiestādēm un līzings sabiedrībām bija 22.2% no IKP (2018. gadā – 23.8% no IKP). Vienlaikus pašu kapitāls un naudas atlikums pieauga, lai gan nefinanšu sabiedrībām vēl bija iespēja izmaksāt dividendes no peļņas, kas tika gūta līdz 2017. gadam (ieskaitot), nepiemērojot UIN 20% apmērā no sadalītās peļņas (dividendēm)¹³. Tādējādi nefinanšu sabiedrību parāda attiecība pret pašu kapitālu nedaudz uzlabojās, sasniedzot 1.49 (2018. gadā – 1.51), tomēr tā joprojām atpalika

1.14. attēls
NEFINANŠU SABIEDRĪBU APGROZĪJUMA PĀRMAIŅAS SALĪDZINĀJUMĀ AR IEPRĒKŠĒJO GADU UN NOZARU DEVUMS (%)

1.15. attēls
NEFINANŠU SABIEDRĪBU RENTABILITĀTE (PEĻŅA PIRMS NODOKĻU SAMAKSAS PRET APGROZĪJUMU) NOZARU DALĪJUMĀ (%)

no kaimiņvalstu uzņēmumu kapitalizācijas vidējā līmeņa¹⁴. Nefinanšu sabiedrību vidējais slīdošais procentu maksājumu seguma rādītājs, t.i., peļņas pirms nodokļu samaksas un procentu maksājumiem attiecība pret procentu maksājumiem, saglabājās augsts (9.5; sk. 1.16. att.).

Nefinanšu sabiedrību 2019. gada finanšu rādītāji ir daudz labāki nekā laikā pirms 2008. gada finanšu krīzes. 2007. gada beigās nefinanšu sabiedrību kopējais parāds bija 71.1% no IKP (t.sk. parāds kredītiestādēm – 39.2% no IKP). Parāda attiecība pret pašu kapitālu bija 2.2, bet procentu maksājumu seguma rādītājs – 4.1.

¹⁴ 2018. gada beigās Lietuvas un Igaunijas nefinanšu sabiedrību parāda attiecība pret kapitālu bija attiecīgi 1.04 un 0.81.

¹² Parāds kredītiestādēm, nefinanšu sabiedrībām, māsaimniecībām un citiem finanšu starpniekiem.

¹³ Sākot ar 2018. gadu, reinvestētā peļņa vairs netiek aplikta ar UIN, bet UIN likme sadalītajai peļņai ir palielināta līdz 20%. Šādas pārmaiņas veiktas, lai veicinātu pašu kapitāla pieaugumu nefinanšu sabiedrību bilanci, tādējādi uzlabojot nefinanšu sabiedrību iespējas saņemt finansējumu to attīstībai. Pārejas periodā 2018. un 2019. gadā nefinanšu sabiedrības varēja izmaksāt dividendes no nesadalītās peļņas līdz 2017. gadam ieskaitot, nepiemērojot jauno UIN likmi.

Taču vairākās nozarēs finanšu rādītāji Covid-19 pandēmijas priekšvakarā bija samērā vāji, norādot uz šo nozaru nepietiekamo noturību pret šokiem. Turklāt dažas no tām ir tās nozares, kuras tiešā veidā pirmās visvairāk izjuta Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu ietekmi. Zema rentabilitāte un augsta parāda un pašu kapitāla attiecība ir izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarei, būvniecībai un tirdzniecības nozarei. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarei, transporta un uzglabāšanas nozarei un operāciju ar nekustamo īpašumu nozarei ir vēsturiski zemi procentu maksājumu seguma rādītāji.

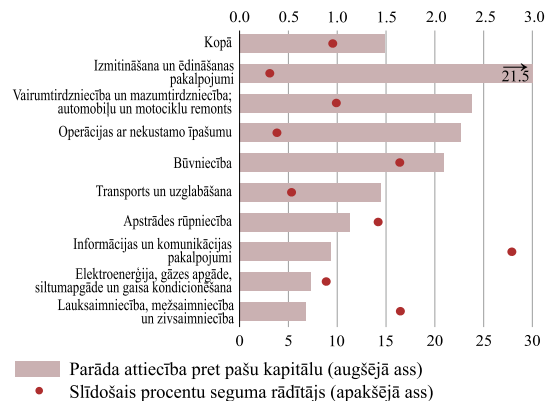
Covid-19 pandēmiju ierobežojošie pasākumi agrāk vai vēlāk skar gandrīz visu nozaru uzņēmumus gan ārējā un iekšējā pieprasījuma, gan piedāvājuma šoku ietekmē. Īstermiņā maksātspējas riskus daļēji ierobežos valdības apstiprinātie atbalsta pasākumi, īpaši nodokļu brīvdienas, dīkstāves kompensācijas un AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" jaunie atbalsta instrumenti, kā arī privātais moratorijs nefinanšu sabiedrību aizdevumiem.

2019. gadā ierosināto juridisko personu maksātnespējas lietu skaits saruka par 5.6%, bet no jauna reģistrēto uzņēmumu skaits nemainījās. No Uzņēmumu reģistra komercreģistra 2019. gadā tika izslēgts par 15.1% vairāk uzņēmumu nekā iepriekšējā gadā. Vienkāršotās likvidācijas kārtībā no Uzņēmumu reģistra komercreģistra tika izslēgtas neaktīvās kapitālsabiedrības, un stingrāku NILLTPF novēršanas pasākumu rezultātā tika izslēgtas īpaši augsta riska komercsabiedrības, kuras nebija atklājušas patiesā labuma guvējus. Pēdējos gados ieviestās daudz stingrākās NILLTPF novēršanas prasības attiecas ne tikai uz NILLTPF novēršanas likuma subjektiem, bet skar arī citas nefinanšu sabiedrības. Daļai uzņēmumu vēl jāpalielājas būtiski mainītajai kopējai risku uztverei un skrupulozākām NILLTPF novēršanas prasībām.

Nekustamā īpašuma tirgus attīstība

2019. gadā Latvijas nekustamā īpašuma tirgu raksturoja mērena aktivitāte un cenu kāpums. 2020. gadā Covid-19 pandēmijas ietekmē aktivitāte tirgū mazināsies un mājokļu cenas varētu kristies.

1.16. attēls
NEFINANŠU SABIEDRĪBU PARĀDA SLOGA UN PROCENTU
MAKSĀJUMU SLOGA RĀDĪTĀJI 2019. GADĀ

Tomēr korekcija mājokļu tirgū, visticamāk, nelīdzināsies 2008. gada finanšu krīzes mērogam, kad mājokļu cenu sabrukuma pamatā bija nozīmīga mājokļu un kredītēšanas tirgus pārkaršana un kopumā vērojamā ekonomikas pārkaršana. Atšķirībā no 2008. gada finanšu krīzes mājokļu cenu kāpums pēdējos gados nav bijis saistīts ar pārmērīgu kredītēšanu, augstu tirgus aktivitāti un spekulatīvām darbībām tirgū. Covid-19 pandēmijas negatīvās sekas daļēji ierobežos arī valdības atbalsta pasākumi uzņēmējiem un strādājošajiem.

Pēdējos gados nekustamā īpašuma pirkuma darījumu skaits valstī kopumā saglabājās stabils un būtiski nemainījās. Vienlaikus CSP mājokļu cenu indekss turpināja strauji augt, taču pretēji CSP statistikas datiem tirgus ekspertu vērtējumā mājokļu cenu dinamika bija mērena. CSP mājokļu cenu indekss 2019. gadā palielinājās par 9.4%, t.sk. par 8.7% lietotajiem mājokļiem un par 12.7% jaunajiem mājokļiem (sk. 1.17. att.). Savukārt saskaņā ar nekustamā īpašuma uzņēmumu datiem mājokļu cenu pieaugums 2019. gadā bija krietni lēnāks – Rīgas sērijveida dzīvokļu cenas¹⁵ pieauga par 3.8% (2018. gadā – par 4.0%), bet jauno projektu dzīvokļu cenas¹⁶ Rīgas mikrorajonos – tikai par 0.4% (2018. gadā – par 5.1%), un tas saskan arī

¹⁵ Latvijas Nekustamo īpašumu darījumu asociācija un SIA "ARCO REAL ESTATE".

¹⁶ Latvijas Nekustamo īpašumu darījumu asociācija.

ar ekonomiskās izaugsmes tempa palēnināšanos¹⁷.

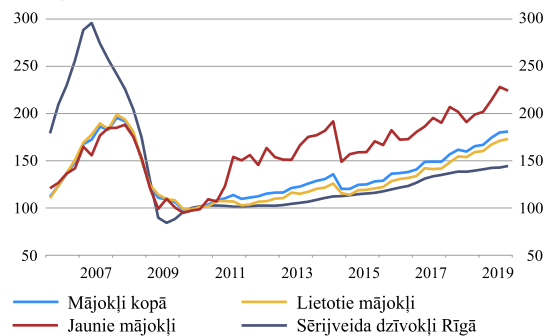
CSP mājokļu cenu indeksu dinamiku daļēji ietekmē arī metodoloģiskie aspekti. Latvijas mājokļu tirgus ir samērā neliels un neviendabīgs, īpaši jauno projektu segmentā¹⁸, tāpēc saskaņotā mājokļu cenu indeksa dinamiku var būtiski ietekmēt atsevišķi darījumi un tirgus darījumu struktūras maiņa. Turklāt CSP jauno dzīvokļu cenu indeksa aprēķinā tiek iekļauti tikai iepriekš neapdzīvoti dzīvokļi jaunuzceltās daudzdzīvokļu mājās, kas pārdoti ne vēlāk kā triju gadu laikā pēc ēkas nodošanas ekspluatācijā. Attiecīgi daļa renovēto mājokļu iegādes darījumu, kā arī darījumi otrreizējā jauno mājokļu tirgū tiek ietverti CSP lietoto dzīvokļu cenu indeksa aprēķinā. Pastāvot strukturālajām pārmaiņām mājokļu tirgū, t.i., arvien pieaugot jauno un renovēto dzīvokļu īpatsvaram mājokļu tirgū, CSP lietoto dzīvokļu cenu indekss var atspoguļot ne tikai dzīvokļu tīro cenu kāpumu, bet arī dzīvokļu kvalitātes pārmaiņas.

Kopumā mājokļu pieejamība pēdējos gados saglabājas stabila, CSP mājokļu cenu indeksa gada pieauguma tempam tikai nedaudz apsteidzot vidējās darba samaksas kāpuma tempu (sk. 1.18. att.). Sērijveida dzīvokļu pieejamība Rīgā nemainījās, dzīvokļu cenām augot līdzīgā tempā ar mājokļu ienākumiem (laika periods, kas nepieciešams pirmās iemaksas sakrāšanai, kā arī kredīta mēneša maksājuma un vidējās divu strādājošo darba samaksas attiecība arī saglabājas stabili). Pēdējos gados kredītu un mājokļu pieejamību turpināja veicināt valsts atbalsta programma ģimenēm ar bērniem un jaunajiem speciālistiem. Ekonomiskās lejupslīdes apstākļos mājokļu pieejamību maksāspēja mazināsies, savukārt kredītiestādes kļūs vēl piesardzīgākas, izsniedzot kredītus mājokļu iegādei,

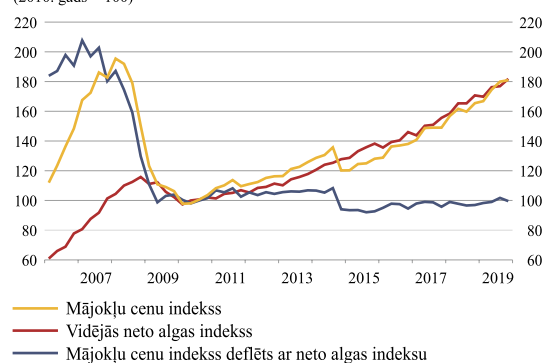
¹⁷ Uzņēmumu sniegtie dati par mājokļu cenu pārmaiņām tiek izmantoti tikai kā papildu rādītāji nekustamā īpašuma tirgus attīstības analīzē, jo šo datu izveide nav balstīta uz vienotu metodoloģiju. Savukārt citās analīzes jomās (piemēram, agrīnās brīdināšanas rādītāju risku panelī, saliktajā ciklisko risku rādītājā, kā arī izvēloties papildu rādītājus PKR noteikšanai) tiek izmantots CSP mājokļu cenu indekss, kurš balstīts uz EK apstiprināto metodoloģiju un ir salīdzināms ES valstu vidū (vienlaikus apzinoties Latvijas nekustamā īpašuma tirgus īpatnību ietekmi uz mājokļu cenu indeksa dinamiku). Apzinoties datu nepilnības, tiks meklēti jauni risinājumi nekustamā īpašuma tirgus analīzē.

¹⁸ 2019. gadā ekspluatācijā nodoto dzīvokļu skaits daudzdzīvokļu mājās bija 1889 (2018. gadā – 1726).

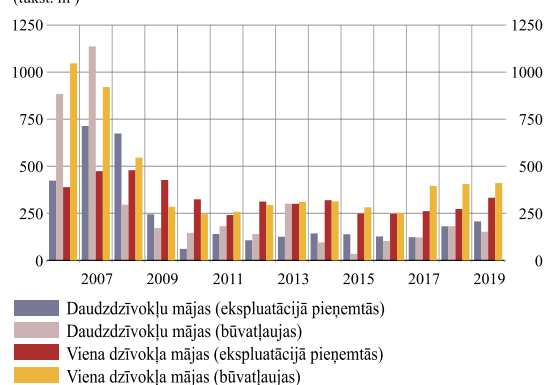
1.17. attēls
CSP MĀJOKĻU CENU INDEKSS UN NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA UZŅĒMUMU APKOPOTĀS VIDĒJĀS CENAS SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻIEM RĪGĀ INDEKSS
(2010. gads = 100)

1.18. attēls
MĀJOKĻU PIEEJAMĪBA
(2010. gads = 100)

1.19. attēls
EKSPLOATĀCIJĀ PIENĒMTIE JAUNIE DZĪVOKĻI UN IZSNIĒGTĀS BŪVATĻAUJAS
(tūkst. m²)

tāpēc mājokļu pieejamība iedzīvotājiem kopumā samazināsies.

2019. gadā bija reģistrēts lielākais ekspluatācijā nodoto dzīvokļu skaits daudzdzīvokļu mājās kopš 2010. gada (gada pieaugums – 9.4%; sk. 1.19. att.). Taču jāņem vērā, ka pēdējos gados mājokļu būvniecības un renovācijas attīstība bija pārāk gausa, lai mazinātu

kvalitatīva dzīvojamā fonda trūkumu. Mājokļu būvniecības temps ilgstoši atpalika no Igaunijas un Lietuvas mājokļu būvniecības tempa. 2019. gadā Igaunijā un Lietuvā ekspluatācijā nodoto mājokļu platība (rēķinot uz iedzīvotāju skaitu 2019. gada sākumā) pārsniedza Latvijas atbilstošo rādītāju attiecīgi par 77% un 65%, bet izsniegtajās būvatļaujās uzrādītā platība – attiecīgi par 70% un 79%.

Latvijā trūkst kvalitatīvu un cenas ziņā pieejamu mājokļu piedāvājuma. Mājokļu kvalitāte kopumā ir samērā slikta, un to energoefektivitātes rādītāji ir zemi. Saskaņā ar *Eurostat* apkopoto informāciju Latvijas mājokļu kvalitātes rādītāji (piemēram, pārapsildītu mājokļu skaits, neapmierinoši sadzīves apstākļi, mājokļu fonda vecums) ir vieni no sliktākajiem ES. Savukārt būvnieku spēja palielināt cenas ziņā pieejamu un kvalitatīvu mājokļu piedāvājumu ir ierobežota. Investīcijas mājokļu būvniecībā kopumā ir mazas, un jaunu ekonomiskās klases dzīvojamo ēku būvniecība ir bijusi ierobežota. Mājokļu fonda pieaugums nav samērojams ar mājokļu trūkumu. Būvniecību negatīvi ietekmē birokrātiskas nepilnības būvniecības procesā¹⁹, darbaspēka trūkums, kā arī lielais ēnu ekonomikas īpatsvars tautsaimniecībā kopumā. Arī būvniecības izmaksu kāpums ir bijis straujš. Kvalitatīva dzīvojamā fonda pieaugumu ierobežo arī tas, ka māsaimniecībām ir mazi uzkrājumi un nepietiekami oficiālie ienākumi. Daļai māsaimniecību pieeju kredītiestāžu finansējumam un spēju iegādāties kvalitatīvus jaunus mājokļus ierobežo sliktā kredītvēsture (t.sk. iepriekš ņemtie "ātrie kredīti"). Jaunu mājokļu būvniecību kavē arī nepilnības Īres likumā, kas kavē gan īres tirgus attīstību, gan jaunu īres namu būvniecību.

Lai gan straujš ekonomiskās aktivitātes kritums gan Latvijā, gan visā pasaulē varētu mazināt dažus šķēršļus mājokļu būvniecībā (piemēram, lielāka darbaspēka pieejamība un būvniecības izmaksu samazinājums), kopumā **turpmākā dzīvojamā fonda attīstība Latvijā varētu būtiski aizkavēties Covid-19 pandēmijas izraisīto ekonomisko seku ietekmē. Lai veicinātu**

dzīvojamā fonda atjaunošanos, nepieciešamas būtiskas strukturālas pārmaiņas būvniecības jomā.

2019. gadā komercīpašuma sektorā bija samērā augsts aktivitātes līmenis. Taču Covid-19 pandēmiju ierobežojošie pasākumi un ekonomiskā lejupslīde tieši vai netieši skar visus komercīpašuma segmentus. Krīzes apstākļos prognozējams turpmāks neapildīto telpu īpatsvara pieaugums, nomas maksas un ienesīguma kritums biroju un tirdzniecības centru segmentos. Jaunie un rekonstrukcijas projekti, kas tika attīstīti pēdējos gados, palielināja neapildīto telpu īpatsvaru biroju segmentā. Apgrozījuma kritumu tirdzniecības centros nosaka mazumtirdzniecības sarukums, mazinoties iedzīvotāju pirkspējai un palielinoties piesardzīgumam, neraugoties uz pārtikas produktu pieprasījuma saglabāšanos. Sarūkot pircēju plūsmai un pastiprinoties darbības ierobežojumiem, tirdzniecības centru nomnieki pārtrauc savu darbību. Tas mazina tirdzniecības centru ienākumus, tādējādi pasliktinot kredītu atmaksas spēju un palielinot saistību nepildīšanas varbūtību, jo tirdzniecības centri ir līdzfinansēti, izmantojot kredītiestāžu kredītus. Astoņi no 20 lielākajiem kredītu ņēmējiem nekustamā īpašuma nozarē ir tirdzniecības centri. 2019. gada beigās tiem izsniegtie kredīti veidoja 20.5% no kredītiestāžu nekustamā īpašuma nozarei izsniegto kredītu atlikuma jeb 7.3% no kredītiestāžu nefinansu sabiedrībām izsniegtā kredītu atlikuma.

Ārkārtējās situācijas laikā gūtā attālinātā darba pieredze un novērotā patērētāju paradumu maiņa var veicināt strukturālas pārmaiņas biroja darba organizēšanā un mazumtirdzniecībā, kas savukārt varētu ietekmēt vairāku komercīpašuma segmentu attīstības perspektīvas arī pēc Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes beigām. Relatīvi mērenāka negatīvā ietekme gaidāma industriālo telpu un noliktavu segmentā.

Valdības veiktie atbalsta pasākumi un kredīta brīvdienas īsternā maza ierobežojumu un ekonomiskās aktivitātes palēnināšanās ietekmi uz komercīpašuma tirgu. Vienlaikus aktivitātes krituma dziļums un ilgums komercīpašuma sektorā lielā mērā atkarīgs no tā, cik ilgi turpināsies Covid-19 pandēmija un būs spēkā Covid-19 izplatību ierobežojošie pasākumi.

¹⁹ Piemēram, *Doing Business 2020* Latvijas vērtējumi atpauk no Igaunijas un Lietuvas un vidējā OECD augstu ienākumu valstu rādītāja tādās kategorijās kā būvniecības atļauju saņemšana un iespējas izveidot jaunu elektrības pieslēgumu un no pārējām Baltijas valstīm – īpašuma reģistrācijā.

2. KREDĪTIESTĀŽU SEKTORA ATTĪSTĪBA UN RISKI

Kreditēšanas attīstība

Kreditēstāžu iekšzemes kreditēšana pirms Covid-19 pandēmijas bija gausa. 2019. gada 4. ceturksnī iekšzemes kreditēšanas temps kritās, un 2020. gada februārī iekšzemes kredītu atlikums bija par 2.4% mazāks nekā iepriekšējā gada februārī. Arī izslēdzot vienreizējos faktorus saistībā ar divu kredītiestāžu licenču anulēšanu²⁰, kredītu atlikuma gada pārmaiņu temps februārī bija negatīvs (–1.4%²¹). Iekšzemes kreditēšanas temps būtiski saruka nefinanšu sabiedrību segmentā, savukārt mājāsaimniecību kreditēšanas gada pieauguma temps saglabājās stabils, bet zems (aptuveni 1%). 2020. gada februāra beigās iekšzemes nefinanšu sabiedrībām un mājāsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums bija par 0.8% mazāks nekā iepriekšējā gada februārī (sk. 2.1. att.).

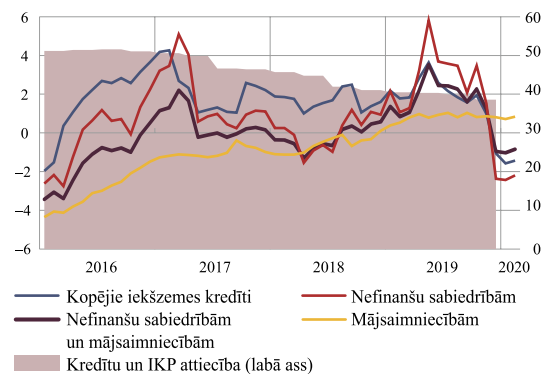
Nefinanšu sabiedrību kreditēšana 2019. gadā un 2020. gada sākumā attīstījās nevienmērīgi un kopumā bija vāja – šā segmenta kredītu atlikuma gada pieauguma temps svārstījās no 3.5–5.8% 2019. gada vidū līdz –2.2% 2020. gada februārī. 2019. gada sākumā kredītu atlikuma kāpumu noteica daži ļoti lieli ilgtermiņa aizdevumi, kuru izsniegšanas līgumi bija parakstīti pirms 2019. gada un kuri tika pakāpeniski izsniegti pa daļām. Taču 2019. gadā un 2020. gada sākumā jauni lieli kreditēšanas projekti netika īstenoti un nefinanšu sabiedrībām no jauna izsniegto kredītu apjoms bija neliels.

Kreditēšanas pieauguma tempa kritums daļēji saistāms ar aizņēmēju un aizdevēju lielāku piesardzību ārējā pieprasījuma un iekšzemes izaugsmes palēnināšanās dēļ. Daļēji to ietekmēja arī privātā sektora pielāgošanās stingrākām NILLTPF novēršanas prasībām. Nefinanšu privātajā sektorā izpratne par NILLTPF novēršanas papildu prasībām un kredītiestāžu skrupulozāku pieeju sadarbībā ar klientiem vēl nav pilnīga. Savukārt kredītiestādes bažas par NILLTPF novēršanas prasību

²⁰ 2019. gada novembrī tika anulēta Scania Finans AB Latvijas filiāles un 2020. gada februārī – AS "PNB Banka" licence kredītiestādes darbībai.

²¹ Tālāk šīs sadaļas tekstā kreditēšanas dati atspoguļoti, izslēdzot vienreizējus efektus saistībā ar licenču kredītiestādes darbībai anulēšanu un sektoru pārklasifikācijas efektus.

2.1. attēls
IEKŠZEMES KREDĪTU ATLIKUMA* GADA PĀRMAIŅU
TEMPS UN IEKŠZEMES KREDĪTU UN IKP ATTIECĪBA
(%)

* Salīdzināšanas nolūkos izslēgti vienreizējie efekti saistībā ar kredītiestāžu sektora strukturālajām pārmaiņām un kredītu pārklasifikācijas ietekmi.

pārķāpšanu nereti izvēlas izvairīties no riskiem, nevis tos pārvaldīt, īpaši tad, ja trūkst konkrētu vadlīniju par prasībām vai klientu padziļinātas izpētes izdevumi neatbilst guvumam no klientu apkalpošanas.

Nefinanšu sabiedrību kreditēšanu Latvijā un arī pārējās Baltijas valstīs ietekmēja Danske Bank A/S filiāles Latvijā pakāpeniska aiziešana no tirgus²² un nozīmīga tirgus dalībnieka – Luminor Bank AS – kredītportfeļa samazināšana saistībā ar pārmaiņām finansējuma struktūrā. Saskaņā ar kredītiestādes 2019. gada 4. ceturksņa starpposma pārskatā publicēto informāciju²³ tās nefinanšu sabiedrību kredītportfelis Baltijas valstīs sarucis par 17%, t.sk. Latvijā – par 15%. Šā aizdevēja tirgus daļu kritumu kompensē citi tirgus dalībnieki, taču kopējā kredītu tirgus aktivitāte ir vāja, un 2019. gada 4. ceturksnī un 2020. gada sākumā kreditēšanas temps mazinājās arī lielākajai daļai pārējo aizdevēju. Arī Lietuvā nefinanšu sabiedrību kreditēšanas temps ir sarucis (līdzīga ir arī šo kredītu un IKP attiecība), bet Igaunijā attīstība bija dinamiskāka un kredītu atlikuma un IKP attiecība ir krietni augstāka (sk. 2.2. att.).

²² <https://danskebank.lv/par-banku/footer/pakalpojumu-izbeigšana#tip1>; <https://danskebank.lv/juridiskam-personam/finansejums/kreditu/kreditu>.

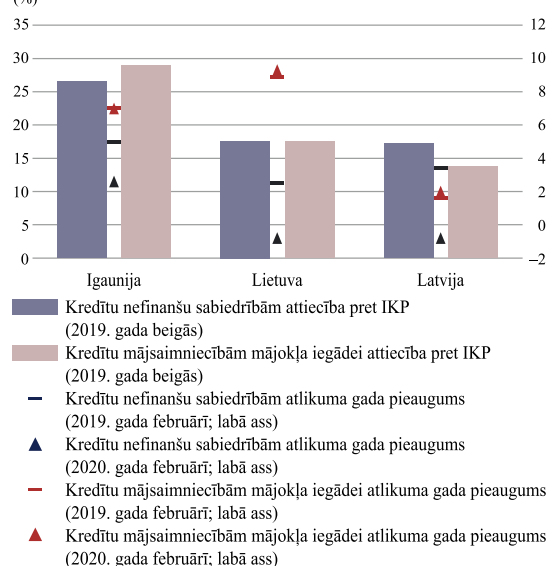
²³ Luminor Bank AS starpposma pārskats par 2019. gada 4. ceturksni, 11. un 12. lpp. https://www.luminor.lv/sites/default/files/docs/finansu_parskati/luminor_q4_2019_interim_report_lv.pdf.

2019. gadā nedaudz pieauga nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu procentu likmes (sk. 2.3. un 2.4. att.). Tas galvenokārt varētu būt skaidrojams ar mazāku konkurenci Latvijas kredītu tirgū. Līdzīgas norises bija vērojamas arī pārējās Baltijas valstīs. Savukārt mājāsaimniecību sektorā šādas norises nav vērojamas. Iespējams, tas skaidrojams ar to, ka kredītiestāžu piedāvājumi klientiem mājokļu tirgū ir standartizētāki, mazāka loma ir iepriekšējai sadarbībai ar kredītiestādi, tāpēc aizņēmējiem ir lielākas iespējas izvēlēties izdevīgu piedāvājumu, balstoties uz piedāvāto procentu likmi. Kopumā procentu likmes Latvijā ilgstoši saglabājas augstākā līmenī nekā kaimiņvalstīs galvenokārt dziļākas 2008. gada finanšu krīzes dēļ.

Lēns kreditēšanas pieaugums saistīts gan ar pieprasījuma, gan ar piedāvājuma puses faktoriem, t.sk. konkurences spiediena trūkumu nefinanšu sabiedrību kreditēšanā, īpaši vidēja un augstāka riska segmentos. Lai veicinātu iespējas un interesi aktīvāk iesaistīties kredītu tirgū, būtiski ir pašos pamatos risināt tādas ieilgušas strukturālas problēmas tautsaimniecībā kā ēnu ekonomika, potenciālo aizņēmēju nepietiekamā kapitalizācija un tiesiskās vides neefektivitāte, tādējādi padarot uzņēmējdarbības vidi efektīvāku, caurredzamāku un drošāku, kā arī īstenot citus vidēja termiņa un ilgtermiņa pasākumus ekonomiskās aktivitātes veicināšanai.

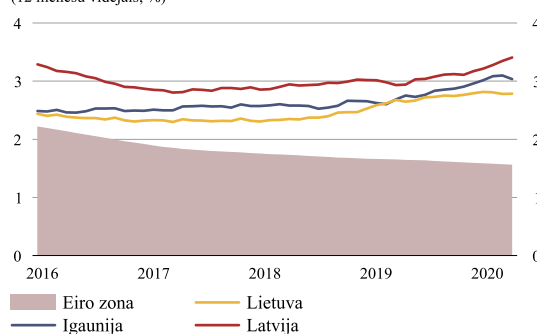
Saskaņā ar Latvijas Bankas sadarbībā ar ECB 2020. gada martā veiktā banku veiktās kreditēšanas apsekojuma rezultātiem (sk. 2.5. att.) **nefinanšu sabiedrību pieprasījums pēc kredītiem saruka jau 2019. gada 2. pusgadā, bet mājāsaimniecību pieprasījuma krituma prognozi 2020. gada 2. ceturksnim ietekmējis Covid-19 pandēmijas faktors**. Kredītiestāžu kreditēšanas politika 2019. gadā un 2020. gada sākumā joprojām bija piesardzīga. 2019. gadā kredītu standarti kopumā kļuva stingrāki, kredītiestādēm reaģējot uz dažu nozaru vai uzņēmumu nākotnes izredzēm un stingrākām NILLTPF novēršanas prasībām. 2020. gada 1. ceturksnī kredītiestādes ziņoja par vēl stingrākiem kredītu standartiem, un nav plānots noteikt mazāk stingrus kredītu standartus arī 2. ceturksnī (galvenokārt attiecībā uz kredītiem mājāsaimniecībām).

2.2. attēls
KREDĪTIESTĀŽU NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM UN MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMA UN IKP ATTIECĪBA 2019. GADA BEIGĀS UN GADA PĀRMAIŅU TEMPS* 2019. UN 2020. GADA FEBRUĀRĪ (%)

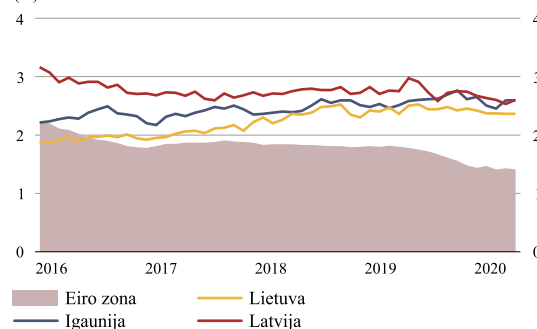

* Neietverot norakstīto kredītu, valūtas kursu svārstību, klasifikācijas maiņas un citu vienreizējo efektu ietekmi.

2.3. attēls
NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM NO JAUNA EIRO IZSNIEGTO KREDĪTU PROCENTU LIKMES (12 mēnešu vidējais; %)

2.4. attēls
MĀJSAIMNIECĪBĀM NO JAUNA IZSNIEGTO KREDĪTU MĀJOKĻA IEGĀDEI PROCENTU LIKMES (%)

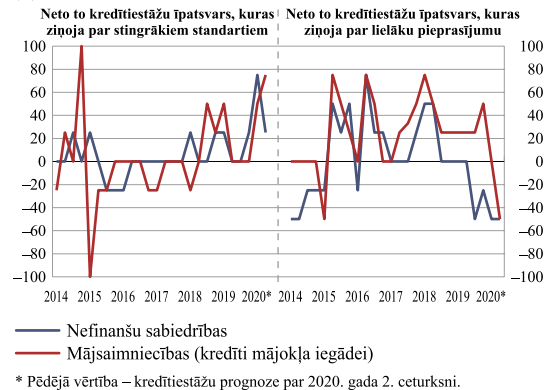
Mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma gada pieauguma temps 2019. gadā un 2020. gada sākumā bija stabils, bet lēns (2020. gada februārī – 0.8%), un mājsaimniecībām no jauna izsniegto kredītu pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu bija nedaudz mērenāks. Mājsaimniecību kredītešanu veicināja mājsaimniecību finansiālā stāvokļa uzlabošanās, zemās procentu likmes un valsts atbalsta programma mājokļa iegādei ģimenēm ar bērniem un jauniešiem speciālistiem²⁴. Valsts atbalsta programmas loma ir būtiska – 2019. gadā kredīti ar valsts garantiju veidoja 45% no mājokļa iegādei no jauna izsniegtajiem kredītiem un 19% no kredītu mājokļa iegādei atlikuma (sk. 2.6. un 2.7. att.).

Valsts atbalsta programma veicina kredītu mājokļa iegādei pieejamību un aktivizē mājokļu kredītešanu. Taču kredīti ar valsts garantijām jau veido nozīmīgu daļu no kredītiem mājokļa iegādei, un valsts atbalsta programma sniedz iespēju arvien lielākam aizņēmēju skaitam bez pietiekamas uzkrāšanas pieredzes uzņemties lielas kredītsaistības (to stimulē nosacījums, ka maksimālā LTV drīkst sasniegt 95%), tādējādi palielinot mājsaimniecību potenciālo ievainojamību. Turklāt programmā iekļautie stimuli mudina pieteikties valsts atbalstam arī tos aizņēmējus, kuriem pēc būtības valsts garantijas nemaz nebūtu nepieciešamas. Tas liecina, ka pēc tam, kad tautsaimniecība būs atguvusies no Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes, valsts atbalsta programmas nosacījumus vajadzētu pilnveidot. Valsts atbalsta programmas pilnveidē būtu jāietver arī sasaiste ar Latvijas novecojušā dzīvojamā fonda strukturālo problēmu risināšanu (piemēram, ierobežojot stimulus tādu mājokļu iegādei ar valsts atbalstu, kuri neatbilst noteiktām energoefektivitātes vai citām prasībām).

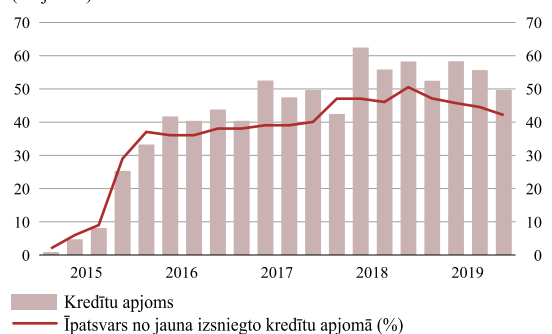
Vienlaikus šī programma nav uzskatāma par pamata un efektīvāko līdzekli, lai risinātu mājokļu pieejamību, ilgstoši nepietiekamo dzīvojamā fonda atjaunošanu un attiecīgi arī hipotekāro kredītešanu, nenovēršot šo problēmu pamatcēloņus – ēnu ekonomiku, neefektivitāti būvniecības nozarē, dzīvojamā fonda renovēšanā un īres tirgū u.c. Lai gan tuvākajā laikā Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze aizēnos šīs problēmas, ilgtermiņā būtu

²⁴ Sk. Latvijas Bankas 2019. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata" 2. ielikumu "Valsts atbalsta programmas mājokļa iegādei ietekme".

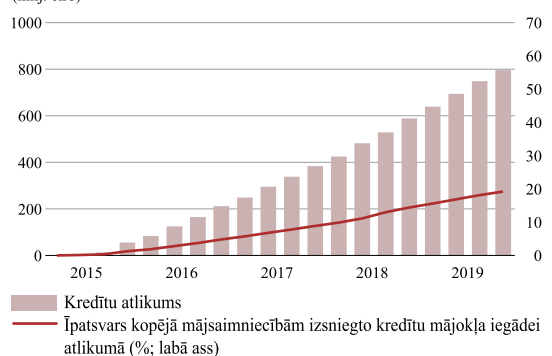
2.5. attēls
KREDĪTU STANDARTI UN KREDĪTU PIEPRASĪJUMS
(%)

2.6. attēls
MĀJSAIMNIECĪBĀM NO JAUNA VALSTS ATBALSTA PROGRAMMAS IETVAROS IZSNIEGTIE KREDĪTI MĀJOKĻA IEGĀDEI
(milj. eiro)

2.7. attēls
VALSTS ATBALSTA PROGRAMMAS IETVAROS MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU MĀJOKĻA IEGĀDEI ATLIKUMS UN TO ĪPATSVARS KOPĒJĀ MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU MĀJOKĻA IEGĀDEI ATLIKUMĀ
(milj. eiro)

svarīgi mazināt strukturālos šķēršļus dzīvojamā fonda atjaunošanai un kredītešanai. Mājokļu būvniecība un hipotekārā kredītešana Latvijā jau ilgu laiku atpaliek no pārējām Baltijas valstīm. Arī kopējā kredītu mājsaimniecībām mājokļa iegādei atlikuma un IKP attiecība Latvijā ir būtiski mazāka nekā Lietuvā un Igaunijā (sk. 2.2. att.).

Līzings sabiedrību loma tautsaimniecības kredītiestānā turpināja palielināties (sk. 2.8. att.), bet to izsniegto kredītu atlikuma gada pieauguma temps palēninājās. Latvijā līzings sabiedrības pārsvarā ir kredītiestāžu meitas uzņēmumi²⁵. 2019. gadā līzings sabiedrību iekšzemes mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu atlikums pieauga par 3.6% (2018. gadā – par 6.8%). Kopējais kredītiestāžu un līzings sabiedrību iekšzemes nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums gandrīz nemainījās (samazinājums – 0.1%, sk. 2.9. att.).

Līdzīgi kā kredītiestāžu sektorā pieauguma tempa sarukumu ietekmēja dažu nozīmīgu tirgus dalībnieku mērķtiecīga kredītportfeļa mazināšana, kā arī tautsaimniecības izaugsmes tempa palēnināšanās un stingrāka NILLTPF risku vērtēšana. Līzings sabiedrību iekšzemes mājsaimniecībām izsniegto aizdevumu atlikums palielinājās par 8.6% un nefinanšu sabiedrībām izsniegto – par 2.2%. Mājsaimniecībām izsniegto aizdevumu atlikuma relatīvi straujo kāpuma tempu veicināja stabils neto darba samaksas pieaugums 2019. gadā, kā arī patērētāju gaidas par turpmāku ienākumu pieaugumu.

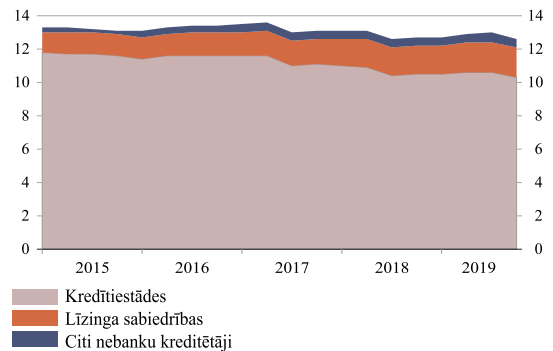
Ņemot vērā vieglo automobiļu lielo īpatsvaru jaunos līzings pirkumos²⁶, saistībā ar Covid-19 pandēmiju gaidāmais patēriņa kritums tautsaimniecībā spēcīgi atspoguļosies līzings sabiedrību izsniegto aizdevumu atlikuma samazinājumā. Investīciju vājināšanās un lēnāka ES struktūrfondu līdzekļu apguve (iepriekšējos gados tās veicināja nefinanšu sabiedrību līzings pieprasījumu) arī noteiks mazāku pieprasījumu pēc līzings sabiedrību izsniegtajiem aizdevumiem.

Nelielā kredītiestāžu iepriekšējos gados ir bijusi viens no faktoriem, kas kavējuši tautsaimniecības dinamiskāku attīstību, taču tādējādi **privātā nefinanšu sektora parāds kredītiestādēm ir mazs** (viens no mazākajiem ES; sk. 2.10. att.). **Ar to Latvijas situācija būtiski atšķiras no 2008. gada finanšu krīzes, un pašreizējos Covid-19 pandēmijas apstākļos tas var izrādīties priekšrocība, kas ļaus privātajam sektoram vieglāk**

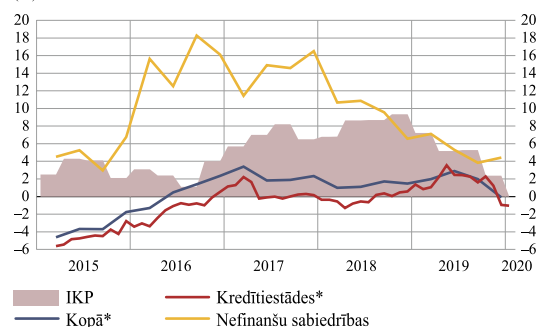
²⁵ 2019. gada beigās 94.7% līzings sabiedrību (pēc aktīvu apjoma) bija kredītiestāžu meitas uzņēmumi.

²⁶ 2019. gadā vieglo automobiļu īpatsvars bija 54.1%, komerctransporta – 15.5%, iekārtu – 29.9%, pārējo pirkumu – 0.5%.

2.8. attēls
KREDĪTIESTĀŽU UN NEBANKU KREDĪTĒTĀJU IEKŠZEMES NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM UN MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMS
(mljrd. eiro)

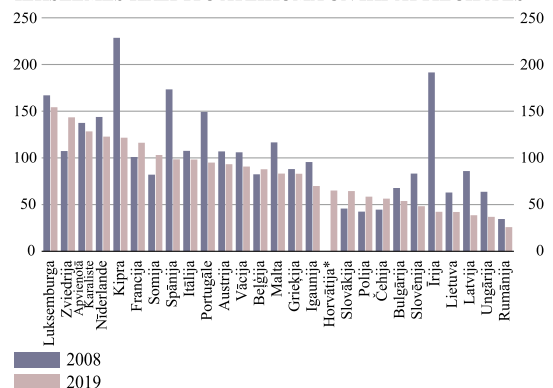

2.9. attēls
IEKŠZEMES NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM UN MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMA GADA PĀRMAIŅU TEMPS UN NOMINĀLĀ IKP GADA PĀRMAIŅU TEMPS
(%)

* Salīdzināšanas nolūkos izslēgti vienreizējie efekti saistībā ar kredītiestāžu sektora strukturālajām pārmaiņām un kredītu pārklassifikācijas ietekmi.

2.10. attēls
IEKŠZEMES KREDĪTU ATLIKUMA UN IKP ATTIECĪBA ES

* ES sastāvā kopš 2013. gada 1. jūlija.

pārvarēt šo krīzi un mazāk ietekmēs iekšzemes patēriņu. Vienlaikus pārāk piesardzīga kredītu piedāvājuma un pieprasījuma saglabāšanās var padziļināt krīzi un kavēt izaugsmes atjaunošanos pēc Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu atcelšanas.

Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē iekšzemes kredītportfelis saruks. Pasliktinoties

aizņēmēju finansiālajai situācijai un makroekonomiskajai videi un augot piesardzībai, saruks gan pieprasījums, gan piedāvājums. Daļa nefinanšu sabiedrību atliks investīciju plānus, taču vienlaikus krīzes apstākļos nefinanšu sabiedrību likviditāte pasliktināsies un būtiski augs nepieciešamība pēc apgrozāmo līdzekļu finansēšanas iespējām.

Kreditresursu trūkuma novēršanai un krīzes skarto nefinanšu sabiedrību atbalstam valsts īsteno vairākas programmas, un tās ir šādas.

- Kredīta brīvdienu garantijas, kas ļauj kredītiestādēm ilgāk atlikt pamatsummas maksājumus (uz laiku līdz 2 gadiem). Kredītu garantijām paredzētais finansējums ļaus kredītiestādēm pārstrukturēt un izsniegt aizdevumus 715 milj. eiro apjomā (14% no kopējā kredītiestāžu sektora iekšzemes nefinanšu sabiedrību kredītportfeļa 2020. gada februārī).
- AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" apgrozāmo līdzekļu aizdevumi ar atvieglotiem nosacījumiem. Šīs programmas ietvaros Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes skartajām nefinanšu sabiedrībām pieejami aizdevumi aptuveni 200 milj. eiro apjomā (jeb attiecīgi 4% no kredītiestāžu kredītportfeļa).
- Pašu kapitāla fonds lielo uzņēmumu atbalstam, kas varēs veikt ieguldījumus uzņēmuma kapitālā. Šo fondu pārvaldīs AS "Attīstības finanšu institūcija Altum", un to veidos valsts un privātais finansējums.

Šie pasākumi sniedz īstermiņa atbalstu Covid-19 pandēmijas skartajām nefinanšu sabiedrībām un palīdzēs novērst to likviditātes problēmas krīzes periodā. Ir ārkārtīgi būtiski, lai kredītiestādes atbalstotā veidā turpinātu veikt kredītiestāžu ne tikai Covid-19 pandēmijas apstākļos, bet arī pēc tās, palīdzot tautsaimniecībai pielāgoties jaunajiem apstākļiem un laikus atsperties izaugsmes atsākumam. Šajā kontekstā regulārs finansējuma pieejamības uzņēmumiem monitorings varētu būt ļoti svarīgs instruments. Ne mazāk svarīgi ir apzināties arī citus faktorus, kas ierobežo šo uzņēmumu attīstību.

Kredītportfeļa kritumu 2020. gadā varētu mazināt Finanšu nozares asociācijas izsludinātais moratorijs attiecībā uz pamatsummas maksājumiem mājāsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem aizdevumiem (attiecīgi līdz 12 mēnešiem un

6 mēnešiem). Līdzīga varētu būt arī valsts garantiju nefinanšu sabiedrībām piešķirtajām kredīta brīvdienām ietekme.

To kredītiestāžu, kuru darbības modelis iepriekš bija vērstis galvenokārt uz ārvalstu klientu apkalpošanu, plāni aktīvāk pievērsties iekšzemes (galvenokārt MVU) kredītiestāžu kredītiestāžu veicināt kredītiestāžu. Tā kā šīs kredītiestādes pašlaik veido nenoīmīgu kredītu tirgus daļu, dažām no tām ir slikta kredītportfeļa kvalitāte, un situācijā, kad strauji pieauguši riski Covid-19 pandēmijas dēļ, šā faktora potenciālā ietekme uz kredītu tirgu būs neliela.

Jaunie ECB stimulējošās monetārās politikas pasākumi (galvenokārt ilgāka termiņa refinansēšanas mērķoperācijas, kas piedāvā ilgāka termiņa finansējumu ar ļoti labvēlīgiem nosacījumiem) potenciāli varētu nedaudz veicināt kredītiestāžu. Šo pasākumu ietekme uz Latvijas kredītu tirgu arī varētu būt ierobežota, jo finansējuma pieejamība kredītiestādēm nav galvenais kredītiestāžu ierobežojošais faktors.

Ciklisko risku novērtējums

2019. gadā cikliskie riski finanšu stabilitātei Latvijā saglabājās zemi – iekšzemes klientu kredītiestāžu bija apjoma ziņā neliela, ekonomiskā izaugsme palēninājās un mājokļu cenu kāpums nebija saistāms ar pārmērīgu kredītiestāžu attīstību. Kredītu atlikuma un IKP attiecības novirze no ilgtermiņa tendences saglabājās negatīva (–22.4 procentu punkti 2019. gada 4. ceturksnī)²⁷. Latvijas Bankas izstrādātais jaunais saliktais cikliskā riska rādītājs (SCRR)²⁸, kas papildina PKR ietvaru, norāda, ka cikliskie riski Latvijā 2019. gadā nedaudz palielinājās (sk. 1. pielikumu), bet bija zemi. Maksimālā CSRR vērtība ir 10, bet 2019. gada beigās tā vērtība bija 4.25. **Nemot vērā vājo kredītiestāžu un**

²⁷ Saskaņā ar papildu kredītu novirzi, kas ietver kredītiestāžu aizdevumus privātajam nefinanšu sektoram. Bāzeles jeb standartizētā kredītu novirze, kura ietver kopējo privātā nefinanšu sektora parādu līmeni, kas novērtēts, izmantojot finanšu kontu datus, ir –35.1 procentu punkts.

²⁸ Nemot vērā, ka kredītu novirze nesniedz pietiekamu informāciju par cikla pārmaiņām un sekojot ECB piemēram (2018. gadā ECB darba grupa ar ES valstu pārstāvju līdzdalību izstrādāja cikliskā riska rādītāju), arī Latvijas Banka izstrādājusi CSRR, kas papildina PKR ietvaru.

finanšu cikla pozīciju, PKR norma darījumiem joprojām noteikta 0% apmērā²⁹.

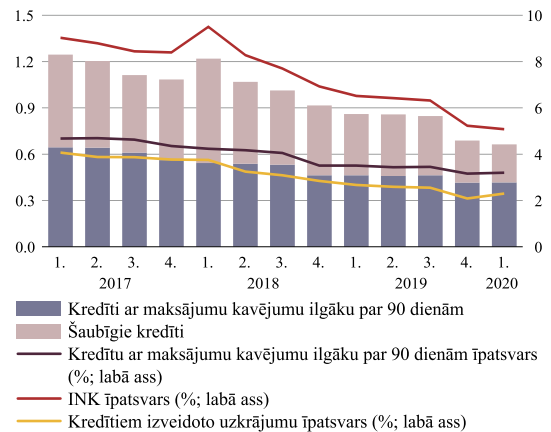
Prognozējams, ka 2020. gadā finanšu cikls strauji ieies lejupslīdes fāzē. Ekonomiskās lejupslīdes un paaugstinātas nenoteiktības apstākļos gaidāma liela piesardzība gan no aizdevēju, gan no aizņēmēju puses attiecībā uz jaunu saistību uzņemšanos. Strauji mazinoties riska apetītei, gaidāms tālāks kredītportfeļu samazinājums. Prognozējams aktivitātes un cenu kritums mājokļu tirgū.

Kredītrisks

2019. gadā un 2020. gada sākumā kredītportfeļa kvalitāte turpināja pakāpeniski uzlaboties. INK īpatsvars kopējā kredītportfelī³⁰ samazinājās no 6.9% 2018. gada beigās līdz 5.2% 2019. gada beigās (sk. 2.11. att.), t.sk. kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars saruka no 3.5% līdz 3.2%. Joprojām nozīmīgu INK daļu veido šaubīgie (*unlikely to pay*) kredīti, bet to īpatsvars būtiski samazinājās (no 3.4% 2018. gada beigās līdz 2.1% 2019. gada beigās). Lielai daļai šo kredītu iepriekš tika veikti pārskatīšanas pasākumi, pieskaņojot tos aizņēmēju maksāspējai, tādējādi ļaujot atjaunot kredītsaistību izpildi.

Ekonomiskās izaugsmes periods veicināja aizņēmēju maksāspējas uzlabošanu, un pēc nepieciešamā vismaz gadu ilgā atveseļošanās perioda (*cure period*) šie kredīti kļuva par ienākumus nesošiem kredītiem (uzraudzības pārskatos tie vairs nav INK). Uzlabojoties aizņēmēju kredīspējai, kā arī pakāpeniski norakstot neatgūstamos kredītus, izveidoto uzkrājumu īpatsvars

2.11. attēls
INK ATLIKUMS UN ĪPATSVARŠ KOPĒJĀ KREDĪTPORTFELĪ*
(mljrd. eiro)

* Operatīvie nekonsolidētie 2020. gada 1. ceturkšņa dati nav pilnībā salīdzināmi ar iepriekšējiem novērojumiem un interpretējami piesardzīgi.

arī turpināja sarukt. 2019. gadā uzkrājumu attiecība pret INK nav mainījies (aptuveni 40%). Saskaņā ar operatīvajiem nekonsolidētajiem 2020. gada marta datiem INK atlikums pagaidām krīzes dēļ nepieauga, bet kredītiestādes jau izveidoja nelielus papildu uzkrājumus lielāku paredzamo zaudējumu dēļ, un uzkrājumu attiecība pret INK pieauga līdz 45%.

Iekšzemes kredītportfeļa kvalitāte bija daudz labāka un turpināja uzlaboties straujāk nekā ārvalstu klientu kredītportfeļa kvalitāte. Aizņēmēju finansiālajam stāvoklim uzlabojoties, INK atlikums un tā īpatsvars iekšzemes kredītportfelī samazinājās no 5.4% 2018. gada beigās līdz 3.9% 2019. gada beigās. Kredītu kvalitāte pieauga gan iekšzemes mājāsaimniecību, gan arī nefinanšu sabiedrību sektorā, un uzlabojums bija lielākajai daļai nozaru. INK atlikums ārvalstu klientu kredītportfelī samazinājās gada nogalē, galvenokārt atzīstot zaudējumus, neatgūstamos kredītus norakstot un attiecīgi atbrīvojot tiem iepriekš izveidotos uzkrājumus (sk. 2.12. att.). Joprojām zema ārvalstu klientu kredītportfeļa kvalitāte ir kredītiestādēm, kuru darbības modelis iepriekš bija vērsts galvenokārt uz ārvalstu klientu apkalpošanu un kuras pašlaik maina savu darbības modeli (sk. 2.3. ielikumu).

Augstā INK īpatsvara problēmas atrisināšana ir bijusi FKTK prioritārs uzdevums. Pamatojoties uz FKTK noteikumiem "Kredītriska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi", kredītiestādes ar paaugstinātu INK īpatsvaru (kas pārsniedz 5% no kredītportfeļa) izstrādāja stratēģiju INK īpatsvara mazināšanai. Kredītiestādēm

²⁹ <https://www.fktk.lv/mediju-telpa/nozares-temati/makroprudenciala-uzraudziba/precikliska-kapitala-rezerve/>.

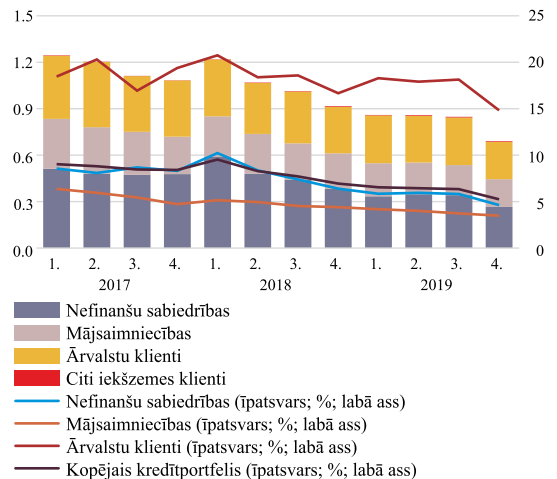
³⁰ Lai raksturotu kredītu kvalitātes attīstību kredītiestādēs, kuras pašlaik darbojas tirgū, visu to kredītiestāžu vēsturiskie dati, kuras šā "Finanšu Stabilitātes Pārskata" sagatavošanas laikā Latvijā vairs nedarbojas, šajā sadaļā ir izslēgti no analīzes. 2.11., 2.12. un 2.14. attēlā nav ietverti piecu kredītiestāžu (ABLV Bank AS, Scania Finans Aktiebolag Latvijas Filiāles, AS "PNB Banka", Danske Bank A/S filiāles Latvijā un Svenska Handelsbanken AB Latvijas filiāles) dati, kuru licences tika atsauktas līdz 2020. gada marta beigām. 2.11.–2.13. attēlā ietvertie dati līdz 2019. gada beigām ir konsolidētā līmenī konsolidētajai uzraudzībai pakļautajām kredītiestādēm un individuālā līmenī pārējām kredītiestādēm un ārvalstu banku filiālēm. Operatīvie 2020. gada marta dati 2.11. un 2.14. attēlā ir individuālu kredītiestāžu līmenī.

arī regulāri jāinformē FKTK par stratēģijā noteikto mērķu sasniegšanu. Tomēr, ņemot vērā, ka daļa šo kredītiestāžu pagaidām vēl nav paspējušas sakārtot savu kredītportfeli, Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze un gaidāmais INK pieaugums tām varētu būt papildu sarežģījums. Jāatzīmē, ka to kredītiestāžu loma kredītiestāžu, kurām ir paaugstināts INK īpatsvars, ir neliela – 2020. gada februārī šādu kredītiestāžu kredītportfelis veidoja 8% no kredītiestāžu kopējā kredītportfeļa un 4% no iekšzemes kredītportfeļa.

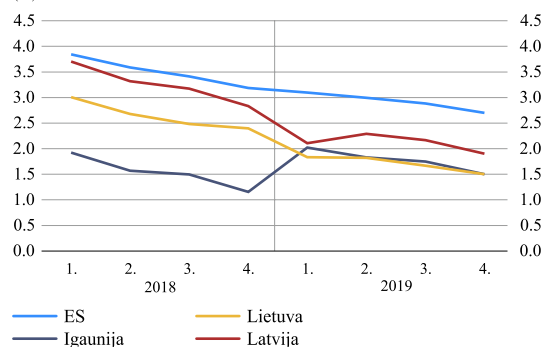
Covid-19 pandēmijas priekšvakarā lielāko kredītiestāžu izsniegto kredītu kvalitāte bija augsta. Kopējā kredītportfeļa kvalitāte Latvijā vēsturiski ir zemāka nekā Lietuvā un Igaunijā. Tas varētu būt skaidrojams ar dziļāku 2008. gada finanšu krīzi un aktīvāku kredītiestāžu ārvalstīs, kas ir grūtāk pārvaldāma. Tomēr lielajām kredītiestādēm, kas arī ir galvenie kredītētāji Latvijā, kredītu kvalitāte 2019. gada beigās visai nenozīmīgi atšķīrās no Lietuvas un Igaunijas un bija daudz augstāka nekā vidēji ES (sk. 2.13. att.).

Covid-19 pandēmijas ietekmē aizņēmēju maksātpēja pasliktināsies, kredītiestāžu kredītportfeļa kvalitāte pazemināsies un kredītiestādēm būs jāveido papildu uzkrājumi. Tām nozarēm izsniegtie kredīti, kuru darbība varētu būt visvairāk skarta un kuru aizņēmēju kredītrisks varētu pieaugt visbūtiskāk, veido 23% no kredītiestāžu kopējā kredītportfeļa (sk. 2.14. att.). Arī ārvalstu klientu kredītrisks pieaugs, taču potenciāli riskantākie aizdevumi ārvalstu klientiem (izslēdzot Lietuvas un Igaunijas klientus) veido tikai 6% no kopējā kredītportfeļa. Covid-19 pandēmijas izplatību ierobežojošie pasākumi uzreiz pēc to ieviešanas visbūtiskāk ietekmēja izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari un atpūtas un izklaides pakalpojumu nozari, kā arī pasažieru gaisa pārvadājumu nozari Latvijā. Šīm nozarēm izsniegto kredītu īpatsvars kredītportfelī ir neliels – 1.5% no kopējā kredītportfeļa, un gandrīz visi tie ir kredīti izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarei (1.4% no kopējā kredītportfeļa). Tomēr arī citas tautsaimniecības nozares pastiprināti skars Covid-19 pandēmijas šoki. Būtiska ietekme gaidāma transporta nozarē, kuras darbību negatīvi ietekmēja Covid-19 pandēmiju ierobežojošie pasākumi un krass starptautiskās tirdzniecības kritums, kā arī apstrādes rūpniecībā, kas cieš no ārējā pieprasījuma

2.12. attēls
INK ATLIKUMS UN TO ĪPATSVARS IEKŠZEMES KREDĪTPORTFELĒ SEKTORU DALĪJUMĀ UN ĀRVALSTU KLIENTU INK UN TO ĪPATSVARS
(mljrd. eiro)

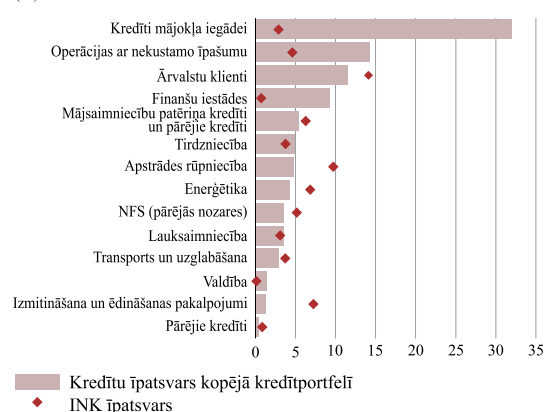

2.13. attēls
INK ĪPATSVARS LIELĀKO KREDĪTIESTĀŽU* KOPĒJĀ KREDĪTPORTFELĒ
(%)

* EBI lielo banku izlasē pašlaik ir 182 lielas ES kredītiestādes, t.sk. trīs Latvijas kredītiestādes (AS "Citadele banka", AS "SEB banka", "Swedbank" AS), trīs Lietuvas kredītiestādes (AB SEB bankas, AB Šiaulių bankas, "Swedbank", AB) un četras Igaunijas kredītiestādes (AS LHV Pank, Luminor Bank AS, SEB Pank AS, Swedbank AS).

2.14. attēls
KREDĪTPORTEĻA STRUKTŪRA UN INK ĪPATSVARS ATTIECĪGAJĀ KREDĪTPORTEĻĒ 2020. GADA MARTA BEIGĀS
(%)

šoka un piegādes ķēžu pārrāvumiem. Ievainojama varētu būt arī operāciju ar nekustamo īpašumu nozare, jo Latvijas gadījumā lielākie aizņēmēji šajā nozarē ir tirdzniecības centri, un daudziem to nomniekiem, kas darbojas nepārtikas preču segmentā, gaidāmas finansiālas grūtības. Vairāk vai mazāk maksāspēja pasliktinājusies arī gandrīz visu citu nozaru aizņēmējiem, un tas palielina kredītiestāžu kredītrisku.

Kredītrisks būtiski pieaugs arī mājāsaimniecībām, palielinoties bezdarbam un samazinoties ienākumiem, tomēr kopumā mājāsaimniecību noturība pret šokiem pēdējo gadu laikā ir augusi. Straujas ekonomiskās lejupslīdes apstākļos tās mājāsaimniecības, kuras saņēmušas kredītu mājokļa iegādei valsts atbalsta programmas ietvaros, īpaši tieši pirms Covid-19 pandēmijas, varētu būt vairāk ievainojamas. Izmantojot valsts garantiju, šīs mājāsaimniecības uzņēmas relatīvi lielākas kredītsaistības uz ilgāku termiņu, un tām bija mazāka uzkrāšanas pieredze, jo, programmai pildot sociālo funkciju, tās ietvaros piešķirtie kredīti tika orientēti uz finansiāli ievainojamākām mājāsaimniecībām, nodrošinot kredītu pieejamību tādiem potenciālajiem kredītņēmējiem, kuri bez atbalsta programmas nebūtu spējīgi aizņemties.

Covid-19 pandēmijas apstākļos ar paaugstināto kredītrisku saistītie ārvalstu klientiem izsniegtie kredīti kļūst īpaši riskanti. Kredītrisks Lietuvas un Igaunijas klientiem varētu būt līdzīgs iekšzemes klientu kredītriskam, bet pārējiem ārvalstu klientiem kredītrisks kopumā varētu būt augstāks, jo kredītiestādēm papildus jāpārvalda valsts un juridiskais risks un ir daudz sarežģītāk organizēt kredītu un nodrošinājuma administrēšanas procesu.

Tomēr kredītiestāžu pakļautība ārvalstu klientu

kredītportfeļa kvalitātes riskam pēdējos gados būtiski mazinājusies. Kredītiestādēm, kuru darbības modelis iepriekš bija vērsts galvenokārt uz ārvalstu klientu apkalpošanu, pārskatot darbības modeli, ārvalstu klientu kredītportfelis pēdējos gados būtiski saruka, un šis process turpinās. Ārvalstu klientu kredītportfelis pašlaik aktīvajām kredītiestādēm 2020. gada martā salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu samazinājās par 5.2% (t.sk. ārvalstu klientu kredītportfelis, neietverot Lietuvas un Igaunijas aizņēmējus, saruka par 14.4%). Salīdzinājumā ar 2016. gada beigās sasniegto maksimumu šo kredītiestāžu ārvalstu klientu kredītportfelis samazinājās par 16.4% (t.sk. ārvalstu klientu kredītportfelis, neietverot Lietuvas un Igaunijas klientus, – par 48.5%), nozīmīgi sarūkot arī ārvalstu klientiem izsniegto kredītu īpatsvaram kredītiestāžu kopējā kredītportfelī.

Covid-19 pandēmijas izraisīto kredītriska pieaugumu ierobežo valdības veiktie atbalsta pasākumi, stabila un sabalansēta makrofinansiālā situācija Latvijā pirms krīzes, kā arī ES kompetento iestāžu ātra reakcija ar mērķi novērst pārmērīgu procikliskumu. Samērā augsta kredītiestāžu sektora kapitalizācija ļauj saglabāt labu kredītiestāžu noturību pret potenciālo kredītriska pieaugumu (sk. 2.4. ielikumu). Latvijas tautsaimniecības sabalansētā izaugsme un zemais privātā sektora parāda līmenis mazina globālā šoka ietekmi uz aizņēmēju maksāspēju. Valsts fiskālais stāvoklis ļauj sniegt atbalstu privātajam sektoram (sk. sadaļu par iekšzemes makrofinansiālo vidi). Arī ECB un EBI paskaidrojumi, kas vērsti uz to, lai izmantotu uzraudzības un starptautisko finanšu pārskatu standartu ietvarā esošo elastību attiecībā uz moratorijiem kredītu maksājumiem un kredītiem ar valsts garantijām, novērš strauju automātisku kredītriska un uzkrājumu pieaugumu (sk. 2.1. ielikumu).

2.1. IELIKUMS. UZKRĀJUMU VEIDOŠANA COVID-19 PANDĒMIJAS IETEKMĒ

Covid-19 pandēmija noteikusi nepieciešamību EBI paust savu nostāju kredītiestādēm par INK un pārskatīto kredītu klasificēšanu un to ietekmi uz grāmatvedības uzkrājumu veidošanu saskaņā ar 9. SFPS.

9. SFPS prasa kredītiestādēm, novērtējot aktīvu kvalitāti un novērojot būtisku kredītriska pieaugumu

(*significant increase in credit risk*), finanšu aktīvus pārklasificēt no 1. posma aktīviem³¹ par 2. posma³² vai attiecīgi 3. posma³³ aktīviem un palielināt uzkrājumus no 12 mēnešu paredzamajiem zaudējumiem uz visā darbības laikā paredzamajiem zaudējumiem. Par būtisku kredītriska pieaugumu saskaņā ar FKTK noteikumiem "Kredītriska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi" liecina aizņēmēja maksāspējas vērtējuma pasliktināšanās, pasliktinoties ekonomiskajai prognozei, aizņēmēja vēlme mainīt līguma nosacījumus vai, piemēram, maksājumu kavējums, kas pārsniedz 30 dienu.

Covid-19 pandēmijas laikā daudzi aizņēmēji ir saskārušies ar finansiālām grūtībām un vērsušies kredītiestādēs, lai pārskatītu kredītu atmaksas grafikus. Piemērojot mehānisku pieeju uzkrājumu veidošanai, kredītiestādēm būtu šiem kredītiem no zemas uzkrājumu bāzes jāizveido uzkrājumi darbības laikā paredzamajiem zaudējumiem. Lielam skaitam kredītu vienlaikus kļūstot par 3. posma aktīviem, rastos procikliski zaudējumi kredītiestāžu peļņas un zaudējumu posteņos un tiktu traucēta to spēja atbalstīt tautsaimniecību recesijas laikā. ECB ir ieteikusi kredītiestādēm, veicot darbības laikā paredzamo zaudējumu aprēķinu, ņemt vērā ECB izstrādātos makroekonomiskos scenārijus, lai mazinātu prociklisku uzkrājumu veidošanu.

EBI ir precizējusi, ka vispārēja vai nozares kredītu moratorija gadījumā, kas attiecināms uz visiem aizņēmējiem un pārmaiņas skar tikai atmaksas grafiku³⁴, kredīts nav automātiski pārklasificējams par pārskatītu⁶ vai šaubīgu 9. SFPS izpratnē. EBI ieskatā vispārējs vai nozares moratorijs pats par sevi neliecina par būtisku kredītriska pieaugumu kredītiem. Ja aizņēmējs arī saskaņā ar pārskatīto kredītsaistību līgumu spēj izpildīt saistības pret kredītiestādi (t.i., pārskatītajam kredītam naudas plūsmu tagadnes vērtība nav mainījusies), šāda kredītu pārskatīšana nav uzskatāma par pārskatīšanu finansiālu grūtību dēļ. Vienlaikus kredītiestādes nav atbrīvotas no kredītriska izvērtēšanas kā tādas un tām jāpiemēro arī savs vērtējums par to, kā pašreizējā situācija ietekmēs aizņēmējus ilgtermiņā.

EBI ieteikumu tvērums būs attiecināms tikai uz pasākumiem Covid-19 pandēmijas izraisīto negatīvo seku mazināšanai, tāpēc paredzētie atvieglojumi attieksies uz moratorijiem, kuri izziņoti līdz 2020. gada 30. jūnijam³⁵. Atvieglojumi neattieksies uz kredītiem, kuri izsniegti pēc moratorija izziņošanas. 2020. gada 29. aprīlī Latvijā tika ieviests saskaņā ar EBI vadlīnijām izstrādātais privātais moratorijs privātpersonām, un 2020. gada 5. maijā – privātais moratorijs Covid-19 pandēmijas skartajām nefinanšu sabiedrībām. Moratoriji paredz iespēju saņemt saistību pamatsummas maksājumu atlikšanu.

Kredītiestādes var rēķināties ar papildu instrumentu paredzamo kredītu zaudējumu atzīšanas radītā peļņas un zaudējumu šoka mazināšanai – valsts garantētajiem kredītiem. Kredītiem, kuri Covid-19 pandēmijas izraisītu finansiālu grūtību dēļ kļūst par INK un kuriem ir bijusi valsts garantija, uzraudzības gaidas attiecībā uz uzkrājumu veidošanu ir daudzkārt atvieglotas (0% uzkrājumu segums pirmajiem septiņiem gadiem INK statusā).

³¹ 1. posmā esošie aktīvi saskaņā ar grāmatvedības standartiem ir aktīvi, kuriem kredītrisks no sākotnējās atzīšanas nav būtiski pieaudzis 9. SFPS izpratnē. Šiem aktīviem tiek veidoti uzkrājumi 12 mēnešu paredzamo zaudējumu apjomā.

³² 2. posmā esošiem aktīviem kredītrisks no sākotnējās atzīšanas ir būtiski pieaudzis, bet nav samazināta kredītvērtība 9. SFPS izpratnē. Šiem aktīviem tiek veidoti to darbības laikā paredzamie zaudējumi.

³³ 3. posmā esošie aktīvi ir aktīvi, kuriem ir samazināta kredītvērtība 9. SFPS izpratnē. Pārskatīts aktīvs (*forborne asset*) ir klasificējams kā 2. un 3. posma aktīvs.

³⁴ Kredīta pamatsummas vai procentu maksājumu (vai abu) pārtraukums, atlikšana vai samazināšana uz noteiktu laika periodu, nemainoties citiem nosacījumiem (piemēram, procentu likmei).

³⁵ Beigu termiņš atkarīgs no Covid-19 pandēmijas tālākās gaitas un var tikt pagarināts.

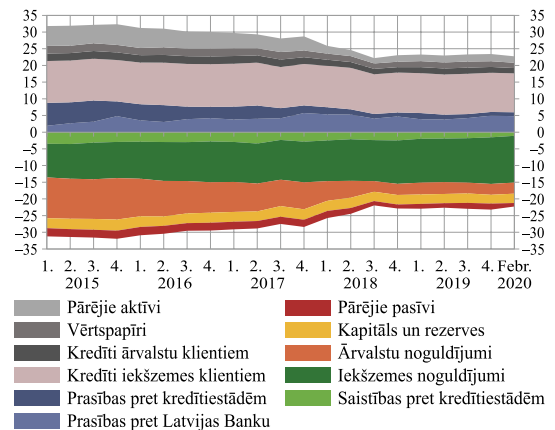
Finansējuma un likviditātes risks

Latvijas kredītiestāžu galvenais finansējuma avots ir iekšzemes klientu noguldījumi (sk. 2.15. att.). 2020. gada februāra beigās tie veidoja vairāk nekā 75% no visiem kredītiestāžu aizņemtajiem līdzekļiem, bet kopā ar ārvalstu klientu noguldījumiem – vairāk nekā 93%. Ekonomiskās izaugsmes apstākļos iekšzemes klientu noguldījumu atlikums turpināja stabili augt (2020. gada februāra beigās gada pieauguma temps bija 6.9%; sk. 2.16. att.), t.sk. mājāsaimniecību noguldījumu atlikums palielinājās par 7.2%. Noguldījumu dominance finansējumā un līdz ar to nelielā atkarība no finanšu tirgus finansējuma mazina kredītiestāžu finansējuma riskus, kas saistīti ar Covid-19 pandēmijas radītajiem satricinājumiem finanšu tirgos. Vienlaikus būtiski pieaugs finansējuma riska atkarība no valdības sniegtās palīdzības apjoma uzņēmumiem un mājāsaimniecībām.

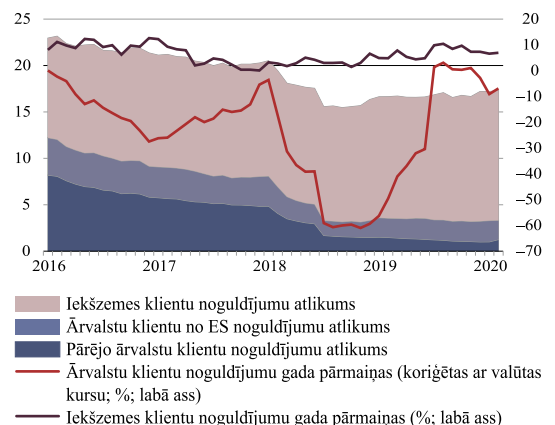
Ārvalstu klientu noguldījumu atlikums turpina samazināties. 2020. gada februāra beigās salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu tas saruka par 6.9% (koriģējot ar ārvalstu valūtu kursu pārmaiņām). Turklāt ārvalstu klientu noguldījumu struktūrā notikušas būtiskas pārmaiņas, kas saistītas ar iepriekš veiktajiem pasākumiem, lai samazinātu darījumus ar paaugstināta riska klientiem, un vairāku kredītiestāžu darbības modeļa maiņu. Pirmkārt, ir sarucis no ārpus ES esošajām valstīm piesaistīto noguldījumu apjoms un īpatsvars (2020. gada februāra beigās šādu noguldījumu īpatsvars ārvalstu klientu noguldījumos veidoja 37.9%, bet kredītiestāžu kopējos noguldījumos – 7.3%). Otrkārt, tagad ārvalstu klientu noguldījumos dominē mājāsaimniecību noguldījumi (to īpatsvars šajos noguldījumos sasniedzis 62.5%; 2017. gada beigās – 24.1%).

Tas savukārt saistīts ar to, ka **vairākas kredītiestādes arvien vairāk piesaista finansējumu ar noguldījumu piesaistes platformu starpniecību** (sk. 2.17. att.). Šāda finansējuma piesaiste uzlaboja ārvalstu klientu noguldījumu termiņstruktūru (kopš 2018. gada beigām noguldījumu ar termiņu ilgāku par 6 mēnešiem īpatsvars kopējā ārvalstu klientu noguldījumu atlikumā sasniedza 40.2% (par 13.3 procentu punktiem vairāk nekā 2018. gada beigās) un palielināja eiro īpatsvaru ārvalstu klientu noguldījumos (līdz 78.6%; par

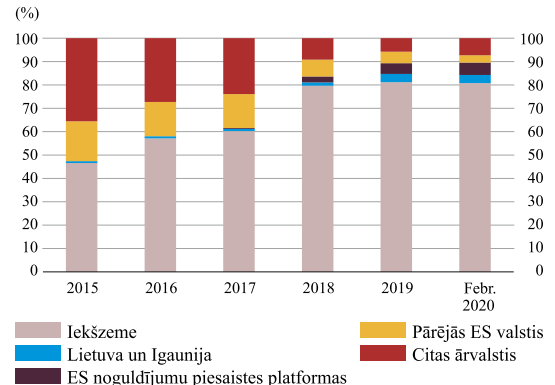
2.15. attēls
KREDĪTIESTĀŽU AKTĪVU UN PASĪVU SASTĀVS
(mljrd. eiro)

2.16. attēls
NE-MFI NOGULDĪJUMU ATLIKUMA PĀRMAIŅAS UN PIEAUGUMA TEMPS
(salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi; mljrd. eiro)

2.17. attēls
KREDĪTIESTĀŽU PIESAISTĪTO NOGULDĪJUMU STRUKTŪRA VALSTU DALĪJUMĀ
(%)

14.5 procentu punktiem vairāk nekā 2018. gada beigās). Tas uzlabo iespējas kreditēt iekšzemes klientus tām kredītiestādēm, kurām ir grūtāk piesaistīt iekšzemes klientu noguldījumus.

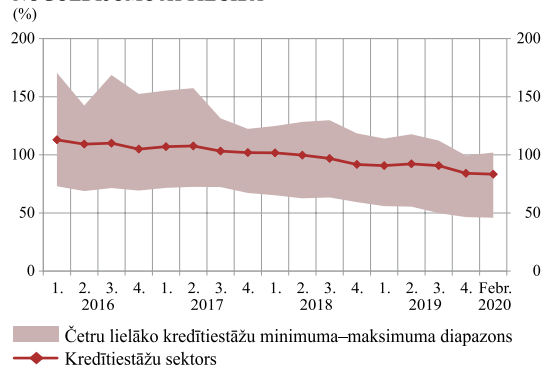
Tomēr ar noguldījumu piesaistes platformu starpniecību

piesaistītajam finansējumam ir arī papildu riski – pēc ekonomiskās būtības šis finansējuma veids ir tuvāks tirgus finansējumam, un tas nozīmē, ka pēc noguldījuma termiņa beigām kredītiestādei būs jāpaļaujas uz tirgus noskaņojumu attiecīgajā brīdī un jākonkurē ar citu ES valstu kredītiestādēm, piedāvājot konkurētspējīgas procentu likmes. Noguldītājus, kas izvieto savus uzkrājumus šajās platformās, primāri interesē piedāvātās procentu likmes, un tiem nav citu darījuma attiecību ar kredītiestādēm – attiecīgi tie nav motivēti savus noguldījumus pēc to termiņa beigām neizvietot citā kredītiestādē. Šajās platformās izvietotie noguldījumi ir iekļauti valsts noguldījumu garantiju sistēmā, tādējādi palielinot noguldījumu garantiju sistēmas potenciālās saistības. To izpildei var nākties piesaistīt papildu likviditātes atbalstu no citiem tirgus dalībniekiem vai valsts. Turklāt šis samērā brīvi un neierobežoti pieejamais finansējums ir nedaudz dārgāks par noguldījumiem, kas piesaistīti bez starpniekiem, un var motivēt kredītiestādes iesaistīties tādu projektu finansēšanā, kuriem raksturīgas augstākas procentu likmes un risks.

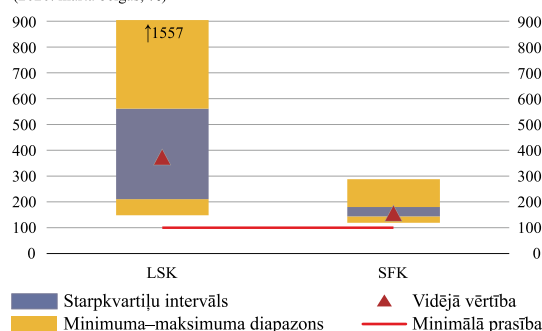
Latvijas kredītiestāžu sektorā nav vērojama tirgus finansējuma piesaiste, jo lielākās kredītiestādes, izņemot Luminor Bank AS Latvijas filiāli, galvenokārt piesaista iekšzemes klientu noguldījumus pietiekamā apjomā, bet pārējās kredītiestādes kā labāko alternatīvu tirgus finansējumam izmanto ES noguldījumu piesaistes platformu noguldījumus. Finansējuma piesaistei kredītiestādes var izmantot ECB piedāvātās finansēšanās iespējas, piemēram, ITRMO III. Kredītiestāžu finansējuma diversificēšanu veicinātu arī Segto obligāciju likuma izstrādes pabeigšana un ieviešana. Kredītiestādēm pagaidām aktīvi nepiesaistot finansējumu vērtspapīru tirgū, iekšzemes kredītu un noguldījumu attiecība samazinās un ir sasniegusi vēsturiski zemāko līmeni (83.3%; sk. 2.18. att.).

Turpina sarukt Ziemeļvalstu banku finansējums to meitas bankām Latvijā. 2020. gada februāra beigās tas veidoja 5.8% no kopējām finanšu saistībām, samazinoties vairāk nekā divas reizes salīdzinājumā ar 2018. gada beigām. Tā sarukumu nosaka nelielais kreditēšanas temps, kā arī Luminor Bank AS³⁶ turpinātā finansējuma struktūras maiņa, aizstājot

2.18. attēls
KREDĪTIESTĀŽU IEKŠZEMES KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU ATTIECĪBA

2.19. attēls
KREDĪTIESTĀŽU LSK UN SFK
(2020. marta beigās, %)

mātes uzņēmumu finansējumu ar tirgus finansējumu un mazinot kredītu un noguldījumu starpību šajā kredītiestādē.

Latvijas kredītiestādēs joprojām saglabājās augsts likviditātes līmenis, kas ļaus vieglāk pārvarēt Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes sekas. Par to liecina kredītiestāžu sektora LSK un SFK. Latvijas kredītiestāžu LSK būtiski pārsniedza ES valstu kredītiestāžu vidējo LSK (sk. 2.19. att.). Līdz 2020. gada martam to galvenokārt ietekmēja joprojām lēnā kreditēšana, grūtības efektīvi izvietot līdzekļus finanšu instrumentos ļoti zemo procentu likmju laikā, kā arī tas, ka daļai kredītiestāžu turpinās darbības modeļa maiņa. Šie faktori skaidro arī kredītiestāžu noguldījumu atlikuma Latvijas Bankā augsto līmeni. 2020. gada februāra beigās tas veidoja 21.5% no kredītiestāžu aktīviem un 78.3% no LSK likvidajiem aktīviem, un tas ir ļoti augsts rādītājs salīdzinājumā ar citām ES valstīm.

Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē varētu sarukt arī kredītiestāžu bilances, tomēr lielais likvido aktīvu apjoms kredītiestādēm palīdzēs pārvarēt

³⁶ Luminor Bank AS 2019. gada pārskats, 17. lpp.

iekšzemes un globālos finanšu satricinājumus.

Lielai daļai mazo un vidējo kredītiestāžu ir ļoti augsti likviditātes rādītāji, jo tās maina darbības modeļus un pārejas procesā uztur augstus likviditātes rādītājus. Lai gan tas nav ilgtspējīgs risinājums, jo būtiski samazina kredītiestāžu ienesīgumu, tomēr vienlaikus tas palīdz absorbēt iespējamus šokus. Savukārt lielajām kredītiestādēm ar Ziemeļvalstu mātes banku atbalstu ir zemāks likviditātes līmenis, jo tās aktīvāk kredītējušas iekšzemes klientus, kā arī Ziemeļvalstu banku meitas bankām ir centralizēta likviditātes vadība.

Kopumā kredītiestādes ir daudz labāk sagatavotas iespējamo nākotnes šoku pārvarēšanai, nekā tas bija 2008. gada finanšu krīzes laikā, kad lielai daļai kredītiestāžu bija nozīmīgas finanšu saistības pret nesaistītām finanšu iestādēm sindicēto kredītu veidā. Turklāt Latvijas dalība eiro zonā sniedz iespēju izmantot ECB piedāvātos monetārās politikas instrumentus likviditātes nodrošināšanai.

Tomēr jāņem vērā, ka, pasliktinoties nefinanšu sabiedrību finanšu stāvoklim, darbības optimizācijas nolūkos tās varētu izvēlēties tikai kādu no lielajām kredītiestādēm savas darbības apkalpošanai. Tādējādi mazās kredītiestādes varētu zaudēt daļu iekšzemes klientu noguldījumu. Tomēr stresa testu rezultāti liecina, ka mazās kredītiestādes nav kritiski atkarīgas no iekšzemes klientu noguldījumiem. Arī kredītiestāžu klientiem piešķirtās kredīta brīvdienas būtiski neietekmēs to finanšu plūsmas, ja neakumulēsies vēl papildu šoki. Nozīmīga loma šoku mīkstināšanā ir valdības atbalstam tautsaimniecībai. Salīdzinājumā ar 2008. gada finanšu krīzi patlaban valdībai ir daudz

lielākas finansiālās iespējas atbalstīt tautsaimniecību, jo, neesot valūtas riskam, valsts parādam joprojām esot diezgan zēmam un starptautiskajām kredītreitingu aģentūrām paaugstinot vai saglabājot esošajā līmeni Latvijas kredītreitingu, valsts var samērā brīvi piesaistīt krīzes pārvarēšanai nepieciešamo finansējumu.

2020. gada februārī veikto kredītiestāžu likviditātes stresa testu rezultāti liecina, ka kredītiestāžu spēja izturēt potenciālos finansējuma aizplūdes šokus saglabājās laba (sk. 2.2. ielikumu). Ņemot vērā Covid-19 pandēmijas apstākļus, likviditātes stresa testā tika papildus testēta kredītbūvdienu ietekme uz likviditātes rādītāju. Ja 30% no visa kredītu atlikuma tiktu piemērotas kredīta brīvdienas, to kredītu apjoms, kurus vajadzētu pilnībā atmaksāt gada laikā, bet kuri netiktu atmaksāti, nepārsniegtu 8.3% no kredītiestāžu kopējiem likvidajiem aktīviem, un visas kredītiestādes spētu pildīt FKTK noteiktās individuālās likviditātes prasības, pieņemot, ka pārējās bilances pozīcijas ir nemainīgas.

Arī aplūkojot pret Covid-19 pandēmijas šoku jutīgākās tautsaimniecības nozares (izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi, apstrādes rūpniecība, transports un uzglabāšana un operācijas ar nekustamo īpašumu; sk. jutīguma stresa testu scenāriju), redzams, ka kredītiestādēm ir pietiekams likvīdo līdzekļu apjoms, lai izturētu būtisku noguldījumu samazinājumu šajās nozarēs, ja pieņemtu, ka iekšzemes nefinanšu sabiedrību noguldījumu struktūra ir līdzīga šīm nozarēm izsniegto kredītu struktūrai. Šo nozaru tūlītējā papildu ietekme uz likvidajiem aktīviem būtu aptuveni 5%, un to kredītiestādes varētu absorbēt.

2.2. IELIKUMS. KREDĪTIESTĀŽU LIKVIDITĀTES STRESA TESTI

Likviditātes stresa testi balstīti uz 2020. gada februāra beigu datiem. Stresa testos vērtēta 13 kredītiestāžu (visu kredītiestāžu, izņemot ārvalstu kredītiestāžu filiāles) spēja izturēt finansējuma aizplūdes riskus. Testos izmantots likviditātes rādītājs³⁷, ko FKTK lieto individuālo papildu likviditātes prasību noteikšanai kredītiestādēm uzraudzības pārskatīšanas un novērtēšanas procesa ietvaros un kas ir līdzvērtīgs FKTK likviditātes rādītājam, kura minimālā prasība 30% apmērā pirms LSK prasību stāšanās spēkā pilnā apjomā bija saistoša visām kredītiestādēm.

³⁷ Neapgrūtinātu likvīdo aktīvu (nauda kasē; prasības pret Latvijas Banku un maksāspējīgām kredītiestādēm, kuru atlikušais maksājumu termiņš nepārsniedz 30 dienu, un prasības ar citu termiņu, ja līgumā paredzēta iespēja atprasīt tās pirms noteiktā termiņa; ieguldījumi finanšu instrumentos ar dzēšanas (atmaksas, pārdošanas) termiņu līdz 30 dienām, kā arī citi vērtspapīri, kuriem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus) attiecība pret kredītiestāžu kārtējo saistību, kuru atlikušais maksājumu termiņš nepārsniedz 30 dienu, kopsummu.

Likviditātes stresa testi novērtē finansējuma aizplūdes iespējamo seku nozīmīgumu. Stresa testu rezultāti rāda, cik lielu ārvalstu ne-MFI klientu noguldījumu un iekšzemes ne-MFI klientu noguldījumu aizplūdi kredītiestādes varētu izturēt, līdz to likviditātes rādītājs (un tādējādi likvīdo aktīvu apjoms) samazinātos līdz 0, pieņemot, ka kredītiestādēm nav pieejami papildu resursi finansējuma aizplūdes kompensēšanai.

Saskaņā ar stresa testu rezultātiem (sk. 2.20. att.) visas kredītiestādes varētu izturēt līdz 20% iekšzemes klientu noguldījumu aizplūdi un vairāk nekā 60% ārvalstu klientu noguldījumu aizplūdi. Šie ir nedaudz labāki rezultāti par 2019. gada marta beigās veikto stresa testu rezultātiem. Mazāka spēja izturēt iekšzemes klientu noguldījumu aizplūdi ir lielākajām kredītiestādēm, kuras pārsvarā ir Ziemeļvalstu banku meitas bankas ar centralizētu likviditātes vadību un iespējām iegūt papildu likviditāti no mātes bankām.

Papildus tika veikti stresa testi, izmantojot četrus nelabvēlīgus scenārijus. Pirmie divi scenāriji novērtē šokus gan aktīviem, gan saistībām, ko tiešā veidā varētu radīt Covid-19 pandēmijas šoks, bet pārējos scenārijos analizēti papildu šoki likvīdajiem aktīviem.

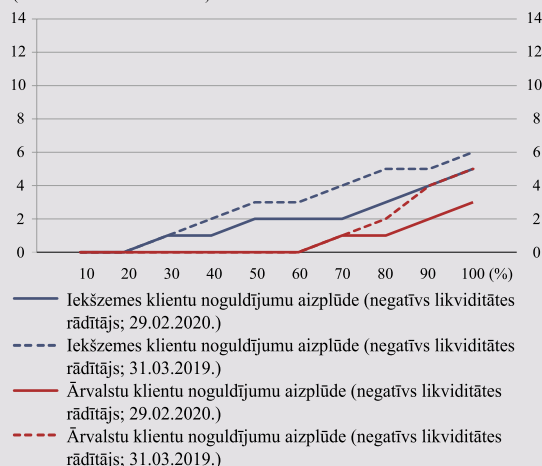
Pirmajā papildu scenārijā par kredīta brīvdienām tika analizēta to ietekme uz likvīdajiem aktīviem, pieņemot, ka 30% no visiem kredītiestāžu kredītiem tiks piešķirtas kredīta brīvdienas. Tas izpaudīsies tādējādi, ka 30% no visām kredītu atmaksām, kuras kredītiestādes saņems gada laikā, tiks iesaldētas piešķirto kredīta brīvdienā un kredītiestāde šos nesaņemtos līdzekļus kompensēs ar likvīdajiem aktīviem.

Otrajā papildu scenārijā par iespējamo tautsaimniecības nozaru ietekmi uz iekšzemes klientu noguldījumu atlikumiem pieņemts, ka, iestājoties šokam, no tautsaimniecības nozarēm, kuras ir jutīgākās pret Covid-19 pandēmijas šoku (izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi, apstrādes rūpniecība, transports un uzglabāšana un operācijas ar nekustamo īpašumu; sk. pieņēmumus jutīguma stresa testu scenārijā), uzreiz aizplūst daļa (attiecīgi 20%, 15%, 10% un 10%) nefinanšu uzņēmumu līdzekļu, kuru apjoms aproksimēts, izmantojot šo nozaru kredītu struktūru.

Trešajā papildu scenārijā par vērtspapīru vērtības samazinājuma ietekmi uz likvīdajiem aktīviem pieņemts, ka nav iespējams ieķīlāt vai pārdot vērtspapīru portfeli, izņemot eiro zonas valstu valdības vērtspapīrus ar kredītreitingu ne zemāku par A– un citu valstu valdības vērtspapīrus, kuriem vismaz viens no triju starptautisko kredītreitingu aģentūru noteiktajiem ilgtermiņa kredītreitingiem ir AAA. Attiecībā uz eiro zonas valstu valdības vērtspapīriem pieņemts, ka pirmā nelabvēlīgā scenārija ietvaros tie zaudētu 30% no vērtības un tos varētu izmantot Eirosistēmas monetārās politikas operācijās, piemērojot 3.0% diskontu.

Ceturtajā papildu scenārijā par vērtspapīru un prasību pret MFI ietekmi uz likvīdajiem aktīviem trešais scenārijs papildināts ar pieņēmumu, ka nevienai kredītiestādei nav pieejamas prasības pret MFI no valsts, pret kuras MFI konkrētajai kredītiestādei ir vislielākais prasību apjoms (t.sk. pret grupā ietilpstošām kredītiestādēm).

2.20. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI
(nelikvīdo kredītiestāžu skaits)

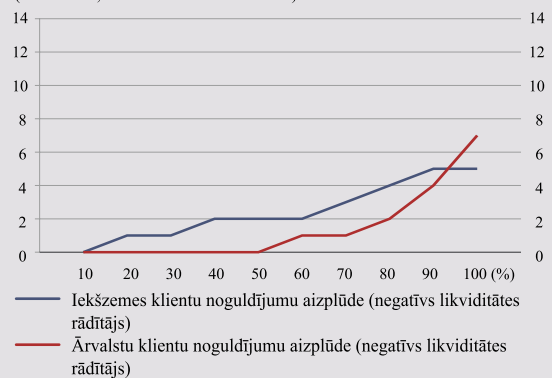
Pirmajā papildu scenārijā par kredīta brīvdienām rezultāti (sk. 2.21. att.) ir tikai mazliet sliktāki nekā standarta scenārijā, un visas kredītiestādes varētu izturēt ne mazāk kā 10% iekšzemes klientu noguldījumu aizplūdi (standarta scenārijā – ne mazāk kā 20%) un 50% ārvalstu klientu noguldījumu aizplūdi (standarta scenārijā – 60%).

Otrajā papildu scenārijā par iespējamo tautsaimniecības nozaru ietekmi uz iekšzemes klientu noguldījumu atlikumiem redzams, ka kredītiestādēm ir pietiekami likvīdie līdzekļi, lai izturētu būtisku noguldījumu samazinājumu šajās nozarēs (sk. 2.22. att.), un nav nozīmīgu atšķirību no standarta scenārija rezultātiem.

Arī trešajā papildu scenārijā par vērtspapīru vērtības samazinājuma ietekmi uz likvidajiem aktīviem kredītiestāžu spēja izturēt iekšzemes klientu noguldījumu aizplūdi būtiski nemainītos (kredītiestādes izturētu ne mazāk kā 20% no aizplūdes), bet nedaudz pasliktinātos spēja izturēt ārvalstu klientu noguldījumu aizplūdi (kredītiestādes varētu izturēt ne mazāk kā 30% no aizplūdes, bet standarta scenārijā – 60%), jo vairākām kredītiestādēm daļu likvīdo aktīvu veido ārvalstu vērtspapīri ar ilgtermiņa kredītreitingiem zemākiem par AAA. Tomēr kredītiestāžu spēja absorbēt ārvalstu klientu noguldījumu aizplūdi saglabātos augstā līmenī (sk. 2.23. att.).

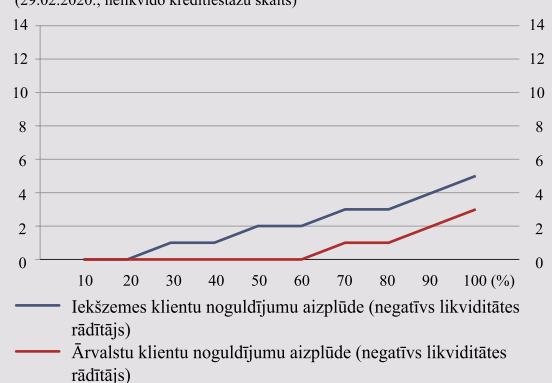
2.21. attēls

PIRMĀ PAPILDU SCENĀRIJA PAR KREDĪTA BRĪVDIENĀM LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI
(29.02.2020.; nelikvīdo kredītiestāžu skaits)

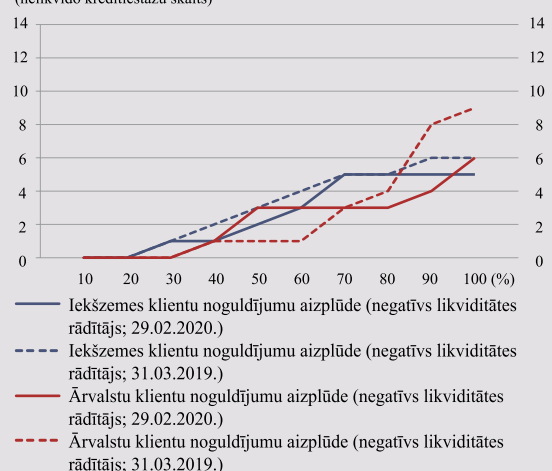
2.22. attēls

OTRĀ PAPILDU SCENĀRIJA PAR TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU IETEKMI UZ IEKŠZEMES KLIENTU NOGULDĪJUMU ATLIKUMU LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI
(29.02.2020.; nelikvīdo kredītiestāžu skaits)

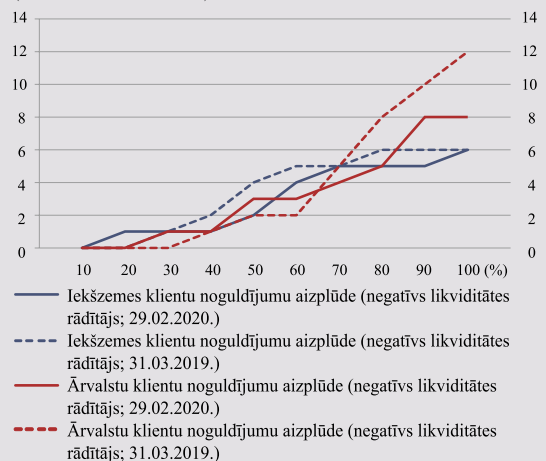
2.23. attēls

TREŠĀ PAPILDU SCENĀRIJA PAR VĒRTSPAPĪRU VĒRTĪBAS SAMAZINĀJUMA IETEKMI UZ LIKVIDAJIEM AKTĪVIEM LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI
(nelikvīdo kredītiestāžu skaits)

Ceturtajā papildu scenārijā par vērtspapīru un prasību pret MFI ietekmi uz likvidajiem aktīviem salīdzinājumā ar trešo scenāriju kredītiestāžu spēja izturēt iekšzemes un ārvalstu klientu ne-MFI noguldījumu aizplūdi nedaudz pasliktinājās, un tas bija saistīts ar prasību pret grupā ietilpstošu MFI iekļaušanu prasību apjomā (sk. 2.24. att.).

2.24. attēls
CETURTĀ PAPILDU SCENĀRIJĀ PAR VĒRTSPAPĪRU UN PRASĪBU PRET MFI IETEKMI UZ LIKVIDAJIEM AKTĪVIEM LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI
(nelikvido kredītiestāžu skaits)

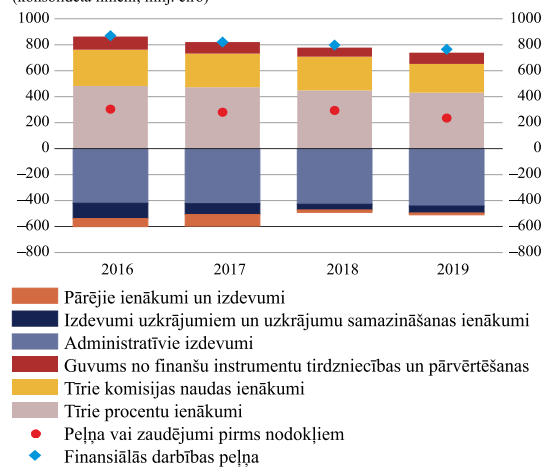

Pelnītspēja

2018. un 2019. gadā kredītiestāžu sektora pelnītspējas datus būtiski ietekmēja divu tagad jau darbību pārtraukušu kredītiestāžu dati.³⁸ Lai raksturotu to kredītiestāžu pelnītspējas attīstību, kuras pašlaik darbojas finanšu tirgū, šo divu kredītiestāžu dati izslēgti no pārskatā ietvertās pelnītspējas analīzes³⁹.

Kopējā kredītiestāžu peļņa pirms nodokļu samaksas konsolidētā līmenī 2019. gadā samazinājās par 20.0% un bija 235.4 milj. eiro (2018. gadā – 294.4 milj. eiro; sk. 2.25. att.). Šo samazinājumu noteica gan joprojām notiekošā darbības modeļa maiņa daļā kredītiestāžu (sk. 2.3. ielikumu), gan Luminor Bank AS pārveides procesa turpināšanās⁴⁰.

2.25. attēls
KREDĪTIESTĀŽU IENĀKUMU UN IZDEVUMU SADALĪJUMS UN DARBĪBAS REZULTĀTS
(konsolidētā līmenī; milj. eiro)

Lielāko iekšzemes aizdevēju finansiālās darbības peļņa joprojām bija laba un stabila, taču visā kredītiestāžu sektorā kopumā tā saruka (par 4.1%). Tīro procentu ienākumu samazinājumu (par 3.9%) un tīro komisijas maksas ienākumu kritumu (par 14.5%) kredītiestāžu sektorā galvenokārt noteica ienākumu sarukums kredītiestādēs, kurās noris darbības modeļa maiņa. Guvums no finanšu instrumentu tirdzniecības kopumā pieauga (par 27.8%; galveno komponentu devumu peļņas pirms nodokļu samaksas pārmaiņās sk. 2.26. att.).

Tīrie izdevumi uzkrājumiem palielinājās par 20.4%. Daļai kredītiestāžu izdevumi uzkrājumiem pieauga

³⁸ 2018. gadā tika anulēta ABLV Bank, AS licence kredītiestādes darbībai, savukārt 2019. gadā AS "PNB Banka" tika atzīta par tādu finanšu iestādi, kura ir nonākusi vai nonāks finansiālās grūtībās, un tika uzsākts tās maksātspējas process, tāpēc kredītiestāde atzina apjomīgus uzkrājumus. <https://www.fktk.lv/jaunumi/pazinojumi-medijiem/peters-putnins-ablv-bank-as-licence-ir-anuleta-bankas-paslikvidacija-norit-fktk-uzraudziba/>; <https://www.fktk.lv/jaunumi/pazinojumi-medijiem/fktk-iesniedz-tiesa-as-pnb-banka-maksatnespejas-pieteikumu/>.

³⁹ No 2016. gada datiem izslēgti arī VISA Europe Limited akciju pārdošanas efekts, bet no 2017. gada datiem – Luminor Bank AS grupas izveidošanas ietekme un AS "Citadele banka" un Signet Bank AS atliktā nodokļa aktīvu norakstīšana sakarā ar grozījumiem Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā.

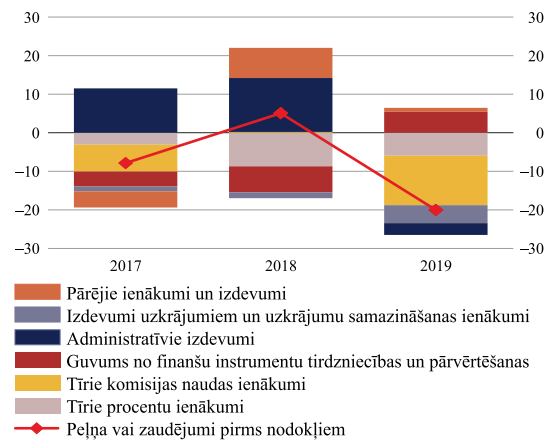
⁴⁰ Luminor Bank AS 2019. gada pārskats, 4. lpp.

galvenokārt saistībā ar dažu lielu aizņēmēju kredītriska vērtējuma pasliktināšanos. Taču visvairāk tīro uzkrājumu kāpumu ietekmēja uzkrājumu samazināšanas ienākumi – tie 2018. gadā bija strauji palielinājušies gan tāpēc, ka uzlabojās daļas kredītportfeļu kvalitāte, gan tāpēc, ka daļā kredītiestāžu notika darbības modeļa maiņa.

Kredītiestāžu administratīvo izdevumu pārmaiņas (pieaugums – 3.2%) virzīja divi pretēji procesi. No vienas puses, daļas kredītiestāžu administratīvie izdevumi samazinājās vienlaikus ar darbības modeļa maiņas procesu – lai kompensētu ienākumu un darbības apjoma sarukumu, tās samazināja atalgojuma izdevumus, izdevumus par pārējiem pakalpojumiem, komandējumu izdevumus un citus izdevumus. Savukārt lielāko iekšzemes klientu kredītētāju administratīvie izdevumi pieauga, taču galvenokārt vienreizēju notikumu dēļ. Piemēram, vienas no lielākajām kredītiestādēm administratīvo izdevumu kāpumu noteica ar darbības pārveidi saistītie ieguldījumi un vienreizēji izdevumi (galvenokārt IT izdevumi)⁴¹, savukārt citai kredītiestādei būtiski palielinājās izdevumi par pakalpojumiem saistītajām sabiedrībām, t.sk. saistībā ar ieguldījumiem digitālajos pakalpojumos un izmaksām, kas saistītas ar normatīvā regulējuma prasību izpildi⁴². Kredītiestādes turpināja pilnveidot NILLTPF risku mazināšanas pasākumus, stiprinot klientu izpēti procesu un organizējot darbinieku mācības. Tas ietekmēja IT izdevumus un izdevumus par pārējiem pakalpojumiem.

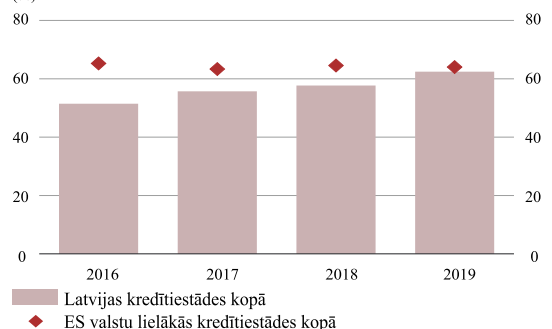
2019. gadā kredītiestāžu sektora darbības efektivitāte turpināja pasliktināties, kopējai izdevumu un ienākumu attiecībai sasniedzot 62.4% (2018. gadā – 57.7%; sk. 2.27. att.). Līdzīgi kā 2018. gadā pasliktinājumu noteica gan lielāko aizdevēju administratīvo izdevumu pieaugums, gan ienākumu kritums pārējās kredītiestādēs. Taču kredītiestāžu darbības efektivitāte vēl joprojām ir nedaudz labāka nekā vidēji ES (64.0%)⁴³. Lielāko aizdevēju līdzšinējam

2.26. attēls
KREDĪTIESTĀŽU PEĻŅAS PIRMS NODOKĻU SAMAKSAS PIEAUGUMA TEMPS UN TO VEIDOJOŠO KOMONENTU DEVUMS PIEAUGUMĀ
(procentu punktos)

Piezīme. Pozitīvs komponenta devums norāda, ka komponenta pārmaiņas palielināja peļņas pieaugumu, bet negatīvs – ka to samazināja.

2.27. attēls
LATVIJAS UN ES VALSTU LIELĀKO KREDĪTIESTĀŽU IZDEVUMU UN IENĀKUMU VIDĒJĀ ATTIECĪBA
(%)

administratīvo izdevumu pieaugumam bija vienreizējs raksturs, tāpēc kredītiestāžu darbības efektivitātei nākamo gadu laikā vajadzētu uzlaboties, taču pagaidām grūti novērtēt, cik liela būs ar Covid-19 pandēmiju saistīto pasākumu ietekme.

Kredītiestāžu sektora vidējā svērtā ROE 2019. gadā nenozīmīgi saruka (līdz 9.7%; 2018. gadā – 10.0%; sk. 2.28. att.). ROE samazinājums salīdzinājumā ar minēto peļņas kritumu šķiet nenozīmīgs, tomēr peļņas sarukuma ietekmi atsvēra kredītiestāžu pašu kapitāla absolūtā līmeņa kritums, ko radīja dažu kredītiestāžu veiktā dividenžu izmaksa no iepriekšējo gadu nesadalītās peļņas. Kredītiestāžu 2019. gada vidējā ROE salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju (5.8%)⁵⁸ liecina par kopumā labu kredītiestāžu pelnītspēju. Arī vidējā ROA, lai gan samazinājās (līdz 1.1%; 2018. gadā – 1.3%), bija ievērojami augstāka nekā ES vidējais rādītājs (0.39%).

⁴¹ Luminor Bank AS 2019. gada pārskats, 107. lpp.

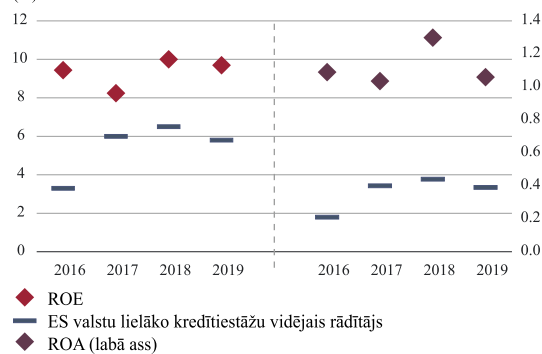
⁴² Swedbank AS, Gada pārskats par 2019. gadu, 5. lpp.

⁴³ European Banking Authority. Risk Dashboard Data as of Q4 2019. https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20dashboard/Q4%202019/882137/EBA%20Dashboard%20-%20Q4%202019.pdf.

2020. gadu kredītiestādes sāka ar stabilu ienākumu plūsmu; pirmo triju mēnešu dati liecina par samērā stabiliem procentu un komisijas maksas ienākumiem. Taču **Covid-19 pandēmija rada lielu nenoteiktību attiecībā uz kredītiestāžu peļņitēspējas turpmākajām izredzēm.** Aizņēmēju maksātspējas krituma ietekmē augs INK apjoms, tāpēc kredītiestādes zaudēs procentu ienākumus, būs nepieciešams veidot uzkrājumus ienākumus nenesošajiem aizdevumiem, finanšu tirgu svārstību rezultātā var rasties zaudējumi no kredītiestāžu vērtspāpīru portfeļu pārvaldīšanas, kā arī kredītiestādēm radīsies papildu izdevumi, lai nodrošinātu attālināto darbu un pielāgotu savu darbību sociālās distancēšanās apstākļiem.

Valsts un kredītiestāžu īstenotie pasākumi, kā arī uzraudzības iestāžu elastība Covid-19 pandēmijas situācijā ļauj gan mazināt maksājumu slogu aizņēmējiem, gan saglabāt ienākumu plūsmu un mazināt nepieciešamību pārmērīgi strauji veidot uzkrājumus kredītiestādēm (sk. arī 2.1. ielikumu).

2.28. attēls
LATVIJAS UN ES VALSTU LIELĀKO KREDĪTIESTĀŽU
VIDĒJĀ ROE UN ROA
(%)

Taču nenoteiktība par aizņēmēju maksātspējas un ekonomiskās aktivitātes atjaunošanos ir ļoti augsta un tieši atkarīga no tā, cik ilgi ierobežojumi būs nepieciešami, lai stabilizētu epidemioloģisko situāciju. Savukārt peļņitēspējas atjaunošanās pēc Covid-19 pandēmijas radītās krīzes būs atkarīga gan no valsts pārvaldes iestāžu īstenotajām izaugsmes veicināšanas programmām, gan ilgtermiņā – arī no vairāku ilgstošu strukturālu trūkumu risinājuma.

2.3. IELIKUMS. KREDĪTIESTĀŽU DARBĪBAS MODEĻA MAIŅA

Pēdējos piecos gados ar daudzām pārmaiņām nācās saskarties tām kredītiestādēm, kuru darbības modelis iepriekš bija vērsts galvenokārt uz ārvalstu klientu apkalpošanu (detalizētāk par šo kredītiestāžu darbības modeļa vēsturi sk. Latvijas Bankas 2018. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskatā"⁴⁴). 2016. gadā, transponējot Eiropas Parlamenta un Padomes 2015. gada 20. maija Direktīvas (ES) Nr. 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 684/2012 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2005/60/EK un Komisijas Direktīvu 2006/70/EK (ADML IV), prasības nacionālajos tiesību aktos, Latvijas Republikas Saeima pieņēma grozījumus vairākos likumos, pastiprinot NILLTPF novēršanas prasības un būtiski palielinot sodus par prasību pārkāpumiem. 2018. gada sākumā finanšu sektoru satricināja ASV Valsts kases Finanšu noziegumu apkarošanas tīkla (*Financial Crimes Enforcement Network*; FinCEN) paziņojums par ABLV Bank AS un tam sekojošais šīs kredītiestādes pašlikvidācijas process. Pēc tam tika pieņemti grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā, kas liedza kredītiestādēm apkalpot čaulas veidojumus. Šo procesu rezultātā kredītiestādes, kuru iepriekšējā darbības modelī liela nozīme bija ienākumiem no augsta riska ārvalstu klientu apkalpošanas, bija spiestas nozīmīgi pārskatīt savu darbību vai arī to izbeigt. 2019. gadā AS "PNB Banka" nespēja piesaistīt papildu kapitālu⁴⁵, lai turpinātu darbības modeļa maiņas procesu, un zaudēja licenci kredītiestādes darbībai⁴⁶. Pārējās kredītiestādes paudušas gatavību mainīt darbības modeli un turpināt darbu Latvijā.

2016.–2019. gadā to kredītiestāžu, kuras maina savu darbības modeli⁴⁷, aktīvu apjoms ir būtiski krities (par 41.3%). Arī to aktīvu īpatsvars Latvijas kredītiestāžu aktīvu apjomā ir sarucis (no 23%

⁴⁴ Latvijas Banka. "Finanšu Stabilitātes Pārskats 2018", 3. ielikums "Pārmaiņas 2. kredītiestāžu grupā".

⁴⁵ <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2019/html/ssm.pr190815-b8e2038aa9.en.html>.

⁴⁶ <https://www.fktk.lv/en/news/press-releases/european-central-bank-withdraws-jsc-pnb-bankas-authorisation/>.

⁴⁷ Tālāk šā ielikuma tekstā aplūkota 10 kredītiestāžu izlase.

2016. gada beigās līdz 17% 2019. gada beigās; sk. 2.29. att.). Šo kredītiestāžu kopējais kredītportfeļa atlikums sarucis par 36.0% (tā īpatsvars kredītiestāžu kopējā kredītportfeļa atlikumā samazinājies attiecīgi no 7% līdz 6%), bet piesaistīto noguldījumu kopējais atlikums – par 44.3% (to īpatsvars kredītiestāžu noguldījumu kopējā atlikumā sarucis no 18% līdz 13%).

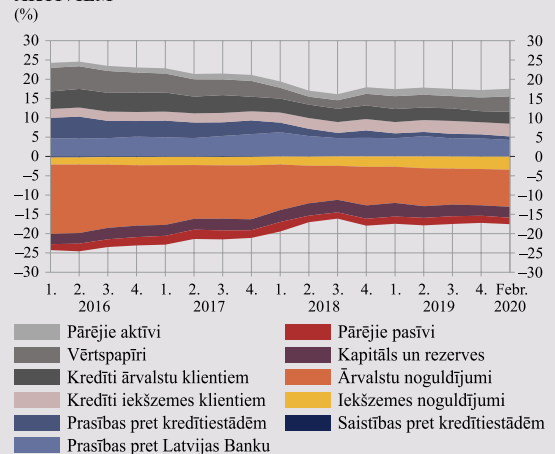
Izlasē iekļauto kredītiestāžu klientu skaits pēdējo triju gadu laikā samazinājies, turklāt sarucis gan ārvalstu klientu (par 51%), gan iekšzemes klientu (par 8.9%) skaits. Straujais ārvalstu klientu skaita kritums izpaužas arī maksājumu apjoma datos (sk. 2.30. att.) – ārvalstu klientu veikto maksājumu apjoms izlasē iekļautajās kredītiestādēs 2019. gada beigās bija aptuveni trīs reizes mazāks nekā 2016. gada beigās, t.sk. ASV dolāros veikto maksājumu apjoms – vairāk nekā 14 reizi mazāks.

Iepriekš šo kredītiestāžu finansējumu galvenokārt veidoja lieli ārvalstu klientu noguldījumi, bet pašlaik to galvenais finansējuma avots ir iekšzemes klientu noguldījumi un ar ES noguldījumu piesaistes platformu starpniecību piesaistītie ārvalstu māsaimniecību noguldījumi (galvenokārt no Vācijas noguldītājiem). Samazinoties ārvalstu klientu skaitam, ārvalstu klientu noguldījumu atlikums strauji saruka. 2019. gada beigās salīdzinājumā ar 2016. gada beigām tas bija par 52.8% mazāks. Savukārt iekšzemes klientu noguldījumu atlikums kopš 2016. gada beigām pieaudzis par 19.0%. Noguldījumi ar ES noguldījumu piesaistes platformu starpniecību tiek piesaistīti tikai pēdējos pāris gados un tikai dažās no izlasē iekļautajām kredītiestādēm, taču to apjoms šajās kredītiestādēs būtiski palielinās, un 2019. gada beigās to īpatsvars šo kredītiestāžu noguldījumu kopējā atlikumā jau sasniedza 24.2%. Kā alternatīvu šīs kredītiestādes var izmantot arī ECB īstenotā ITRMO III ietvaros pieejamo finansējumu, jo šīm kredītiestādēm ir samērā liels likvīdo aktīvu apjoms, ko tās var ieķīlāt.

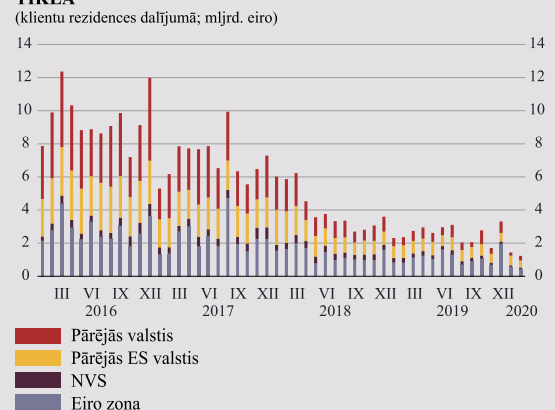
Arī kredītešanas jomā nozīmīgākās pārmaiņas skārušas ārvalstu klientu kredītešanu. 2016.–2019. gadā ārvalstu klientiem izsniegto aizdevumu kredītportfelis samazinājies par 54.9%. 2019. gada beigās lielākais bija Kipras (17% no ārvalstu klientiem kopumā izsniegto kredītu atlikuma), Krievijas (16%), Igaunijas (11%), Baltkrievijas (9%) un Lietuvas (7%) klientu kredītportfeļa atlikums. Dažas kredītiestādes paziņojušas, ka plāno attīstīt darbību Baltijas valstu tirgū, tomēr pagaidām šo kredītiestāžu izsniegto kredītu atlikums Igaunijā un Lietuvā nav nozīmīgi palielinājies. Tas skaidrojams ar grūtībām nodrošināt klātbūtni (t.sk. izveidot pārstāvniecības un piesaistīt atbilstošus darbiniekus), izveidot kontaktus ar uzņēmumiem attiecīgajās valstīs un konkurēt ar lielākajiem šo valstu finanšu tirgus dalībniekiem.

Paziņojot par darbības modeļa maiņu, vairākas kredītiestādes minēja, ka tās plāno aktīvāk iesaistīties iekšzemes klientu kredītešanā. Taču 2019. gada beigās to iekšzemes klientiem izsniegto kredītu apjoms

2.29. attēls
KREDĪTIESTĀŽU, KURĀM NOTIEK DARBĪBAS MODEĻA MAIŅA, GALVENO BILANCES POZĪCIJU PĀRMAIŅAS, SVĒRTAS AR KREDĪTIESTĀŽU SEKTORA KOPĒJIEM AKTĪVIEM

2.30. attēls
IZLASĒ IEKĻAUTO KREDĪTIESTĀŽU ĀRVALSTU KLIKTU VEIKTO MAKŠJUMU APJOMS KORESPONDENTBANKU TĪKLĀ

bija tikai par 7.0% lielāks nekā 2017. gada beigās. Turklāt šo kāpumu minētajā periodā galvenokārt noteica būtisks iekšzemes klientu kredītportfeļa pieaugums tikai vienā kredītiestādē. 2019. gada beigās lielāko daļu (71.2%) šo kredītiestāžu iekšzemes klientu kredītportfeļa atlikuma veidoja nefinanšu sabiedrībām izsniegtie kredīti. To veicināja arī AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" noslēgtie līgumi par portfelgarantijām ar daļu no izlasē iekļautajām kredītiestādēm. Mainoties šo kredītiestāžu riska uztverei, nedaudz mainījies arī izsniegto kredītu struktūra nozaru dalījumā. Šo kredītiestāžu kopējā kredītportfelī sarucis operāciju ar nekustamo īpašumu īpatsvars (no 52.4% līdz 48.3%) un tirdzniecības īpatsvars (no 13.9% līdz 11.2%), savukārt pieaudzis lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības (no 0.6% līdz 5.7%) un transporta un uzglabāšanas (no 4.6% līdz 5.6%) īpatsvars. Apstrādes rūpniecības īpatsvars nav būtiski mainījies (2019. gada beigās – 9.8%).

Mainoties darbības modelim, mainījies izlasē iekļauto kredītiestāžu turēto vērtspapīru struktūra.

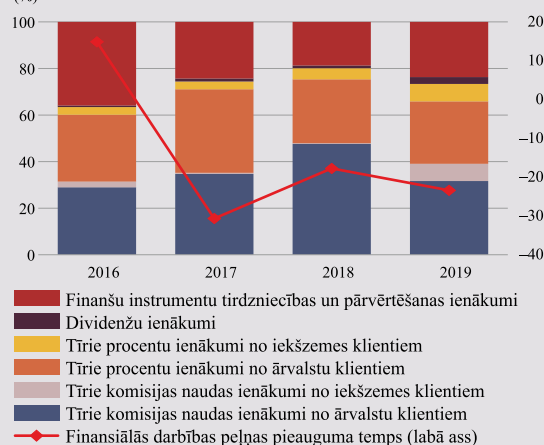
Būtiski sarucis ASV dolāros denominēto parāda vērtspapīru portfeļa īpatsvars (no 75% 2017. gada beigās līdz 32% 2019. gada beigās). To vietā kredītiestādes iegādājušās eiro denominētus vērtspapīrus (to īpatsvars pieaudzis attiecīgi no 17% līdz 66%). Vērojama tendence, ka dažas šīs kredītiestādes iegādājušās augstākas atdeves vērtspapīrus, lai kompensētu ienākumu kritumu citās jomās, tāpēc riskanto vērtspapīru (zem investīciju klases) attiecība pret pašu kapitālu dažām kredītiestādēm būtiski palielinās, un vienlaikus aug arī to pakļautība tirgus, likviditātes, kā arī patiesās vērtības noteikšanas riskam, kas ir īpaši aktuāli Covid-19 pandēmijas apstākļos. Tomēr risku mazinošs faktors ir tas, ka šo vērtspapīru apjoms veido tikai 1% no kredītiestāžu sektora kopējiem aktīviem.

Minētās pārmaiņas radījušas būtisku ietekmi uz izlasē iekļauto kredītiestāžu pelnītspēju.

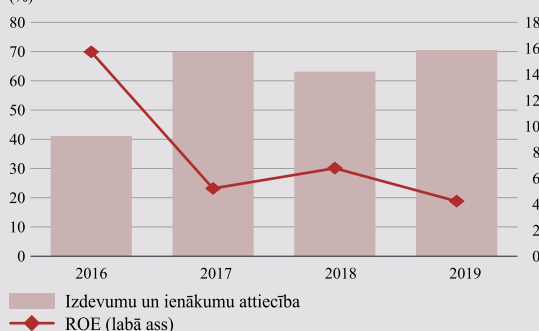
Sarūkot klientu skaitam, noguldījumu atlikumam un maksājumu apjomam, strauji kritusies šo kredītiestāžu finansiālās darbības peļņa (sk. 2.31. att.). Tajā gan joprojām dominē ienākumi no ārvalstu klientiem sniegtajiem pakalpojumiem. Taču 2019. gadā finansiālās darbības peļņas struktūrā bija vērojams straujāks tīro komisijas maksas ienākumu no iekšzemes klientiem un procentu ienākumu no iekšzemes klientiem pieaugums. Šo pārmaiņu rezultātā pasliktinājušies arī šo kredītiestāžu pelnītspējas rādītāji – strauji mazinājusies darbības efektivitāte (par to liecina pieaugusi izdevumu un ienākumu attiecība, kā arī samazinājusies peļņas attiecība pret pašu kapitālu; sk. 2.32. att.). Taču izlasē iekļauto kredītiestāžu situācija ir atšķirīga. Dažas no tām spējušas stabilizēt savus ienākumu avotus un optimizēt darbības izmaksas, saglabājot pozitīvu pelnītspēju, bet dažas no šīm kredītiestādēm jau vairākus gadus darbojas ar zaudējumiem, kas rada bažas par to darbības ilgtspēju.

Darbības modeļa pārmaiņu ietekme uz šo kredītiestāžu kapitalizāciju ir atšķirīga. Daļa kredītiestāžu, optimizējot savas darbības izmaksas un samazinot aktīvus, spējušas nodrošināt samērīgu

2.31. attēls
IZLASĒ IEKĻAUTO KREDĪTIESTĀŽU FINANSIĀLĀS
DARBĪBAS PEĻŅAS SADALĪJUMS UN PIEAUGUMA TEMPS
(%)

2.32. attēls
IZLASĒ IEKĻAUTO KREDĪTIESTĀŽU GALVENIE
PEĻNĪTSPĒJAS RĀDĪTĀJI
(%)

vai pat labu kapitāla pietiekamību, bet dažas kredītiestādes, kuras jau ilgstoši strādā ar zaudējumiem, saskaras ar grūtībām izpildīt uzraudzības kapitāla prasības. Taču tās ir mazas kredītiestādes, un to ietekme uz tautsaimniecību kopumā nav vērtējama kā būtiska.

Saskaņā ar minēto var secināt, ka **darbības modeļa pārmaiņas noris, bet ne vienmērīgi**. Izlasē iekļautās kredītiestādes var iedalīt divās grupās. Pirmajā grupā ietilpst lielākā daļa šo kredītiestāžu (2020. gada februāra beigās to aktīvi veidoja mazliet vairāk nekā 13% no Latvijas kredītiestāžu kopējiem aktīviem). Kopumā tās virzās stabilizācijas un attīstības virzienā, turpina gūt peļņu, un tām ir pietiekama kapitalizācija. To darbības modeļa maiņa gan nav viendabīga (daļa aktīvāk attīsta iekšzemes klientu apkalpošanu, daļa – ārvalstu klientu apkalpošanu, daļa kredītiestāžu specializējas privātbankas pakalpojumu sniegšanā, apkalpojot gan iekšzemes, gan ārvalstu klientus). Turpmākai attīstībai šīm kredītiestādēm var būt nepieciešama gan papildu finansējuma piesaiste, gan kapitāla palielināšana, turklāt jārēķinās ar papildu resursiem būtiski stingrāku uzraudzības prasību izpildei attiecībā uz klientu risku pārvaldības sistēmām. Vairākas kredītiestādes jau aktīvi izmanto noguldījumu tiešsaistes platformas, lai piesaistītu termiņnoguldījumus no ES valstīm, bet dažas apsver arī parāda vērtspapīru emisiju.

Savukārt nelielai daļai izlasē iekļauto kredītiestāžu turpinās aktīvu un ienākumu sarukums, to pelnītspēja ir zema vai negatīva un kapitalizācija – zema vai nepietiekama. Turklāt šo kredītiestāžu gada finanšu pārskatos iekļautajā zvērinātu revidentu ziņojumā ir norāde uz šaubām par kredītiestādes darbības ilgtspēju. Tomēr to aktīvi veido mazu daļu no Latvijas kredītiestāžu aktīvu kopējā apjoma (2020. gada februāra beigās – mazāk par 5%), un to sasaiste ar iekšzemes tautsaimniecību ir niecīga. Katrai no šīm kredītiestādēm ir sava darbības priekšvēsture un savi ierobežojumi, kas kavē to darbības modeļa maiņu un/vai attīstību.

Turpmāko šo kredītiestāžu darbības modeļa attīstību noteiks arī tas, cik veiksmīgi tiks ierobežota Covid-19 pandēmija un tās radītās ekonomiskās sekas, jo Covid-19 pandēmija ietekmē gan iekšzemes, gan ārvalstu klientus. Lai gan šis laiks izlasē iekļautajām kredītiestādēm var sniegt iespējas attīstīt MVU kredīšanu, tomēr kopumā šis periods būs saistīts ar paaugstinātiem riskiem.

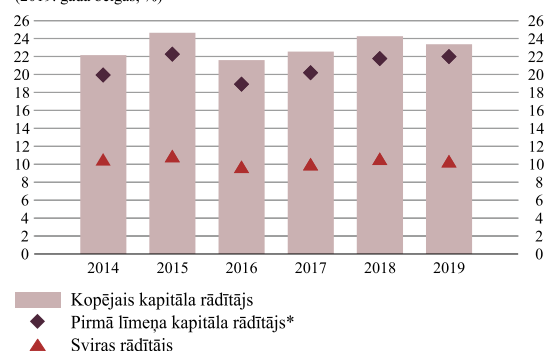
Kapitalizācija

Kredītiestāžu kapitāla rādītāji⁴⁸ 2019. gadā nedaudz samazinājās, dažām kredītiestādēm izmaksājot dividendes. **Tomēr kopumā kredītiestāžu kapitalizācijas līmenis 2019. gada beigās bija labs** (sk. 2.33. un 2.34. att.) – lielākā daļa kredītiestāžu būtiski pārsniedza uzraudzības iestādes noteiktās prasības kopējam kapitāla rādītājam. 2019. gada beigās aktīvo kredītiestāžu kopējais kapitāla rādītājs konsolidētā līmenī bija vidēji 23.1%, t.sk. pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs – 21.7% (2018. gadā – attiecīgi 24.2% un 21.8%). Arī sviras rādītājs⁴⁹ kredītiestādēm 2019. gada beigās bija augsts – 10.1%. Latvijas kredītiestāžu

⁴⁸ Aprēķinos iekļautas tikai tās kredītiestādes, kuras darbojās 2019. gada beigās.

⁴⁹ Sviras rādītājs ir novērošanas rādītājs – pagaidām tā nav obligāta prasība kredītiestādēm, bet no tām tiek gaidīta šā rādītāja (vismaz 3%) ievērošana.

2.33. attēls
KAPITĀLA RĀDĪTĀJU DINAMIKA GRUPAS LĪMENĪ
(2019. gada beigās; %)

* Pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs visām kredītiestādēm atbilst pirmā līmeņa kapitāla rādītājam.

kapitāla rādītāji pārsniedz ES kredītiestāžu vidējo kapitalizācijas līmeni (sk. 2.35. att.), neraugoties uz vidēji augstākiem riska svāriem.

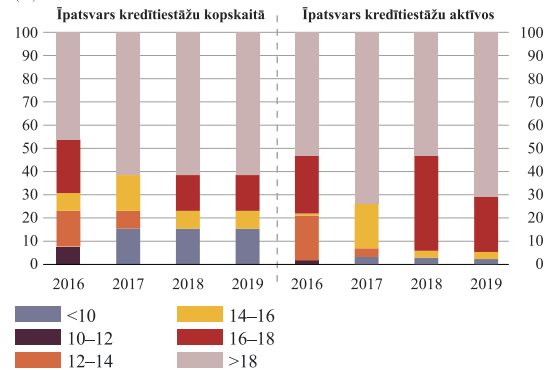
Kredītiestāžu kapitāla kvalitāte joprojām ir augsta. 2019. gada beigās pirmā līmeņa pamata kapitāla īpatsvars kopējā kapitālā sasniedza 94.1% (2018. gadā – 89.7%). Galvenais kapitāla stiprināšanas avots kredītiestādēm ir gūtās peļņas reinvestēšana. Subordinēto noguldījumu nozīme kapitāla struktūrā turpina sarukt – 2019. gadā subordinēto noguldījumu atlikums samazinājās par 13% (2018. gadā – par 14%).

2019. gadā kapitāla rādītāji un to komponenti trīs lielākajās Latvijā reģistrētajās kredītiestādēs⁵⁰ un pārējās kredītiestādēs turpināja attīstīties atšķirīgi (sk. 2.36. att.). Triju lielāko kredītiestāžu kapitalizācijas rādītāji kopumā uzlabojās – pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs pieauga no vidēji 21.3% 2018. gada beigās līdz 22.3% 2019. gada beigās. Divas no šīm kredītiestādēm 2019. gadā turpināja stiprināt kapitālu, daļēji tajā investējot gūto peļņu, kas noteica kapitāla pieaugumu, bet vienai kredītiestādei, kas ir daļa no starptautiskas un labi kapitalizētas banku grupas, bija nelielas brīvprātīgās kapitāla rezerves, kas pārsniedza kopējo kapitāla prasību. Ņemot vērā šo kredītiestāžu lomu tautsaimniecībā, īpaši svarīga ir to pietiekama kapitalizācija, lai tās spētu bez sarežģījumiem pildīt kredīšanas funkciju arī finanšu stresa apstākļos.

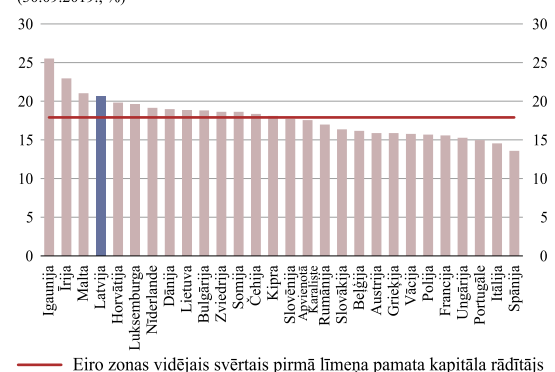
Pārējo kredītiestāžu kapitāla rādītāji vidēji 2019. gadā dividenžu izmaksas ietekmē būtiski samazinājās. Pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs saruka no 22.7% 2018. gada beigās līdz 20.5% 2019. gada beigās. Tomēr tendence nebija viendabīga – daļai kredītiestāžu kapitāls pieauga, daļai kapitāla rādītāji uzlabojās RSA krituma dēļ, bet dažām nelielām kredītiestādēm (to kopējais aktīvu īpatsvars nepārsniedz 3% no kredītiestāžu kopējiem aktīviem) bija grūtības izpildīt 2. pilāra prasības. 2019. gada septembrī par maksātnespējīgu tika pasludināta AS "PNB Banka", kas bija sestā lielākā kredītiestāde Latvijā aktīvu apjoma ziņā.

Covid-19 pandēmijas ietekmē kredītiestāžu aktīvu kvalitāte pasliktināsies, un tas negatīvi ietekmēs kredītiestāžu kapitalizāciju. Ņemot vērā aizņēmējiem pieejamās kredīta brīvdienas un saistību neizpildes

2.34. attēls
PIRMĀ LĪMEŅA PAMATA KAPITĀLA RĀDĪTĀJA SADALĪJUMS GRUPAS LĪMENĒ (%)

2.35. attēls
KREDĪTIESTĀŽU KONSOLIDĒTĀ LĪMEŅA PIRMĀ LĪMEŅA PAMATA KAPITĀLA RĀDĪTĀJI ES VALSTĪS (30.09.2019.; %)

— Euro zonas vidējais svērtais pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs

identificēšanai izmantojamo būtiskuma sliekšni⁵¹, gaidāms, ka Covid-19 pandēmijas izraisīts INK pieaugums kredītiestāžu pārskatos atspoguļosies tuvāk 2020. gada beigām. Attiecīgi papildu uzkrājumi, kas būs nepieciešami šiem kredītiem, samazinās kredītiestāžu kapitalizāciju (sk. 2.1. ielikumu). Ņemot vērā minētos aspektus un vairākuma kredītiestāžu izziņotos plānus nesadalīt 2019. gada peļņu, kā arī pieejamo mātes banku atbalstu, lielāko aizdevēju maksātpējas risks saglabājas ierobežots. Vienlaikus dažām mazajām kredītiestādēm līdz ar peļņitēspējas izredžu pasliktināšanos palielinās maksātpējas risks.

Saskaņā ar Latvijas Bankas veiktā stresa testa

⁵⁰ "Swedbank" AS, AS "SEB banka" un AS "Citadele banka". Luminor Bank AS Latvijas filiāle šeit analīzes nolūkos nav ietverta, jo tās kapitāls tiek turēts mātes sabiedrībā.

⁵¹ Būtiska kredītsaistību kavējuma kritērijs ir izpildīts un parādnieka saistību neizpilde ir notikusi, ja abas sliekšņa komponentes, kas raksturo kredītsaistību kavējuma būtiskumu, ir pārsniegtas 90 dienas pēc kārtas: 1) absolūtā komponente ir 100 eiro attiecībā uz riska darījumiem ar privātpersonām vai MVU un 500 eiro attiecībā uz pārējiem riska darījumiem; 2) relatīvā komponente ir 1% no kavēto kredītsaistību apjoma attiecības pret visu bilancē iekļauto riska darījumu kopsummu.

un kredītriska jutīguma analīzes rezultātiem (sk. 2.4. ielikumu) kredītiestāžu šoku absorbēšanas spēja kopumā ir laba, tomēr daļai kredītiestāžu nav pietiekamu rezervju, lai nozīmīga šoka gadījumā absorbētu potenciālos zaudējumus. Tomēr kopumā Latvijas kredītiestādes ir daudz labāk sagatavotas finanšu krīzei salīdzinājumā ar 2008. gada finanšu krīzi. Kopš tā laika ir būtiski pilnveidots kredītiestāžu regulējums, un kredītiestāžu kapitāla struktūra ir daudz labāka.

Lai stiprinātu kredītiestāžu noturību un spēju turpināt kreditēšanu arī Covid-19 pandēmijas apstākļos, ECB 2020. gada martā aicināja nozīmīgās kredītiestādes atturēties no dividendu izmaksas par 2019. un 2020. gadu līdz 2020. gada 1. oktobrim. Arī FKTK tās uzraugamajām kredītiestādēm sniedza tādu pašu ieteikumu. Lielākā daļa Latvijas kredītiestāžu⁵² jau paziņoja, ka tās neizmaksās dividendes no 2019. gadā gūtās peļņas, lai stiprinātu to kapitālu.

ECB, EBI un FKTK ir paziņojušas, ka krīzes laikā tās piemēros individuālu un elastīgu uzraudzības pieeju. ECB ļauj tās tieši uzraugamajām kredītiestādēm krīzes apstākļos izmantot likviditātes un kapitāla rezerves – kapitāla konservācijas rezervi, 2. pilāra ieteicamās kapitāla rezerves un likviditātes seguma koeficientu. Turklāt kredītiestādēm ir iespēja pildīt 2. pilāra kapitāla rezervju prasību ar otrā līmeņa kapitālu vai pirmā līmeņa papildu kapitālu pirmā līmeņa pamata kapitāla vietā⁵³. Daļa no tiem nacionālajiem uzraugiem, kuri bija noteikuši pozitīvas PKR, 2020. gada 1. ceturksnī tās noteica 0% apmērā. FKTK paziņoja, ka attiecībā uz tās uzraugamajām kredītiestādēm tā darbosies, ievērojot ECB un EBI pausto nostāju. ECB, izvērtējot nacionālo uzraugu lēmumus samazināt PKR, C-SNI kapitāla rezervi un sistēmiskā riska kapitāla rezervi, ir paziņojusi par atbalstu nacionālo uzraugu veiktajiem pasākumiem Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes seku ierobežošanai⁵⁴.

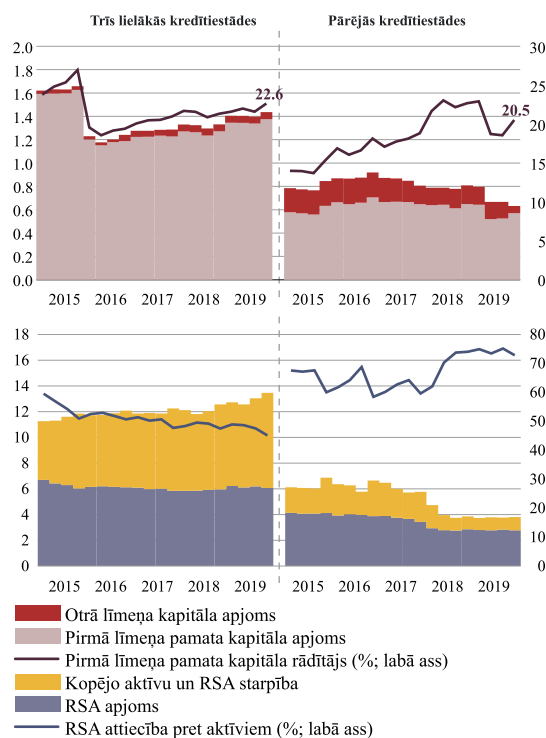
⁵² Saskaņā ar Finanšu nozares asociācijas 17.04.2020. publicēto informāciju par peļņas nesadalīšanu un dividendu neizmaksāšanu lēmuši 10 tās biedri.

⁵³ "Swedbank" AS un AS "SEB banka" uzrauga noteiktās kapitāla prasības izpilda ar CET1 kapitālu, jo pašlaik tām nav citu kapitāla instrumentu.

⁵⁴ <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200415~96f622e255.en.html>.

2.36. attēls

KREDĪTIESTĀŽU* KONSOLIDĒTĀ KAPITĀLA PIRMĀ LĪMEŅA PAMATA KAPITĀLA, OTRĀ LĪMEŅA KAPITĀLA, RSA UN AKTĪVU APJOMS, PIRMĀ LĪMEŅA PAMATA KAPITĀLA RĀDĪTĀJS UN RSA ATTIECĪBA PRET AKTĪVIEM (mljrd. eiro; 31.12.2019.)

* Iekļautas tikai 2019. gada beigās aktīvās kredītiestādes.

2019. gadā C-SNI kapitāla prasības kredītiestādēm netika mainītas. Latvijā ir identificētas četras C-SNI: "Swedbank" AS, AS "SEB banka", AS "Citadele banka" un AS "Rietumu Banka", un to uzturamās C-SNI rezerves normas ir noteiktas attiecīgi 2%, 1.75%, 1.50% un 1.25% no RSA. Kopējās kapitāla prasības pārmaiņas galvenokārt ietekmēja FKTK noteikto individuālo prasību pārskatīšana. ECB pirmo reizi ir publicējusi tās uzraudzībā esošo kredītiestāžu individuālās 2. pilāra kapitāla rezervju prasības⁵⁵. "Swedbank" AS un AS "SEB banka" ir noteikta 2. pilāra ieteicamā kapitāla rezerve, ko Covid-19 pandēmijas šoka apstākļos ECB ir ļāvusi izmantot.

⁵⁵ ECB uzraudzībā esošajām Latvijas kredītiestādēm 2. pilāra kapitāla rezerves prasība "Swedbank" AS ir 1.7% un AS "SEB banka" – 2.25% apmērā. https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/srep/srep_2019/html/p2r.en.html.

2.4. IELIKUMS. KREDĪTRISKA UN TIRGUS RISKA ŠOKU ABSORBĒTSPĒJA

Latvijas Banka regulāri veic kredītiestāžu jutīguma analīzi⁵⁶ un makroekonomiskos stresa testus⁵⁷. Aprēķinos izmantoti kredītiestāžu konsolidētie dati 2019. gada beigās. Stresa testā iekļauta arī jaunākā pieejamā informācija par kredītiestāžu kapitālu un izveidotajiem uzkrājumiem 2020. gada 1. ceturksnī. Makroekonomiskā stresa testa novērtējums aptver periodu līdz 2020. gada beigām. Stresa testu pārvarēšanas kritēriji ir 8.0% kopējais kapitāla rādītājs, 6.0% pirmā līmeņa kapitāla rādītājs un 4.5% pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs⁵⁸. Minimālās prasības neizpilde vismaz vienam no kapitāla veidiem automātiski nozīmē kapitāla prasību neizpildi. Kredītiem ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām stresa testā noteikti uzkrājumi 60% apmērā, bet šaubīgajiem kredītiem (*unlikely to pay*), kam maksājumi nav kavēti ilgāk par 90 dienām, – 20% apmērā.

Jutīguma analīzes rezultāti liecina, ka triju lielāko aizdevēju spēja absorbēt iespējamo kredītriska pieaugumu ir nedaudz uzlabojusies, kredītiestādēm stiprinot kapitālu 2020. gada 1. ceturksnī. 2020. gada marta beigās lielākie aizdevēji konsolidētā līmenī bez papildu ieguldījumiem kapitālā kopumā spētu absorbēt potenciālu kredītriska kāpumu, kura rezultātā kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars pieaugtu par 11.0 procentu punktiem (2018. gada beigās – par 10.0 procentu punktiem). Savukārt dažām mazajām kredītiestādēm, izveidojot pašreizējiem INK uzkrājumus jutīguma analīzes pieņēmumos noteiktajā apjomā, grūtības izpildīt kopējās kapitāla prasības rastos jau pirms stresa scenārija piemērošanas.

Makroekonomiskā stresa testa rezultāti liecina, ka kopumā kredītiestāžu noturība pret potenciālajiem šokiem saglabājas laba. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tā ir nedaudz uzlabojusies, tomēr dažām kredītiestādēm vēl būtu nepieciešams stiprināt kapitālu. Ņemot vērā to, ka kredītiestāžu ieguldījumi NVS valstīs ir būtiski sarukuši, mazinājusies arī NVS valstu kredītriska ietekme uz Latvijas kredītiestāžu sektoru.

Stresa testa tirgus riska komponentē izmantoti katras kredītiestādes vērtspapīru portfeļa dati (t.sk. patiesā vērtībā vērtētie vērtspapīri ar atspoguļojumu peļņas un zaudējumu pārskatā, patiesā vērtībā vērtētie vērtspapīri ar atspoguļojumu pārējos apvienotajos ienākumos, amortizētajā iegādes vērtībā vērtētie parāda vērtspapīri). Lai gan saskaņā ar grāmatvedības standartiem amortizētajā iegādes vērtībā vērtētie parāda vērtspapīri nav pakļauti tirgus svārstību ietekmei uz kapitālu, šīs metodoloģijas ietvaros tirgus šoki piemēroti arī šim portfelim, lai novērtētu vērtspapīru portfeļa tirgus vērtības pārmaiņu kopējo ekonomisko ietekmi uz kapitālu, pieņemot, ka to patieso vērtību eventuāli būs nepieciešams atzīt.

Lielākoties kredītiestāžu individuālā un grupas līmeņa vērtspapīru portfeļi būtiski neatšķiras, taču dažām kredītiestādēm ir atšķirīgi vērtspapīru portfeļi grupas līmenī. Individuālā kredītiestādes līmenī vērtspapīru

⁵⁶ Kredītriska jutīguma analīze rāda, cik lielu kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām pieaugumu kredītiestāde spētu izturēt tā, lai kredītiestādes kapitāla pietiekamības rādītāji nekļūtu mazāki par minimālajām kapitāla prasībām. Tiek pieņemts, ka kredītiestādes kredītiem ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām jābūt izveidotiem uzkrājumiem vismaz 60% apmērā un papildus jāveido uzkrājumi 60% apmērā no kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām pieauguma apjoma; šaubīgo kredītu uzkrājumu normai jābūt vismaz 20% apmērā. Kredītiestāžu kapitāls un RSA tiek samazināti par papildus veicamo uzkrājumu apjomu.

⁵⁷ Makroekonomiskajā stresa testā tiek izvērtēta Latvijas kredītiestāžu noturība pret negatīviem makroekonomiskajiem šokiem, kuru īstenošanās ir iespējama, bet ar mazu varbūtību. Kredītriska stresa testu rezultāti ļauj vērtēt, vai kredītiestāžu kapitāla apjoms ir pietiekams, lai bez papildu kapitāla piesaistes absorbētu zaudējumus, kas var rasties, pieaugot kredītriska līmenim īpaši nelabvēlīgos un pat ārkārtējos makroekonomiskā stresa apstākļos.

⁵⁸ Latvijas kredītiestāžu kapitāla struktūrai raksturīgi, ka pirmā līmeņa kapitāla prasība tiek pildīta ar pirmā līmeņa pamata kapitālu, tādējādi, kredītiestādēm izpildot pirmā līmeņa kapitāla prasību, vienlaikus tiek izpildīta pirmā līmeņa pamata kapitāla prasība. Tādējādi tiek piemērots diezgan augsts stresa testu pārvarēšanas kritērijs augstas kvalitātes kapitālam.

portfeļa dati pieejami līdz vērtspapīra ISIN (*International Security Identification Number*) līmenim, taču grupas līmeņa vērtspapīru portfelis tika ekstrapolēts, pieņemot, ka tas ir strukturāli līdzīgs kredītiestādes līmeņa portfelim.

Katras kredītiestādes obligāciju portfeļa vērtspapīri sagrupēti atbilstoši eksperta vērtējumā būtiskākajiem riska faktoriem (dažādu termiņu eiro zonas un ASV obligāciju peļņas likmes, kredītreitinga līmenis, sektors). Katrai obligācijai noteikts vidējais modificētais procentu riska indekss (*modified duration*) gados, izmantojot *Thomson Reuters* datus vai (datu trūkuma gadījumā) kā tuvinājumu izmantojot atlikušo termiņu līdz obligācijas dzēšanai. Modificētais procentu riska indekss tiek izmantots, lai aprēķinātu procentu likmju šoka scenārija ietekmi. Valūtas risks nodalīts atsevišķi no pārvērtēšanas efekta, un šoka scenārijs piemērots atklātajai valūtas pozīcijai ASV dolāros un Krievijas rubļos. Akcijām, fondiem un citiem ieguldījumiem tiek piemērots vienkāršs procentuāls šoks. Atvasinātie finanšu instrumenti ietver ļoti dažādu tādu finanšu aktīvu klāstu, kurus raksturo tirgus cenas un likviditātes trūkums, kā arī relatīvi augsts risks. Scenāriji izstrādāti, balstoties uz vērtspapīru portfeļa datiem 2019. gada beigās.

Makroekonomiskais stresa tests veikts ar mērķi izvērtēt kredītiestāžu spēju absorbēt potenciālu kredītriska un tirgus riska pieaugumu iekšzemes makrofinansālās vides pasliktināšanās gadījumā. Stresa scenārijā svarīgākie riski ir būtisks investīciju sarukums un patēriņa kritums, ielgstot Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumiem Latvijā un ārvalstīs, kas padziļina ekonomiskās aktivitātes lejupslīdi un kavē tautsaimniecības atveseļošanos. Modelēta arī kredītiestāžu spēja absorbēt potenciālos ārvalstu klientu kredītportfeļa radītos zaudējumus.

Tā kā scenāriju tapšanas brīdī Covid-19 pandēmijas ietekme uz pasaules tautsaimniecību jau bija sākusies, stresa testa scenāriji ir daudz stingrāki nekā parasti. Jau bāzes scenārijā paredzēts Latvijas ekonomiskās izaugsmes kritums, kas pārsniedz iepriekšējo gadu stresa testa scenārijos piemēroto IKP kritumu.

Stresa testa scenāriju parametri apkopoti 2.1.–2.3. tabulā.

Bāzes scenārijā iekšzemes klientu kredītportfelim izmantota Latvijas Bankas 2020. gada jūnija IKP prognoze. Saskaņā ar šo prognozi Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu ietekmē 2. ceturksnī IKP būtiski saruks, bet kritumam sekos ekonomiskās izaugsmes V veida atjaunošanās, un 2020. gadā kopumā Latvijas IKP varētu samazināties par 7.5% (sezonāli izlīdzināti dati).

Pieņēmumi par SNV kredītiem krīzes smagāk skartajām tautsaimniecības nozarēm atspoguļoti 2.1. tabulā. Paredzams, ka Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumi visvairāk ietekmēs izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari. Nozīmīgi tiks ietekmēta arī transporta nozare, taču tās SNV mazina tas, ka šīs nozares lielākie uzņēmumi pieder valstij un var saņemt valsts atbalstu. Augsta SNV būs arī apstrādes rūpniecībai, jo tā cietīs no ārējā pieprasījuma krituma. Paaugstināta SNV ir arī operācijām ar nekustamo īpašumu, jo šajā nozarē lielākie aizņēmēji ir tirdzniecības centri, kuru nomnieku apgrozījums būtiski krities gan sakarā ar Covid-19 pandēmiju ierobežojošajiem pasākumiem, gan sarūkot nepārtikas preču pieprasījumam. SNV pārējām nozarēm, kā arī mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem noteikta, izmantojot Latvijas Bankas kredītriska modeli, saskaņā ar tautsaimniecības aktivitātes kopējo kritumu stresa testa scenārijos.

Ārvalstu ieguldījumiem bāzes scenārijā izmantoti šādi pieņēmumi: SNV ieguldījumiem pārējās Baltijas valstīs un citās valstīs, kuras ir ārpus NVS reģiona, noteikta tāda pašā līmenī kā iekšzemes klientu kredītportfelim, bet ieguldījumiem NVS valstīs (kredītiem un prasībām pret MFI) – 15%, to pamatojot ar naftas cenu krituma

negatīvo ietekmi uz Krievijas tautsaimniecību. SNZ Igaunijas un Lietuvas klientu kredītiem noteikti tāda pašā līmenī kā iekšzemes klientu kredītiem, bet pārējo ārvalstu klientu kredītiem tie noteikti 75% līmenī (sk. 2.1. tabulu).

Bāzes scenārijā tirgus riska komponentes testēšanai tiek izmantota faktiskā tirgus aktīvu (vērtspapīri, ārvalstu valūta) cenu korekcija⁵⁹, kas finanšu tirgos notika 2020. gada pirmajos trijos mēnešos, bet zaudējumi vēl nav atspoguļoti kredītiestāžu kapitālā⁶⁰ un tiek pieņemts, ka šī korekcija saglabājas nemainīga līdz stresa testa perioda beigām.

Stresa scenārijā Covid-19 pandēmijas ierobežojošo pasākumu termiņa pagarināšanas ietekmē noturīgi pasliktinās noskaņojuma rādītāji, un tas savukārt negatīvi ietekmē investīcijas un patēriņu. IKP kritums 2020. gadā sasniedz 13.5% (sk. 2.2. tabulu).

Stresa testa scenārijos ietekme uz iekšzemes klientiem izsniegto kredītu kvalitāti tika novērtēta ar Latvijas Bankas kredītriska modeļa palīdzību un lietojot pieņēmumus par kredītu migrāciju no šaubīgo kredītu kategorijas un uz to⁶¹.

Savukārt tirgus riska komponentei stresa scenārijā tiek ietverts vēl nozīmīgāks tirgus šoks papildus 2020. gada pirmo triju mēnešu faktiskajiem notikumiem finanšu tirgos (sk. 2.3. tabulu). Šā stresa scenārija izvēle balstījās uz vēsturisko datu laikrindu⁶², salīdzinot finanšu tirgu kritumus gada laikā un piemērojot tos testā lietotajam vērtspapīru portfelim. Šajā scenārijā tiek piemēroti nozīmīgi šoki riska prēmijām valdības, nefinanšu sabiedrību un finanšu sabiedrību vērtspapīriem atkarībā no to kredītreitinga un akciju vērtības, kā arī mazāk būtiski šoki eiro un ASV dolāra etalonlikmēm, ASV dolāra un Krievijas rubļa kursam. Ietekmes aprēķinā pieņemti konstanti sākotnējie RSA. Papildus komponentēm, kurām ir iespējams novērtēt tirgus cenu svārstības, nelikvidajiem atvasinātajiem finanšu instrumentiem tiek piemērots vienkāršs procentuāls 50% vērtības šoks, balstoties uz eksperta vērtējumu.

Stresa scenārijā veikti šādi pieņēmumi par ārvalstu ieguldījumiem (sk. 2.2. tabulu). Tiek pieņemts, ka SNV Igaunijas un Lietuvas klientiem izsniegtajiem kredītiem ir tāda pati kā vidēji iekšzemes klientu kredītiem, bet uzkrājumu norma ir 60%. Attiecībā uz ieguldījumiem Krievijā un pārējās NVS valstīs pieņemts, ka to ekonomisko izaugsmi (un līdz ar to arī SNV) pasliktinās Covid-19 pandēmijas šoks un vēl lielāks naftas cenu kritums. NVS klientu kredītiem stresa scenārijā SNV noteikta 24% līmenī, savukārt SNZ ir 75%. Pārējo valstu, izņemot Igauniju, Lietuvu un NVS, klientu kredītu SNV līdzinās iekšzemes klientu kredītu SNV, bet SNZ noteikti 75% līmenī. Lai precīzāk atspoguļotu iespējamus zaudējumus no ieguldījumiem ārvalstīs, tajās veikto ieguldījumu apjoms precizēts pēc valsts risku pārskatu datiem.

⁵⁹ Šī pieeja atšķiras no 2019. gada stresa testa, kur bāzes scenārijā netika piemēroti tirgus riska šoki.

⁶⁰ Zaudējumi no tiem vērtspapīriem, kuri atspoguļoti tirgus vērtībā caur pārējiem ieņēmumiem, kā arī tiem vērtspapīriem, kuri atspoguļoti tirgus vērtībā caur peļņas un zaudējumu aprēķinu kredītiestādēs, kas 1. ceturksni noslēdza ar zaudējumiem, jau ņemti vērā 2020. gada 1. ceturkšņa kapitāla datos.

⁶¹ Šie pieņēmumi atspoguļoti Latvijas Bankas 2017. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskatā".

⁶² Lietojot laikrindu kopš 2006. gada sākuma, tika atlasīti visi triju mēnešu posmi, kuros esošā vērtspapīru portfeļa vērtība piedzīvojusi kritumu. Tālāk katram atrastajam posmam tika analizēts tam sekojošais deviņu mēnešu periods finanšu tirgos un novērtēts vidējās (mediānas) korekcijas koeficients šajā deviņu mēnešu periodā. Pēc tam šis iegūtais koeficients piemērots novērotajai faktiskajai tirgus korekcijai 2020. gada pirmajos trijos mēnešos, šādi iegūstot šoka scenāriju vienam gadam.

2.1. tabula

MAKROEKONOMISKĀ STRESA TESTA PARAMETRI. BĀZES SCENĀRIJS

(%)

Makroekonomiskie un kredītriska parametri			Bāzes scenārijs	
Latvija				
Latvijas IKP gada pārmaiņas 2020. gadā			−7.5	
3 mēnešu EURIBOR prognoze ⁶³			−0.37	
	Kredīti māj­sai­m­niecībām	Kredīti nefinanšu sabiedrībām		
		Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	Transports un uzglabāšana, apstrādes rūpniecība, operācijas ar nekustamo īpašumu	Pārējās nozares
Varbūtība kredītam bez maksājumu kavējuma vai ar maksājumu kavējumu mazāku par 90 dienām gada laikā kļūt par kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām (SNV)	7.2	20.0	10.0	7.2
Uzkrājumu norma	60	60	60	60
Paredzamo zaudējumu norma	4.3	12.0	6.0	4.3
Varbūtība šaubīgajam kredītam gada laikā kļūt par kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām	28.8	80	40	28.8
Uzkrājumu norma	60	60	60	60
Paredzamo zaudējumu norma	17.3	48.0	24.0	17.3
Varbūtība kredītam bez maksājumu kavējuma vai ar maksājumu kavējumu mazāku par 90 dienām gada laikā kļūt par šaubīgo kredītu	7.2	20	10	7.2
Uzkrājumu norma	20	20	20	20
Paredzamo zaudējumu norma	1.4	4.0	2.0	1.4
Kredīti ārvalstu klientiem	NVS klienti – kredīti un prasības pret MFI	Lietuvas un Igaunijas klienti	Klienti no pārējām valstīm	
SNV	15.0	8.2	8.2	
SNZ	75.0	60	75.0	
Paredzamo zaudējumu norma	11.3	4.9	6.2	

⁶³ 3 mēnešu EURIBOR starpbanku tirgus procentu likmju gada vidējais līdz 2020. gada beigām. Faktiskās procentu likmes līdz 2020. gada maijam un nākotnes darījumu procentu likmes. *Bloomberg*, 01.06.2020.

2.2. tabula

MAKROEKONOMISKĀ STRESA TESTA PARAMETRI. STRESA SCENĀRIJS

(%)

Makroekonomiskie un kredītriska parametri				Stresa scenārijs
Latvija				
Latvijas IKP gada pārmaiņas 2020. gadā				-13.5
3 mēnešu EURIBOR prognoze ⁶⁴				-0.37
	Kredīti māj-saim-niecībām	Kredīti nefinanšu sabiedrībām		
		Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	Transports un uzglabāšana, apstrādes rūpniecība, operācijas ar nekustamo īpašumu	Pārējās nozares
Varbūtība kredītam bez maksājumu kavējuma vai ar maksājumu kavējumu mazāku par 90 dienām gada laikā kļūt par kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām (SNV)	14.9	30	17.0	14.9
Uzkrājumu norma	60	60	60	60
Paredzamo zaudējumu norma	8.9	18.0	10.2	8.9
Varbūtība šaubīgajam kredītam gada laikā kļūt par kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām	59.6	100	68.0	59.6
Uzkrājumu norma	60	60	60	60
Paredzamo zaudējumu norma	35.8	60	40.8	35.8
Varbūtība kredītam bez maksājumu kavējuma vai ar maksājumu kavējumu mazāku par 90 dienām gada laikā kļūt par šaubīgo kredītu	14.9	30	17.0	14.9
Uzkrājumu norma	20	20	20	20
Paredzamo zaudējumu norma	3.0	6.0	3.4	3.0
Kredīti ārvalstu klientiem	NVS klienti – kredīti un prasības pret MFI	Lietuvas un Igaunijas klienti	Klienti no pārējām valstīm	
SNV	24.0	15.8	15.8	
SNZ	75.0	60	75.0	
Paredzamo zaudējumu norma	18.0	9.5	11.9	

⁶⁴ 3 mēnešu EURIBOR starpbanku tirgus procentu likmju gada vidējais līdz 2020. gada beigām. Faktiskās procentu likmes līdz 2020. gada maijam un nākotnes darījumu procentu likmes. *Bloomberg*, 01.06.2020.

2.3. tabula

TIRGUS RISKĀ STRESA TESTA PARAMETRI STRESA SCENĀRIJĀ

(salīdzinājumā ar bāzes scenāriju)

Etalona ienesīguma ⁶⁵ liknes šoks		Sākotnējā vērtība (%)	Stresa scenārijs (pārmaiņas; bāzes punktos)	Riska prēmijas ⁶⁶ šoks	Sākotnējā vērtība	Stresa scenārijs (sākotnējās vērtības pieaugums/samazinājums; bāzes punktos)
Eiro	1 mēn.	-0.6	+3	Latvijas valdības	1.0%	+6
	3 mēn.	-0.7	+2	Valdības (AAA-BBB-)	3.1%	+46
	6 mēn.	-0.7	-1	Valdības (<BBB-)	10.2%	+142
	1 gads	-0.6	0	Finanšu iestādes (AAA-BBB-)	4.4%	+86
	3 gadi	-0.7	-3	Finanšu iestādes (<BBB-)	6.5%	+131
	5 gadi	-0.6	-4	Nefinanšu sabiedrības (AAA-BBB-)	3.1%	+50
	10 gadu	-0.5	-7	Nefinanšu sabiedrības (<BBB-)	9.4%	+151
				Valūtas kursu šoki ("+" nozīmē attiecīgās ārvalstu valūtas vērtības pieaugumu attiecībā pret eiro)		
ASV dolārs	1 mēn.	0.0	-37	ASV dolārs	1.09	0.7%
	3 mēn.	0.1	-38	Krievijas rublis	86.01	-5.1%
	6 mēn.	0.1	-37	Citi tirgus šoki		
	1 gads	0.2	-37	Akcijas, fondi u.c. instrumenti (izņemot atvasinātos finanšu instrumentus)		
	3 gadi	0.3	-34			
	5 gadi	0.4	-34	Atvasinātie finanšu instrumenti		
	10 gadu	0.6	-33			

Stresa testa rezultāti apkopoti 2.4. tabulā.

Atbilstoši bāzes scenārija pieņēmumiem gaidāms, ka kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars iekšzemes klientu kredītportfelī līdz 2020. gada 4. ceturkšņa beigām pieaugtu par 8.6 procentu punktiem (līdz 11.0%). Bāzes scenārijā novērtētie zaudējumi (papildus nepieciešamo uzkrājumu veidā) varētu sasniegt 740.1 milj. eiro jeb 4.3% no kredītiestāžu kopējiem aktīviem. Ņemot vērā jau izveidotos uzkrājumus, tie būtu attiecīgi 822.5 milj. eiro jeb 4.8% no kredītiestāžu kopējiem aktīviem. 7.9% no kopējiem zaudējumiem veidotu zaudējumi no aktīvu pārvērtēšanas⁶⁷, 8.6% – zaudējumi no ieguldījumiem NVS valstīs, bet 83.5% veidotu zaudējumi no iekšzemes un pārējiem ārvalstu klientiem izsniegtajiem kredītiem.

Īstenojoties bāzes scenārija pieņēmumiem, vienai nelielai kredītiestādei rastos problēmas ar minimālās kapitāla prasības izpildi neatkarīgi no kapitāla prasības veida, bet kapitāls joprojām saglabātos pozitīvs un vēl divas kredītiestādes nevarētu izpildīt 2. pīlāra prasības.

⁶⁵ Kā eiro un ASV dolāra etalonlikmes tiek izmantotas attiecīgi Vācijas un ASV valdības vērtspapīru procentu likmes.

⁶⁶ Starpība starp vērtspapīra procentu likmi un valdības etalonlikmi. Vācijas un ASV valdības vērtspapīriem netiek piemērots riska prēmijas šoks.

⁶⁷ Ņemot vērā cenu korekciju, kas finanšu tirgos notika 2020. gada pirmajos trijos mēnešos, bet nav vēl atspoguļota 2020. gada 1. ceturkšņa kapitāla dātos; sk. tirgus riska komponentes aprakstu bāzes scenārijā.

2.4. tabula

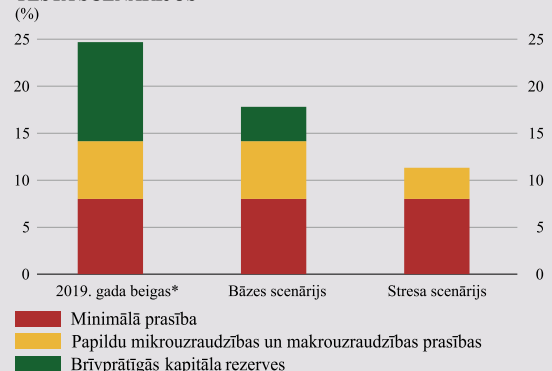
APKOPOTIE MAKROEKONOMISKĀ STRESA TESTA REZULTĀTI

Rādītājs	Bāzes scenārijs	Stresa scenārijs
Novērtētie zaudējumi (milj. eiro)	740.1	1331.0
Papildus nepieciešamie uzkrājumi (% no kredītiestāžu kopējiem aktīviem)	4.3	7.7
Kopējais kapitāla rādītājs		
Kredītiestāžu sektora vidējais kapitāla rādītājs (%)	17.8	11.3
To kredītiestāžu skaits, kuru kopējais kapitāla rādītājs ir mazāks par 8%	1	3
Papildus nepieciešamais kapitāls (milj. eiro)	3.7	152.0
Pirmā līmeņa kapitāla rādītājs		
Kredītiestāžu sektora vidējais kapitāla rādītājs (%)	16.4	9.8
To kredītiestāžu skaits, kuru pirmā līmeņa kapitāla rādītājs ir mazāks par 6%	1	4
Papildus nepieciešamais kapitāls (milj. eiro)	3.2	127.9
Pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs		
Kredītiestāžu sektora vidējais kapitāla rādītājs (%)	16.4	9.8
To kredītiestāžu skaits, kuru pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs ir mazāks par 4.5%	1	2
Papildus nepieciešamais kapitāls (milj. eiro)	1.9	87.5

Stresa scenārijā kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars iekšzemes klientu kredītportfelī līdz 2020. gada 4. ceturkšņa beigām pieaugtu par 16.6 procentu punktiem (līdz 19.0%). Stresa testa rezultāti apkopoti 2.4. tabulā. Stresa scenārija īstenošanās gadījumā kopējie novērtētie zaudējumi varētu sasniegt 1331.0 milj. eiro jeb 7.7% no kredītiestāžu kopējiem aktīviem. Neņemot vērā jau izveidotos uzkrājumus, tie sasniegtu 1413.4 milj. eiro jeb 8.2% no kredītiestāžu kopējiem aktīviem. Zaudējumi no tirgus riska un aktīvu pārvērtēšanas veidotu 8.3% no kopējiem zaudējumiem, zaudējumi no ieguldījumiem NVS valstīs – 6.4%, bet 85.3% veidotu zaudējumi no iekšzemes un pārējo valstu klientiem izsniegtajiem kredītiem.

Stresa scenārija īstenošanās gadījumā divām kredītiestādēm rastos problēmas ar minimālās kapitāla prasības izpildi neatkarīgi no kapitāla prasības veida un kapitāls kļūtu negatīvs, vienai kredītiestādei būtu problemātiski izpildīt kopējā un pirmā līmeņa kapitāla prasības un vēl vienai kredītiestādei rastos problēmas ar pirmā līmeņa kapitāla prasības izpildi. Vēl divas kredītiestādes nevarētu izpildīt 2. pīlāra prasības.

Kopumā var secināt, ka Latvijas kredītiestāžu sektora noturība pret kredītriska un tirgus riska šokiem saglabājas laba, jo šoreiz bāzes scenārijs ir ar smagākiem nosacījumiem nekā iepriekšējo gadu stresa scenārijos un stresu nepārvar tikai viena diezgan neliela kredītiestāde, arī papildus nepieciešamais kapitāls ir neliels. Savukārt stresa scenārija gadījumā, kur Latvijas IKP gada kritums salīdzināms ar 2008. gada globālās finanšu krīzes laikā piedzīvoto kritumu, kredītiestāžu sektora vidējais kapitāla rādītājs visiem kapitāla veidiem saglabātos būtiski virs minimālās prasības (sk. 2.37. att.).

2.37. attēls
KREDĪTIESTĀŽU SEKTORA KAPITALIZĀCIJA STRESA TESTA SCENĀRIJOS

* Ņemot vērā pieejamo informāciju par kredītiestāžu kapitālu un izveidotajiem uzkrājumiem 2020. gada 1. ceturksnī.

3. NEBANKU FINANŠU SEKTORA ATTĪSTĪBA UN RISKI

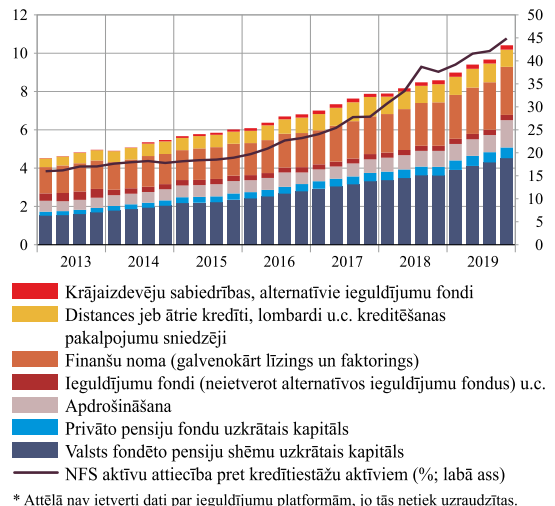
2019. gadā NFS izaugsme bija strauja. NFS aktīvi pieauga par 21.3% un gada beigās sasniedza 10.4 mljrd. eiro jeb 34.2% attiecībā pret IKP. NFS aktīvu apjoms jau bija vienāds ar 44.9% no kredītiestāžu sektora aktīviem (2018. gadā – 37.6%; sk. 3.1. att.). NFS aktīvu kāpumu galvenokārt noteica stabilās iemaksas pensiju 2. līmenī un spēcīgā ieguldījumu atdeve, kā arī apdrošināšanas sektora aktīvu pieaugums, ko savukārt būtiski ietekmēja apdrošināšanas sabiedrības SEB Life and Pension Baltic SE izveide, apvienojot visu triju Baltijas valstu SEB dzīvības apdrošināšanas sabiedrības.

Latvijas finanšu sistēmā NFS pakalpojumu pieejamības nepārtrauktība ir augsta, jo, kādam tirgus dalībniekam izstājoties, samērā zemās tirgus koncentrācijas dēļ tā sniegtos pakalpojumus Latvijas finanšu sistēmas darbības nodrošināšanā var aizstāt citi, tādējādi NFS nerada sistēmiskus riskus finanšu sistēmai. Pagaidām ir grūti aplēšama Covid-19 pandēmijas ietekme uz visiem NFS apakšsektoriem, taču jau tagad vērojams, ka to spēcīgi izjūt tie NFS dalībnieki, kuri iegulda finanšu tirgos, – VFPS, privātie pensiju plāni un ieguldījumu fondi.

Citi kredīšanas pakalpojumu sniedzēji

2019. gada beigās NFS kredīšanas pakalpojumu sniedzēju iekšzemes mājāsaimniecību un nefinanšu sabiedrību kredītportfeļa apjoms veidoja 23.8% kredītiestāžu iekšzemes mājāsaimniecību un nefinanšu sabiedrību kredītportfeļa. 76.5% no NFS kredīšanas pakalpojumu sniedzēju kopējā kredītportfeļa veido līzinga sabiedrību, bet pārējo daļu – citu kredīšanas pakalpojumu sniedzēju izsniegtie kredīti. Ņemot vērā to, ka Latvijā līzinga sabiedrības galvenokārt ir Latvijas lielāko kredītiestāžu meitas sabiedrības un tādējādi to kredīšanas aktivitātes skatāmas konsolidētā līmenī, finanšu nomas attīstība aplūkota pārskata 2. nodaļā, kur analizēta kredītiestāžu kredīšanas attīstība, bet šajā nodaļā vērtēti citi kredīšanas pakalpojumu sniedzēji, kas klasificēti ar NACE kodu 64.92 un kas galvenokārt pārstāv ātro kredītu sniedzējus.

3.1. attēls
NFS AKTĪVI APAKŠSEKTORU DALĪJUMĀ*
(mljrd. eiro)

Citu kredīšanas pakalpojumu sniedzēju izsniegto kredītu īpatsvars finanšu sektora kopējā kredītportfelī ir zems un nerada sistēmisku risku Latvijas finanšu sistēmai, taču pēdējos gados šo kredītu atlikums auga strauji, tempam būtiskāk mazinoties tikai 2019. gadā līdz ar nozīmīgāku ierobežojumu stāšanos spēkā. Turklāt 2019. gadā iekšzemes mājāsaimniecību procentu maksājumi par citu kredīšanas pakalpojumu sniedzēju izsniegtajiem kredītiem jau veidoja aptuveni trešo daļu no mājāsaimniecību kopējiem procentu maksājumiem par kredītiestāžu un nebanku kredītēju izsniegtajiem aizdevumiem.

2019. gada beigās šo kredīšanas pakalpojumu sniedzēju iekšzemes mājāsaimniecībām izsniegto aizdevumu gada pieauguma temps saruka līdz 3.3%. To lielā mērā ietekmēja vienas sabiedrības aiziešana no nebanku kredītēju tirgus. Ja ņemtu vērā tikai pašlaik aktīvos citus kredīšanas pakalpojumu sniedzējus, minētais gada pieauguma temps būtu 10.0% (aptuveni uz pusi mazāks nekā 2018. gadā, kad tas bija 19.2%).

Iepriekš novērotā spēcīgā kāpuma straujā samazināšanās lielā mērā saistāma ar grozījumiem Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kas stājās spēkā 2019. gada 1. jūlijā. Grozījumi ierobežo kredīšanas pakalpojumu reklamēšanu, maksimālo kredīta summu, maksimālās KKI patērētājam (0.07%

dienā no kredīta summas⁶⁸; detalizētāk par KKI sk. 3.1. ielikumu), kā arī liedz aizdevumu⁶⁹ atmaksas termiņu pagarināt vairāk nekā divas reizes. Ierobežojumu ietekmē ātro kredītu sniedzēji mainījuši piedāvātos produktus, samazinot patērētājam riskantāko⁷⁰ distances kredītu un patēriņa kredītu ar atmaksu vienā maksājumā izsniegšanu un aizstājot tos ar kredītiem ar aizdevuma atmaksas grafiku (sk. 3.2. att.). Ātro kredītu sniedzēji

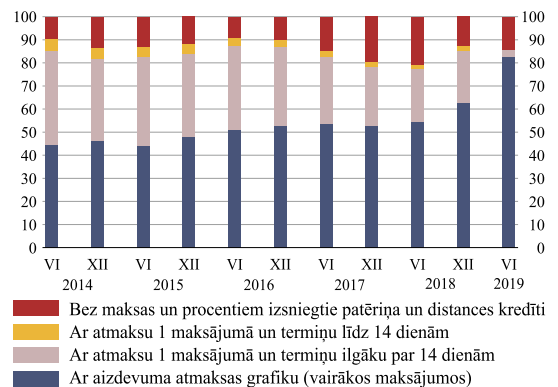
⁶⁸ No 2016. gada 1. janvāra līdz 2019. gada 30. jūnijam kopējās izmaksas patērētājam nedrīkstēja pārsniegt 0.55%, 0.25% vai 0.2% dienā no kredīta summas attiecīgi no pirmās līdz septītajai kredīta izmantošanas dienai, no astotās līdz 14. kredīta izmantošanas dienai un no 15. kredīta izmantošanas dienas. Līgumos, saskaņā ar kuriem kredīts atmaksājams pēc pieprasījuma vai kuros kredīta izmantošanas termiņš pārsniedz 30 dienu, kopējās izmaksas patērētājam nedrīkst pārsniegt 0.25% dienā no kredīta summas.

⁶⁹ Patērētāju kreditēšanas līgumi, kas noslēgti uz laiku līdz 30 dienām un paredz kredīta atmaksu vienā maksājumā.

⁷⁰ Šie kredīti ir riskantāki patērētājam tāpēc, ka, nespējot veikt pilnu atmaksu termiņa beigās, persona ir spiesta maksāt papildu komisijas maksas par kredīta termiņa pagarināšanu, kas palielina personas risku nonākt parādu slazdā.

3.2. attēls

NO JAUNA IZSNIEGTO DISTANCES UN PATĒRIŅA KREDĪTU ĪPATSVARS KOPEJOS PUSGADĀ IZSNIEGTAJOS DISTANCES UN PATĒRIŅA KREDĪTOS PRODUKTU VEIDU DALĪJUMĀ (%)

meklē veidus, kā turpināt reklamēšanu, piemēram, sūtot e-pasta reklāmas ar savu zīmolvārdu un saitēm uz savām interneta vietnēm, kur tās drīkst reklamēt aizdevumus.

3.1. IELIKUMS. PAPILDU KOMISIJAS MAKSAS PAR AIZDEVUMA ĀTRĀKU IZSNIEGŠANU – ŠĶĒRSLIS FINANŠU LĪDZEKĻU PIEEJAMĪBAI

Ārkārtējā situācijā, kas valstī izsludināta saistībā ar Covid-19 pandēmiju, cilvēku finansiālās situācijas var būt dažādas. Saskaņā ar CSP provizorisko novērtējumu 29.3% Latvijas mājāsaimniecību 2020. gada sākumā nebija finanšu līdzekļu uzkrājumu. Tāpēc šo mājāsaimniecību personām ārkārtējās situācijas laikā varētu rasties vajadzība pēc papildu finanšu resursiem, lai nodrošinātu savas primārās vajadzības.

Patērētājam tradicionāli pieejamākais finansējuma avots ir patēriņa kredīts, kas praksē plaši tiek piedāvāts arī distances līguma veidā. Atbilstoši aktuālajai patērētāja kreditēšanas praksei, noslēdzot kredītīgumu, kredīta devējs apņemas naudas līdzekļus ieskaitīt aizņēmēja norēķinu kontā termiņā, kas dažos gadījumos var sasniegt pat 10 kalendāro dienu. Tas nozīmē, ka šādos gadījumos patērētājs slēdz nevis kredītīgumu, bet gan nākotnes kredītīgumu (*forward loan agreement*).

Šāda patērētāju kreditēšanas prakse būtiski kontrastē ar vēl 2019. gada 1. pusgadā un ilgu laiku pirms tam pazīstamo t.s. ātro kredītu izsniegšanas praksi, kad neliela apjoma patēriņa kredītu bija iespējams saņemt tūlīt pēc kredītīguma noslēgšanas, un dažkārt tas bija iespējams tās pašas dienas laikā, kurā iesniegts pieteikums kredīta saņemšanai.

Vienlaikus, lai aizņēmējs tomēr saņemtu piešķirto patēriņa kredītu kredītīguma noslēgšanas datumā, daļa aizdevēju ir ieviesuši jaunu maksas pakalpojumu par ātru aizdevuma izsniegšanu.

Aplūkojot dažus aizdevuma piedāvājumus, konstatējams, ka par šāda papildu pakalpojuma izmantošanu kredīta GPL⁷¹ var pieaugt no 54.1% līdz 84.3% un KKI attiecībā pret sākotnēji izsniegto kredīta

⁷¹ Balstoties uz 1000 eiro kredītu ar atmaksu 12 vienādos maksājumos un ar aizņēmuma likmi 44.16%.

summu attiecīgi no 0.07% dienā līdz 0.0944% dienā⁷², tādējādi par 34.9% pārsniedzot Patērētāju tiesību aizsardzības likumā noteikto maksimālo KKI⁷³ apmēru.

Šādu papildu maksājumu acīmredzamā neattiecināšana uz KKI definīcijas tvērumu pēc būtības ļauj apiet likumdevēja ieviesto patēriņa kredītu procentu likmju limitu, kas noteikts ar mērķi veicināt atbildīgāku kredīvēšanu un mazāk aizsargātajiem patērētājiem mazināt risku nonākt parādu slazdā.

⁷² Netiek izslēgts, ka GPL un KKI dienā, iekļaujot arī papildu maksu par kredīta saņemšanu līguma noslēgšanas datumā, var būt lielākas, jo netika apskatīti visi kredīvēšanas pakalpojuma sniedzēji.

⁷³ Patērētājam KKI ir visas izmaksas, t.sk. procenti, komisijas maksa, nodevas un jebkādi citi maksājumi, kas patērētājam jāmaksā saistībā ar kredītlīgumu un kas ir aizdevējam zināmi (izņemot zvērināta notāra izmaksas). KKI iekļauj arī izmaksas par papildu pakalpojumiem saistībā ar kredītlīgumu, t.sk. apdrošināšanas prēmijas, ja papildu pakalpojumu līguma noslēgšana ir obligāts priekšnoteikums, lai saņemtu kredītu vai lai to saņemtu ar piedāvātajiem noteikumiem un nosacījumiem. Ja kredīta atmaksa nodrošināta ar nekustamo īpašumu vai kredīta mērķis ir iegūt vai saglabāt tiesības uz nekustamo īpašumu, KKI patērētājam iekļauj arī īpašuma vērtēšanas izmaksas, ja šāda vērtēšana ir vajadzīga kredīta saņemšanai, bet neietver maksu, kas saistīta ar nekustamā īpašuma ierakstīšanu un ar to saistīto tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā.

Ieguldījumu platformas

Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju 2019. gada beigās Latvijā darbojās septiņas ieguldījumu platformas un ieguldītāju skaits tajās pārsniedza 290 tūkst. Latvijas Bankas 2018. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata"⁷⁴ ielikumā par ieguldījumu platformām tika minēts, ka šo platformu darbības modeļi var būt dažādi, bet **Latvijā ieguldījumu platformas galvenokārt piedāvā iegādāties cedētus kredītus**. Šis uzņēmējdarbības modelis no parastā kopfinansējuma platformu modeļa atšķiras ar to, ka starp ieguldītāju un aizņēmēju ir starpnieks, kas izsniedz kredītu uzņēmējam vai patērētājam.

Saskaņā ar *Brismo*⁷⁵ apkopoto informāciju par ieguldījumu platformām **Latvijas trijās lielākajās ieguldījumu platformās piesaistītais finansējums veido 15.0% no Eiropas ieguldījumu platformās kopš to darbības sākuma piesaistītā finansējuma**. Taču, ņemot vērā, ka lielākā daļa no Latvijas ieguldījumu platformu finansētajiem kredītiem ir īstermiņa, kredītu atlikums tajās ir daudz mazāks nekā no jauna izsniegto kredītu apjoms. Jebkurā gadījumā pašu sabiedrību publiskotā informācija liecina, ka Latvijā reģistrētās ieguldījumu platformas kļuvušas par starptautiski nozīmīgu finanšu tirgus dalībnieku, konkurējot Eiropas

mērogā. Pieejamā informācija arī liecina, ka samērā neliela daļa šajās platformās veikto ieguldījumu un šo platformu ieguldītāju nāk no Latvijas tirgus.

Ieguldījumu platformās pieejamo kredītu augstās procentu likmes norāda uz riskantākiem aizņēmējiem, kas citviet par zemākām procentu likmēm aizdevumus nav saņēmuši. Tādējādi šo platformu kredītu jutīgums pret ekonomiskās attīstības ciklu ir augstāks. Turklāt uz ieguldījumu platformu sabiedrībām neattiecas kapitāla prasības, kuru izpilde ekonomiskās lejupslīdes fāzē palīdzētu absorbēt zaudējumus un tādējādi ļautu platformām turpināt darbību. Ieguldītāji var arī nebūt pilnībā informēti par visiem ieguldījumu platformas (t.sk. sabiedrības, kurai pieder platforma) un ar ieguldījumiem saistītajiem riskiem, jo pati platforma nepārbauda klienta finanšu pratību un šis finanšu pakalpojuma veids pašlaik nav licencēts. Kā būtiski šā sektora riski netiek izslēgti arī NILLTPF, krāpniecības, iekšējo procedūru, pārvaldības riski, kiberrisks un citi riski. Visas septiņas ieguldījumu platformas bija izteikušas vēlmi iegūt licenci (primāri – ieguldījumu brokera licenci, bet dažas – arī maksājumu iestādes licenci, lai varētu attīstīt platformas darbību citos virzienos).

Ieguldījumu platformās finansējumu galvenokārt piesaista citi kredīvēšanas pakalpojumu sniedzēji. Daļai platformu īpašnieku un tajās esošo kredīta izdevējsabiedrību īpašnieku struktūra pārklājas, tāpēc palielinās risks, ka finansējums tiks piesaistīts, pārdodot tieši šaubīgos kredītus.

⁷⁴ https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/FSP_2018.pdf, 40. lpp.

⁷⁵ *Brismo* ir finanšu tehnoloģiju uzņēmums, kam viens no pamatdarbības virzieniem ir datu apkopošana no ieguldījumu platformām par to finansēto parādsaistību apjomu. Atbilstoši šīs sabiedrības aplēsēm tās dati aptver 65% no Apvienotās Karalistes un ES ieguldījumu platformās finansētajām saistībām.

Arī Covid-19 pandēmija palielina risku, ka tiks izmantota informācijas asimetrija un zaudējumi tiks pārnesti uz ieguldītājiem, tāpēc mazinās sabiedrības uzticēšanās un var tikt negatīvi ietekmēta Latvijas reputācija. Vienlaikus šajā ārkārtējā situācijā ieguldītāji izvēlas izņemt līdzekļus no ieguldījumu platformām, kā arī, baidoties par aizņēmēju un kredīta izdevējsabiedrību maksāspēju, ar atlaidēm pārdod pašreizējos ieguldījumus, saprotot, ka maksātnespējas gadījumā kredīta izdevējsabiedrības vai tās grupā ietilpstošā uzņēmuma solītās garantijas var netikt izpildītas.

Uzkrājumu pakalpojumu sniedzēji

NFS sniegtie pārējie finanšu pakalpojumi galvenokārt saistīti ar mājāsaimniecību uzkrājumu veidošanu, riska apdrošināšanu, kā arī ar maksājumu veikšanu. NFS pārējo pakalpojumu sniedzēju aktīvi 2019. gadā sasniedza 7.0 mljrd. eiro. To īpatsvars NFS kopējos aktīvos bija 67.3%, t.sk. 43.4% no kopējiem aktīviem veidoja VFPS uzkrātie līdzekļi.

VFPS, privāto pensiju plānu un ieguldījumu fondu aktīvus būtiski ietekmē finanšu tirgus svārstības. Pēc krasā finanšu tirgus cenu krituma 2018. gada 4. ceturksnī 2019. gadā bija vērojams nozīmīgs cenu kāpums (sk. sadaļu par ārējo makrofinansialo vidi). Gan akciju, gan obligāciju cenu pieaugumu veicināja nozīmīgāko centrālo banku veiktā stimulējošā monetārā politika. Finanšu tirgu labvēlīgi ietekmēja arī pamiers lielvaru tirdzniecības karā, kā arī izvairīšanās no breksita bez vienošanās. Taču **straujo izaugsmi pārtrauca Covid-19 pandēmijas šoks, kura ietekmē finanšu tirgus kritums bija līdzvērtīgs 2008. gada finanšu krīzē piedzīvotajam.**

2020. gada 1. ceturksnī salīdzinājumā ar 2019. gada beigām VFPS ieguldījumu plānu daļas vērtības vidējais svērtais samazinājums bija 8.9%. Visstraujāk saruka aktīvo⁷⁶ ieguldījumu plānu daļas vērtības (atdeve robežās starp –22.7% un –8.8%, bet iepriekš šiem plāniem bija vislielākā atdeve). Konservatīvo ieguldījumu

plānu⁷⁷ ieguldījumu atdeve⁷⁸ bija robežās no –13.2% līdz –1.2%. Iedzīvotājiem, kuriem jāpensionējas laikā, kad jāfiksē nerealizētais ieguldījumu vērtības kritums, radīsies zaudējumi un samazināsies pensijas apjoms. Lai to novērstu, Latvijas Republikas Saeima 2020. gada 2. aprīlī pieņēma grozījumus Valsts fondēto pensiju likumā, kas paredz, ka, pieprasot vecuma pensiju (t.sk. priekšlaicīgi), **VFPS dalībniekiem ir tiesības uz laiku līdz 2021. gada 30. novembrim atlikt fondētās pensijas kapitāla izmantošanas izvēli.**

Riskus pensiju uzkrājumiem palielina arī zemo procentu likmju vide. 2020. gada 1. ceturksņa beigās Vācijas valdības 10 gadu obligāciju procentu likme bija sarukusi līdz –0.46% (2019. gada sākumā tā vēl bija pozitīva (0.21%)). Zemais obligāciju ienesīgums samazina arī to kupona likmes. Tādējādi gan kupona ienākumi, gan reinvestētais kapitāls, gan jaunās iemaksas tiek investēti fiksēta ienesīguma instrumentos ar zemu vai pat negatīvu gaidāmo ienesīgumu. Tas būtiski ietekmē personas (īpaši jauno dalībnieku) pensijas kapitāla pieaugumu ilgtermiņā, jo gaidāmais ieguldījumu efekts no saliktajiem procentiem (*compound interest*) būs zems, tādējādi pensiju 2. un 3. līmeņa devums algas aizstājamības koeficientam arī nozīmīgi saruks.

Ilgtermiņā prognozējot zemo procentu likmju vides saglabāšanos, **ieguldījumu pārvaldītāji palielināja VFPS ieguldījuma riska līmeni, un dalībnieki izvēlējās ieguldījumu plānus ar augstāku maksimālo ieguldījumu akcijās.** Noguldījumu īpatsvars pensiju 2. līmeņa aktīvos saruka no 30.1% 2005. gada beigās līdz 1.3% 2019. gada beigās, savukārt akciju un alternatīvo ieguldījumu fondu īpatsvars palielinājās no 12.6% līdz 31.7%.

Tomēr kopumā VFPS ir peļņu nesoša uzkrājumu sistēma, kas palīdz veidot uzkrājumus vecumdienām: neraugoties uz 2008. gada finanšu krīzi un sākotnējo Covid-19 pandēmijas šoku, dalībnieku pensijas kapitāls kopumā aug. Pašlaik darbojošos VFPS ieguldījumu plānu 15 gadu (31.03.2005.–31.03.2020.) vidējā gada atdeve bija robežās no 2.2% līdz 3.6%. No shēmas

⁷⁶ Ieguldījumu plāni, kuru prospektos maksimāli atļautais ieguldījums kapitāla vērtspapīros un riska ziņā tiem pielīdzināmos instrumentos nepārsniedz attiecīgi 50% un 75% no plāna aktīviem.

⁷⁷ Ieguldījumu plāni, kuru prospektos nav atļauts ieguldīt plāna līdzekļus kapitāla vērtspapīros un riska ziņā tiem pielīdzināmos instrumentos.

⁷⁸ Ieguldījumu plānu daļas vērtības pārmaiņas.

sākuma (2001. gada jūlija) līdz 2019. gada beigām pensiju 2. līmeņa ieguldījumu pārvaldītāji arī bija spējuši palielināt uzkrājumu pirktspeļu vidēji par 0.4% gadā. Tas vēlreiz liecina, ka ieguldītāju darbība jāvērtē ilgākā termiņā, nevis balstoties uz īstermiņa rādītājiem.

Kopš 2018. gada ir būtiski samazinātas izmaksas par ieguldījumu plānu pārvaldīšanu. Jaunās prasības nosaka, ka maksimālā piemērojamā atlīdzība (t.sk. atlīdzības mainīgā daļa) konservatīvajiem plāniem nedrīkst pārsniegt 0.85%, savukārt sabalansētajiem⁷⁹ un aktīvajiem plāniem – 1.1%. 2017. gadā maksimālais komisijas maksas apmērs bija attiecīgi 1.5% un 2%. Būtiski grozījumi tika veikti arī Ministru kabineta noteikumos⁸⁰, kuri nosaka, kā VFPS pārvaldnieks aprēķina un ietur atlīdzības mainīgo daļu.

Saskaņā ar grozījumiem no 2018. gada sākuma atskaites indeksu kopums, kas VFPS pārvaldniekam jāpārspēj, lai saņemtu atlīdzības mainīgo daļu, ir kombinācija starp obligāciju (*Bloomberg Barclays Euro Aggregate*) un akciju tirgus (*STOXX Europe 600*) indeksiem. Jaunie tirgus indeksi labāk reprezentē pašu VFPS ieguldījumu plānu ieguldījumu struktūru, kur iepriekšējais atskaite indekss (3 mēnešu EURIBOR) bija neadekvāts divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, tas reprezentēja tikai starpbanku aizņēmumu procentu likmi, nevis akciju un obligāciju tirgu dinamiku. Otrkārt, šis starpbanku procentu likmes termiņš ir trīs mēneši, bet pensiju 2. līmeņa aktīvi ir ilgtermiņa ieguldījumi.

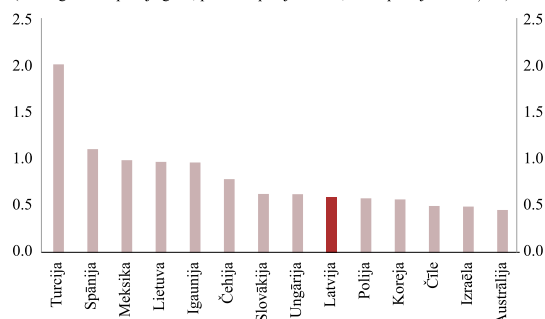
Grozījumi ieviesa arī t.s. visu laiku augstākā līmeņa principu (*watermark*) atlīdzības mainīgās daļas aprēķinā un ieturēšanā. Visu laiku augstākā līmeņa princips tika noteikts uz astoņiem gadiem. Tas nozīmē, ka atlīdzības mainīgo daļu drīkst uzskaitīt un ieturēt tikai tad, ja VFPS ieguldījumu plāns pārsniedzis tā paša plāna daļas vērtības maksimumu pēdējo astoņu gadu laikā. Tā kā pensiju 2. līmeņa ieguldījumi ir ilgtermiņa ieguldījumi, astoņi gadi labāk reprezentē

⁷⁹ Ieguldījumu plāni, kuru prospektos maksimālais atļautais ieguldījums kapitāla vērstpapīros un riska ziņā tiem pielīdzināmos instrumentos nepārsniedz 25% no plāna aktīviem.

⁸⁰ Ministru kabineta 2017. gada 19. decembra noteikumi Nr. 765 "Kārtība, kādā valsts fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldītājs aprēķina maksājumu par ieguldījumu plāna pārvaldi, un kārtība, kādā tiek veikta minētā maksājuma uzskaitē un ieturēšana".

3.3. attēls
PENSIJU PĀRVALDĪŠANAS IZDEVUMI LATVIJĀ UN OECD VALSTĪS

(2018. gadā vai pēdējā gadā, par kuru pieejami dati; % no pensiju līdzekļiem)

ekonomiskās attīstības ciklu un pensiju 2. līmeņa ieguldījumu ilgtermiņa politiku.

Saskaņā ar Latvijas Bankas aplēsēm gan fiksētās komisijas maksas samazinājums, gan mainīgās komisijas maksas aprēķina metodoloģijas pārmaiņas pensiju 2. līmeņa dalībniekiem divu gadu laikā ļāvušas ietaupīt kopumā aptuveni 62 milj. eiro un samazināt pārvaldīšanas izmaksas (t.sk. turētājbankas izmaksas un citas izmaksas) uz pusi. Pensiju pārvaldīšanas izdevumu relatīvais apmērs tagad ir tuvāks citu OECD valstu attiecīgajiem izdevumiem (sk. 3.3. att.).

Lai gan pensiju sistēma pašlaik nerada tiešu risku Latvijas finanšu sistēmas stabilitātei, palielinoties demogrāfiskajai slodzei un turpinoties sabiedrības novecošanas procesam, ilgtermiņā tā var palielināt sociālās problēmas un netieši ietekmēt finanšu stabilitāti nākotnē. Saskaņā ar Latvijas Bankas novērtējumu⁸¹ 2060. gadā pirmo divu pensiju līmeņu algas aizvietojamības koeficients būs 24% un tas vidēji būs par 14 procentu punktiem zemāks nekā ES vidējais gaidāmais algas aizvietojamības koeficients. Tas varētu nozīmēt, ka pašlaik sabiedrības patēriņa un uzkrājumu veidošanas paradumi nav optimāli un pensijai netiek pietiekami uzkrāts. Saskaņā ar CSP provizorisko novērtējumu 29.3% māsasaimniecību 2020. gada sākumā nebija uzkrājumu. Ja, iestājoties pensijas vecumam, iedzīvotāju ienākumi vidēji samazināsies par trim ceturtdaļām, lai uzturētu ierasto patēriņa līmeni, iedzīvotājiem nāksies turpināt strādāt. Straujais ienākumu kritums pensionējoties varētu daļai no

⁸¹ <https://www.makroekonomika.lv/ekspertu-saruna-pensiju-sistema-latvija-vai-bumba-ar-laika-degli>.

sabiedrības likt dzīvot zem iztikas minimuma, piekļuve veselības aprūpei varētu samazināties, gados jauni cilvēki, redzot zemo algas aizvietojamības koeficientu, varētu zaudēt uzticību gan pensiju sistēmai, gan valdībai, tādējādi pieaugot politiskajam riskam, ēnu ekonomikai un veidojoties citām negatīvām blaknēm. **Lai palielinātu pensijas apjomu nākotnē, nepieciešams mazināt ēnu ekonomikas īpatsvaru, uzlabot demogrāfisko situāciju un ierobežot nodokļu maksāšanas režīmus ar pazeminātām sociālās apdrošināšanas iemaksām.**

Lai palielinātu algas aizvietojamības koeficientu, privātpersonas uzkrāj naudu arī pensiju 3. līmenī. **2019. gadā privāto pensiju plānu aktīvi pieauga par 21.2% – līdz 560 milj. eiro (2018. gadā – 462 milj. eiro).** To primāri noteica pensiju plānu darbības rezultāts, palielinot aktīvus par 51.5 milj. eiro jeb 10.1%⁸². 2019. gadā pensiju plānu dalībnieku iemaksas palielinājās par 10.9%. To noteica lielāks aktīvo dalībnieku iemaksu apjoms, lai gan aktīvo dalībnieku skaits 2019. gadā samazinājās par 6.9%. Kopumā gada laikā aktīvu pieaugums no neto iemaksām saruka par 6.4%. To būtiski noteica izmaksas personām, kas sasniegušas pensiju plānā noteikto pensijas vecumu. 2019. gadā pensiju izmaksu apjoms palielinājās par 51%.

Vienlaikus privāto pensiju plānu administrēšanas un pārvaldīšanas izdevumi ir sarukuši no 1.8% no pensiju plānu neto aktīviem 2017. gadā līdz 1.2% no pensiju plānu neto aktīviem 2019. gadā. Izdevumu samazinājums ļaus vairāk uzkrāt ilgtermiņā un labāk saglabāt mājaisaimniecību uzkrājumu pirkspēju nākotnē. **Covid-19 pandēmijas ietekme uz privāto pensiju plānu aktīviem būs negatīva – iedzīvotāju uzkrājumu vērtība kritīsies.** Pastāv risks, ka iedzīvotāji varētu samazināt savas iemaksas vai arī pilnībā izņemt kapitālu no privātajiem pensiju plāniem, ja persona ir sasniegusi 55 gadu vecumu.

Īstermiņā būtiskāko risku pensiju 3. līmeņa plāniem rada tirgus cenu svārstības, kas īpaši spēcīgi atspoguļosies akciju, akciju fondu un investīciju līmenim neatbilstošos korporatīvajos parāda vērtspapīros. Tirgus risku gan privātajiem, gan VFPS ieguldījumu plāniem samazina portfeļa izveides

instrumenti, bet varētu apsvērt arī to papildināšanu ar atvasināto vērtspapīru aktīvāku izmantošanu. Pensiju 2. un 3. līmeņa pārvaldītāji aktīvi nenodarbojas ar risku ierobežošanu (*hedging*), izmantojot atvasinātos vērtspapīrus, jo normālos apstākļos tās ir papildu izmaksas un rada papildu spiedienu pensijas plāna atdevei. Taču šādu riska ierobežošanas pasākumu veikšanai ir potenciāls samazināt pensiju plāna daļu vērtības svārstības īstermiņā un pasargāt uzkrāto kapitālu no strauja tirgus cenu krituma.

Sākot ar 2020. gada 1. janvāri, privātpersonām ir dota iespēja atstāt mantojumā pensiju 2. līmeņa kapitālu, ja persona nomirst līdz vecuma pensijas saņemšanas brīdim. Privātpersonas savu pensiju 2. līmeņa kapitālu var pievienot citas personas fondētās pensijas kapitālam, ļaut mantot Civillikumā noteiktajā kārtībā vai arī ieskaitīt valsts pensiju speciālajā budžetā. Tas vairo sabiedrības uzticēšanos pensiju sistēmai un varētu mazināt ēnu ekonomikas īpatsvaru. Savukārt cilvēkiem, kuri sasniedz pensionēšanās vecumu, ir izvēle vai nu pensiju 2. līmeņa kapitālu pievienot pensiju 1. līmeņa kapitālam un saņemt pensiju tikai no valsts, vai arī slēgt vienošanos ar apdrošināšanas sabiedrību par mūža pensijas polises iegādi (tā ļauj mantot uzkrāto pensijas kapitālu, un to iespējams saņemt arī agrāk). Mūža pensijas polises nerada būtisku risku apdrošināšanas kompānijām, jo to apjoms ir neliels⁸³ un lielākā daļa no apdrošināšanas sabiedrībām nepiedāvā garantētu ienesīgumu. Taču risks varētu pastāvēt ilgtermiņā, kad pensiju 2. līmeņa izmaksātais kapitāls pieaugs, mūža pensijas polises iegūs popularitāti un šo polišu turētāji dzīvos ilgāk nekā apdrošināšanas kompāniju lēstos 20 gadus.

Apdrošināšanas sabiedrības

Latvijas apdrošināšanas sabiedrību aktīvi 2019. gadā pieauga par 70.0%, sasniedzot 1.4 mljrd. eiro (2018. gadā – 829.0 milj. eiro). To galvenokārt noteica SEB Life and Pension Baltic SE izveide, apvienojot visu Baltijas valstu SEB dzīvības apdrošināšanas sabiedrības. Neietverot šo strukturālo pārmaiņu, Latvijas apdrošināšanas sektora aktīvi palielinājās

⁸² Ienesīgums ir rēķināts attiecībā pret pensiju plānu vidējiem neto aktīviem, ņemot vērā pensiju fondu un FKTK ieturētās komisijas maksas.

⁸³ Saskaņā ar VSAA datiem līdz 2018. gada beigām 53.0 milj. eiro jeb 23.7% no kopējā Latvijas pensiju 2. līmeņa izmaksātā kapitāla tika izmantoti mūža pensijas polises iegādei.

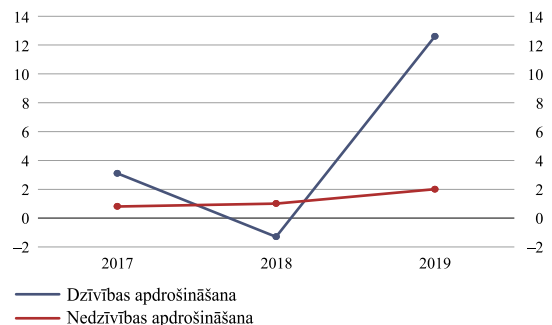
par 7.4%. To noteica ieguldījumu vērtības pieaugums (sk. 3.4. att.).

Parakstītajās prēmijās dominē obligātā transportlīdzekļu apdrošināšana (īpatsvars – 43.2%; 2018. gadā – 51.7%; sk. 3.5. att.). Tas liecina par iedzīvotāju ierobežotajiem resursiem vai prasmes trūkumu izmantot plašāku apdrošināšanas resursu klāstu, kā arī apdrošināšanas sabiedrību pakļautību vienam riska paveidam. Pakāpeniski gan pieaug iedzīvotāju vēlme iegādāties ārvalstu apdrošinātāju filiāļu piedāvāto veselības apdrošināšanu (sk. 3.5. att.). Izslēdzot ietekmi, ko radījusi SEB Life and Pension Baltic SE struktūrvienību konsolidācija Latvijā, **dzīvības apdrošināšana turpina stagnēt**. Tas skaidrojams ne tikai ar augstajām komisijas maksām (administrācijas komisijas maksas sasniedz pat 4.5% no katras iemaksātās prēmijas), bet arī ar nodokļu regulējuma pārmaiņām – lēmumu pagarināt ieguldījumu periodu no 5 uz 10 gadiem, lai ieguldījums dzīvības apdrošināšanā un cita veida uzkrājumos kvalificētos iedzīvotāju ienākuma nodokļa atmaksai⁸⁴. Šā faktora ietekmē darba devēju noslēgto dzīvības apdrošināšanas līgumu īpatsvars kopējos noslēgtajos dzīvības apdrošināšanas līgumos sarucis līdz 7.4%.

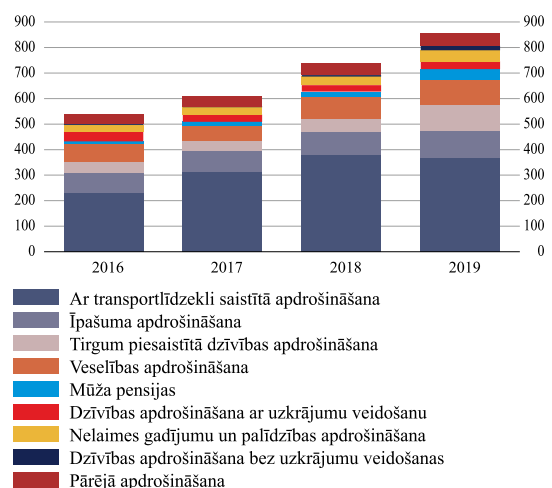
Latvijas apdrošināšanas sabiedrību aktīvu atdeve 2019. gadā bija pozitīva. Dzīvības apdrošinātājiem tā sasniedza 1.07% (2018. gadā – -1.94%), bet nedzīvības apdrošinātājiem – 3.19% (2018. gadā – 2.18%). Dzīvības apdrošinātāju peļņu nodrošināja ieguldījumu vērtības palielināšanās labvēlīgās finanšu tirgus situācijas dēļ. Nedzīvības apdrošināšanas sabiedrību peļņas kāpumu nodrošināja nopelnīto prēmiju pieaugums (3.0%).

Taču Latvijas apdrošinātāju ieguldījumu atdeve galvenokārt ir zema vai pat negatīva. 2019. gadā strauju dzīvības apdrošinātāju ieguldījumu atdeves kāpumu noteica labvēlīgā situācija finanšu tirgos, kas ļāva mazināt 2018. gadā gūto zaudējumu ietekmi (sk. 3.4. att.). Zema ieguldījumu atdeve pēdējos gados bija raksturīga arī citu ES valstu apdrošinātājiem – EAAPI 2019. gada decembra ziņojumā par finanšu stabilitāti⁸⁵ norādīja, ka apdrošinātāji meklē ieguldīšanas

3.4. attēls
LATVIJAS APDROŠINĀŠANAS SABIEDRĪBU IEGULDĪJUMU ATDEVE
(gadā; % no ieguldījumiem)

3.5. attēls
LATVIJAS APDROŠINĀŠANAS SABIEDRĪBU UN ĀRVALSTU APDROŠINĀŠANAS SABIEDRĪBU FILIĀĻU PARAKSTĪTĀS PRĒMIJAS
(gadā; milj. eiro)

iespējas riskantākos aktīvos, jo divām trešdaļām no ieguldījumu portfeļa bijusi vai nu ļoti zema, vai arī negatīva atdeve.

Latvijas nedzīvības apdrošinātāji lielākoties iegulda augstas likviditātes aktīvos – obligācijās un naudā (sk. 3.6. att.). Ieguldījumi riskantākos aktīvos (kapitāla vērtspapiros, nekustamajā īpašumā un kolektīvo ieguldījumu uzņēmumos) aug, bet veido mazu daļu no kopējiem ieguldījumiem. 2019. gadā nedaudz palielinājās ieguldījumi aizdevumos un hipotēkās, liecinot par lielākas peļņas meklējumiem. Straujais dzīvības apdrošināšanas sabiedrību ieguldījumu portfeļa pieaugums skaidrojams ar SEB Life and Pension Baltic SE struktūrvienību konsolidācijas Latvijā efektu.

Covid-19 pandēmijas potenciālā ietekme uz apdrošinātāju pelnītspēju nav viennozīmīga. Covid-19 pandēmijas izraisītās finanšu tirgu svārstības

⁸⁴ <https://www.vid.gov.lv/lv/butiskakas-izmainas-darba-nemejiem-pec-nodoklu-reformas>.

⁸⁵ <https://www.eiopa.europa.eu/content/eiopa-financial-stability-report-december-2019>.

negatīvi ietekmē apdrošinātāju ieguldījumus un palielina īstermiņa zaudējumus. Tomēr lielākā daļa ieguldījumu veikta tādos aktīvos, kuru vērtības kritums ir neliels – naudā, noguldījumos un valdību obligācijās. Sarūkot iedzīvotāju brīvo naudas līdzekļu apjomam, var pieaugt dzīvības apdrošināšanas līgumu laušana un līdzekļu izņemšana, tomēr klientus no līdzekļu izņemšanas attur ne tikai komisijas maksa par līguma pārtraukšanu, bet arī ieguldījumu vērtības straujais kritums. Prognozējams, ka saruks arī no jauna parakstīto līgumu apjoms, iedzīvotājiem izvēloties neapdrošināties, kā arī mazinot autotransporta lietošanu (obligāto apdrošināšanu iegādājoties uz īsākiem termiņiem). Taču, sarūkot ekonomiskajai aktivitātei, vienlaikus samazināsies pieteikto atlīdzību apjoms, attiecīgi palielinot apdrošinātāju peļņu.

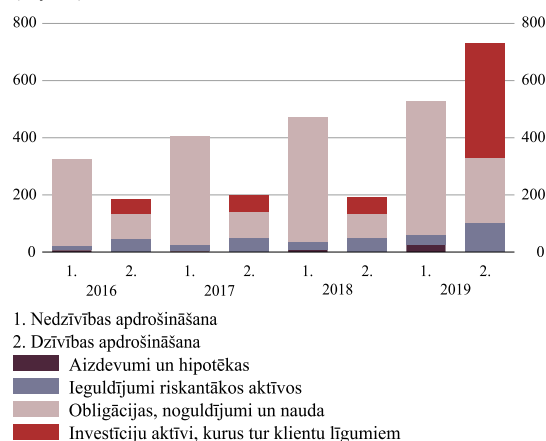
Arī apdrošināšanas segmentā Covid-19 pandēmijas radīto problēmu mazināšanai ir ieviesti atbalsta pasākumi⁸⁶ – apdrošinājumaņēmējiem sniegta iespēja apturēt OCTA līguma darbības laiku uz ārkārtējās situācijas periodu un tam sekojošiem sešiem mēnešiem. Savukārt apdrošinātājiem nav jāatmaksā saņemtās prēmijas, kas balsta apdrošinātāju likviditāti. Meklējot peļņas avotus, daži apdrošinātāji ir paziņojuši par prēmiju brīvdienām – iespēju noslēgt jaunus apdrošināšanas līgumus, bet prēmiju maksu pārcelt uz laiku pēc ārkārtējās situācijas beigām. Līdzīgi kā kredītiestādes, arī apdrošinātāji ir pārtraukuši sniegt pakalpojumus klātienē vai samazinājuši šādu pakalpojumu loku, pārorientējoties uz attālinātu darbību. Lai stiprinātu apdrošinātāju noturību pret Covid-19 pandēmijas izraisīto šoku, EAAPĪ ir izdevusi rekomendāciju apdrošināšanas sabiedrībām (tāpat kā EBI – bankām) atturēties no dividenžu izmaksas.

Latvijas apdrošināšanas sektora vidējais maksātspējas rādītājs⁸⁷ 2019. gadā pieauga no

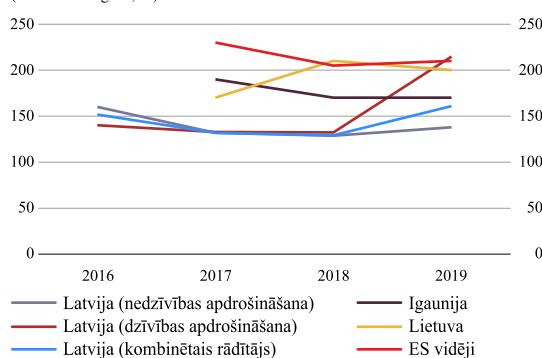
⁸⁶ <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/webSasaiSte?OpenView&restricttocategory=645/Lp13>.

⁸⁷ Pieejamā pašu kapitāla attiecība pret maksātspējas kapitāla prasību izteikta procentos. Maksātspējas kapitāla prasības aprēķins balstīts uz visu to risku novērtējumu, kuriem pakļauta apdrošināšanas sabiedrība, t.sk. apdrošināšanas parakstīšanas riska, tirgus riska, kredītriska, operacionālā riska novērtējumu. Katru riska moduli kalibrē pēc VaR (99.5%) vienam gadam metodes. <https://likumi.lv/ta/id/289781-apdrosinataju-un-parapdrosinataju-maksatspejas-kapitala-prasibas-un-pasu-kapitala-aprekinasanas-normativie-noteikumi>.

3.6. attēls
LATVIJAS APDROŠINĀŠANAS SABIEDRĪBU IEGULDĪJUMU PORTFEĻA SASTĀVS
(milj. eiro)

3.7. attēls
APDROŠINĀŠANAS SEKTORA MAKSĀTSPĒJAS RĀDĪTĀJS
(2016.–2019. gadā; %)

Piezīme. Igaunijas, Lietuvas un ES vidējais 2019. gada rādītājs 2019. gada 1. pusgada beigās, bet Latvijas rādītājs – 2019. gada beigās.

129.1% līdz 160.9%. Latvijas apdrošināšanas sabiedrībām gan šis rādītājs ir krietni zemāks nekā pārējās Baltijas valstīs vai ES vidēji (sk. 3.7. att.). Taču tas daļēji skaidrojams ar to, ka Latvijas (arī Lietuvas un Igaunijas) apdrošināšanas sabiedrības atšķirībā no vairākām citām ES valstīm neizmanto Maksātspējas II rādītāja atkāpes⁸⁸. Šāda konservatīvāka pieeja nodrošina sektora papildu izturību pret negaidītiem un lieliem šokiem. Baltijas valstīs izplatītāka ir nedzīvības apdrošināšana, kam raksturīgi īsāki termiņi un paredzamāki zaudējumi, tādējādi tiek pieļauts uzturēt zemāku maksātspējas rādītāja līmeni. Vienlaikus tas nozīmē, ka apdrošinātājiem aktīvāk jāstrādā ar klientiem, lai tie pagarinātu savus īstermiņa līgumus,

⁸⁸ Atkāpes izmanto, piemēram, Vācija, Dānija, Nīderlande un Portugāle. Atkāpēs ietilpst, piemēram, ilgtermiņa garantiju novērtējums un ilgtermiņa bezriskā procentu likmes laika prēmija, ko izmanto tehnisko rezervju diskontēšanai.

un tas savukārt mudina apdrošinātājus koncentrēties uz īstermiņa risku mazināšanu. **Latvijas apdrošinātāju aktīvi ir likvidāki nekā vidēji ES** (EAAPI dati⁸⁹; sk. 3.8. att.), bet nākotnes saistības – paredzamākas, tādējādi arī stabilākas.

Apdrošināto aizsardzības fonda uzkrāto līdzekļu atlikums 2019. gada beigās sasniedza 19.3 milj. eiro (minimālais līdzekļu atlikuma apjoms ir 5 milj. eiro dzīvības apdrošināšanai (reālais atlikums – 5.7 milj. eiro) un 11 milj. eiro nedzīvības apdrošināšanai (reālais atlikums – 13.6 milj. eiro)). Uzkrātie līdzekļi kalpo par papildu rezervi apdrošināšanas sabiedrības maksātnespējas gadījumā.

Nebanku maksājumu pakalpojumu sniedzēji

2019. gadā **nebanku maksājumu pakalpojumu sektors⁹⁰ turpināja sarukt**. 2018. un 2019. gadā daudzi tirgus dalībnieki atteicās no licencēm, un uzraudzīto tirgus dalībnieku skaits samazinājās uz pusi (līdz 17). Uzņēmumi, kuriem tika anulētas licences, bija gan ar iekšzemes, gan ar ārvalstu kapitāla izcelsmi. Kritumu ietekmējošie faktori bija globālu maksājumu iestāžu un tehnoloģisko uzņēmumu sniegto pakalpojumu arvien aktīvāka izmantošana, FKTK veiktās atbilstības NILLTPF novēršanas prasībām pārbaudes jau 2018. gadā un arī arvien plašāka zibmaksājumu izmantošana (saskaņā ar Latvijas Bankas datiem 2019. gadā veikti 6.4 milj. zibmaksājumu 1.2 mljrd. eiro apjomā⁹¹ (2018. gadā – 494.0 milj. eiro apjomā⁹²). Kritumu ietekmēja arī kredītiestāžu politika paaugstināt komisijas maksas maksājumu pakalpojumu iestādēm par galvenā konta apkalpošanu, lai izpildītu stingrākas NILLTPF novēršanas prasības.

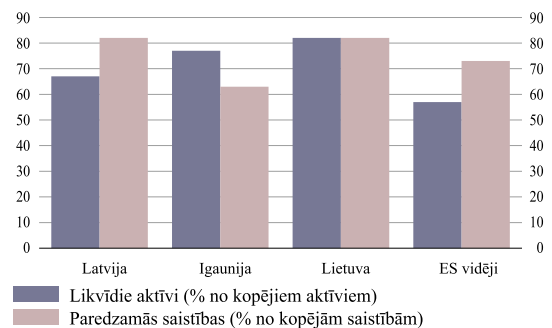
⁸⁹ https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publications/reports/eiopa_report_on_insurers_asset_and_liability_management_dec2019.pdf.

⁹⁰ Neietverot elektronisko sakaru komersantus ("Latvijas Mobilais Telefons" SIA, SIA "BITE Latvija" un SIA "Tele2"), kas pakalpojumus var sniegt izņēmuma kārtā.

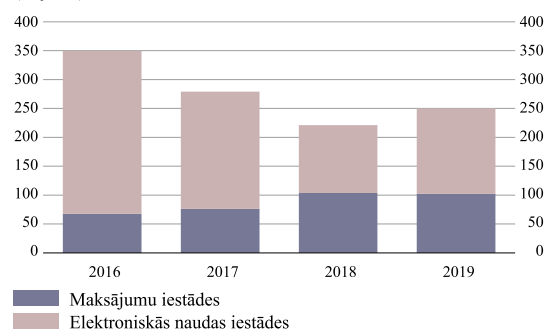
⁹¹ <https://www.bank.lv/darbibas-jomas/maksajumu-sistemas-uzdevumi/zibmaksajumi/253-darbibas-jomas/maksajumu-un-norekinu-sistemas/11777-zibmaksajumu-dati>.

⁹² <https://www.bank.lv/par-mums/jaunumi/479-preses-paziojumi/11725-perni-veikti-zibmaksajumi-pusmiljarda-eiro-apjoma>.

3.8. attēls
LIKVIDIE AKTĪVI UN PAREZAMĀS SAISTĪBAS

3.9. attēls
MAKSĀJUMU IESTĀŽU UN ELEKTRONISKĀS NAUDAS IESTĀŽU IZEJOŠO MAKSĀJUMU APJOMS (milj. eiro)

Veikto maksājumu apjoma nelielo izaugsmi (sk. 3.9. att.) būtiski veicināja VAS "Latvijas Pasts" veikto maksājumu iekļaušana statistikā pēc tam, kad VAS "Latvijas Pasts" ieguva elektronisko maksājumu pakalpojumu sniedzēja licenci, kā arī šauru nišas pakalpojumu (piemēram, komunālo pakalpojumu rēķinu atvieglošana samaksa lielveikalos) sniedzēju nostiprināšanās tirgū.

Nemot vērā globālo tehnoloģiju uzņēmumu pozīciju nostiprināšanos citās valstīs, kā arī arvien plašāku zibmaksājumu izmantošanu, patlaban netiek prognozēta būtiska Latvijas nebanku maksājumu pakalpojumu sniedzēju sektora izaugsme. Arī Covid-19 pandēmijas izraisītais ekonomiskās aktivitātes kritums var mazināt nebanku maksājumu pakalpojumu apjomu, patērētājiem īstermiņā samazinot izmantoto pakalpojumu klāstu.

4. FINANŠU TIRGUS INFRASTRUKTŪRAS RISKI UN IEVAINOJAMĪBA

Viens no būtiskiem finanšu stabilitātes priekšnosacījumiem ir droša un efektīva finanšu tirgus infrastruktūra – maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmas. Maksājumu sistēmas nodrošina iespēju sabiedrībai droši un efektīvi veikt bezskaidrās naudas maksājumus, kas ir būtisks tautsaimniecības izaugsmes nosacījums. Finanšu tirgus infrastruktūra kopumā nepieciešama Eirosistēmas monetārās politikas operāciju norēķiniem un finanšu tirgus infrastruktūras dalībnieku (kreditīestāžu) savstarpējiem norēķiniem.

Traucējumi finanšu tirgus infrastruktūrā ne tikai var radīt negatīvu ietekmi uz tās dalībniekiem, bet arī izraisīt risku plašāku izplatību. Finanšu tirgus infrastruktūra var būt finanšu šoku (likviditātes mazināšanās vai finanšu līdzekļu zaudējums) avots vai (augstas savstarpējās savienojamības gadījumā) kanāls, pa kuru šie šoki var izplatīties iekšzemes tirgū vai starptautiskajos tirgos, paaugstinot finanšu stabilitātes risku.

Rūpējoties par finanšu tirgus infrastruktūras drošu un efektīvu darbību, Latvijas Banka kā Eirosistēmas dalībniece veic šīs infrastruktūras pārraudzību. Latvijas Bankas vērtējumā **Latvijas finanšu tirgus infrastruktūra 2019. gadā darbojusies efektīvi un droši un ar tās darbību saistītie riski tika atbilstoši pārvaldīti un ierobežoti tā, lai to ietekme uz maksājumu un norēķinu sistēmu darbību un dalībniekiem būtu minimāla un neradītu sistēmiskus traucējumus.**

Finanšu tirgus infrastruktūras pārraudzībā galvenā uzmanība vērsta uz sistēmiski nozīmīgām maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmām, kuras nodrošina Eirosistēmas monetāro operāciju norēķinus, finanšu tirgus dalībnieku savstarpējos norēķinus, kā arī sabiedrības ikdienas maksājumu galanorēķinus.

Starptautiski finanšu tirgus infrastruktūru pārraudzība tiek veikta saskaņā ar "Finanšu tirgus infrastruktūru principiem" (tālāk tekstā – FTIP)⁹³, lai pārliecinātos, ka

4.1. attēls

GALVENIE FINANŠU TIRGUS INFRASTRUKTŪRAS RISKI

Sistēmiskais risks

Risks, ka viena vai vairāku dalībnieku nespēja laikus izpildīt saistības var negatīvi ietekmēt citu dalībnieku spēju izpildīt savas saistības, radot negatīvu ietekmi uz finanšu tirgus darbību. Risks, ka viena finanšu tirgus infrastruktūra izraisīs traucējumus citu finanšu tirgus infrastruktūru darbībā, ja ietekmēto finanšu tirgus infrastruktūru darbība atkarīga no finanšu tirgus infrastruktūras, kuras darbība ir traucēta. Tādā veidā ietekmēto finanšu tirgus infrastruktūru darbības traucējumi ietekmē plašu dalībnieku loku un finanšu tirgus darbību.

Juridiskais risks

Risks, ka negaidīta likuma vai cita tiesību akta piemērošana var radīt zaudējumus.

Kreditrisks

Risks, ka darījuma partneris (dalībnieks vai cita iestāde) nevarēs izpildīt savas finanšu saistības pilnā apmērā.

Likviditātes risks

Risks, ka darījuma partneris (dalībnieks vai cita iestāde) finanšu līdzekļu nepietiekamības dēļ nevarēs laikus un pilnā apmērā izpildīt savas finanšu saistības.

Darbības risks

Risks, ka informācijas sistēmu vai iekšējo procesu nepilnības, personāla un vadības kļūdas vai ārējo faktoru ietekmes radīti traucējumi var ietekmēt maksājumu vai norēķinu sistēmas pakalpojumu pieejamību.

ar to darbību saistītie riski ir apzināti un tiek atbilstoši pārvaldīti, un nepieciešamības gadījumā sniegtu ieteikumus risku ierobežošanas pasākumu pilnveidei. Finanšu tirgus infrastruktūru darbība pakļauta dažādiem riskiem, kas var ietekmēt to spēju sniegt pakalpojumus atbilstoši gaidītajam vai radīt būtiskus zaudējumus pašai finanšu tirgus infrastruktūrai vai tās dalībniekiem (sk. 4.1. att.). Katrs risks atsevišķi vai mijiedarbībā ar citiem riskiem var izraisīt sistēmisko risku, radot draudus finanšu stabilitātei valstī.

Eirosistēma, ņemot vērā FTIP, veic eiro zonas sistēmiski nozīmīgu finanšu tirgus infrastruktūru pārraudzību saskaņā ar Eirosistēmas pārraudzības ietvaru: Eirosistēma ir noteikusi prasības sistēmiski nozīmīgām maksājumu sistēmām, izdodot SIPS regulu⁹⁴, savukārt prasības finanšu tirgus instrumentu norēķinu

⁹³ Bank for International Settlements and International Organization of Securities Commissions. *Principles for financial market infrastructures*. April 2012. 188 p.

⁹⁴ ECB 2014. gada 3. jūlija Regula (ES) Nr. 795/2014 par sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pārraudzību (ECB/2014/28). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 217, 23.07.2014., 16.–30. lpp. (tālāk tekstā – SIPS regula). Ar SIPS regulu Eirosistēma iekļāva FTIP savā pārraudzības ietvarā.

sistēmu atbilstībai nosaka CSDR⁹⁵.

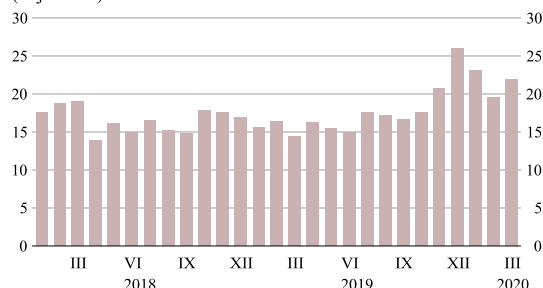
Latvijas finanšu tirgum sistēmiski nozīmīgas ir TARGET2-Latvija sistēma un Nasdaq CSD SE Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēma (tālāk tekstā – Nasdaq CSD sistēma). Eirosistēmas pārraudzības ietvarā novērtēta abu sistēmu atbilstība attiecīgi SIPS regulas prasībām un CSDR prasībām. Kopumā risku novērtējums var mainīties tikai būtisku attiecīgās sistēmas darbības pārmaiņu gadījumā. Lai pārliecinātos par TARGET2 sistēmas (t.sk. TARGET2-Latvija sistēmas) atbilstību SIPS regulas prasībām un Nasdaq CSD sistēmas atbilstību CSDR prasībām, Eirosistēma katru gadu novērtē šīs sistēmas, ņemot vērā sistēmu jauninājumus un normatīvo aktu pārmaiņas. Taču likviditātes riska un darbības riska vērtējums var mainīties arī atkarībā no sistēmas darbības rādītājiem (sistēmā apstrādāto maksājumu apjoma, norēķiniem pieejamās likviditātes un sistēmas darbības nepārtrauktības). Tādējādi likviditātes risku, kam pakļauti sistēmas dalībnieki, un darbības risku, kam pakļauti sistēmas operatori, nepieciešams regulāri novērtēt, ņemot vērā attiecīgās sistēmas darbības rādītājus. Latvijas Banka 2019. gadā veica TARGET2-Latvija sistēmas un Nasdaq CSD sistēmas likviditātes riska un darbības riska novērtējumu, kas liecināja, ka minētie riski šajās sistēmās saglabājās zemi un nebija nepieciešami papildu risku ierobežojoši pasākumi. TARGET2-Latvija sistēma un Nasdaq CSD sistēma nodrošināja to dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksājumu un norēķinu vidi, un to raita darbība veicināja finanšu stabilitāti.

TARGET2-Latvija sistēma

Eirosistēmas uzturētā TARGET2 sistēma 2019. gadā bija viena no lielākajām maksājumu sistēmām pasaulē. Latvijas Banka turpināja uzturēt vienu no 25 TARGET2 komponentsistēmām – TARGET2-Latvija sistēmu –, nodrošinot Eirosistēmas monetārās politikas operāciju norēķinus, liela apjoma starpbanku maksājumu norēķinus, klientu steidzamu maksājumu norēķinus

⁹⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 23. jūlija Regula (ES) Nr. 909/2014 par vērtspapīru norēķinu uzlabošanu Eiropas Savienībā, centrālajiem vērtspapīru depozitārijiem un grozījumiem Direktīvās 98/26/EK un 2014/65/ES un Regulā (ES) Nr. 236/2012. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 257, 28.08.2014., 1.–72. lpp.

4.2. attēls
TARGET2-LATVIJA SISTĒMĀ VEIKTO MAKSĀJUMU APJOMS
(mljrd. eiro)

eiro, kā arī EKS sistēmas, Nasdaq CSD sistēmas un SIA "Worldline Latvia" karšu norēķinu sistēmas galanorēķinus eiro.

2019. gadā TARGET2-Latvija sistēmā apstrādāto maksājumu kopapjoms bija 209.2 mljrd. eiro (par 4.8% vairāk nekā 2018. gadā; mēnesī veikto maksājumu apjoma dinamiku sk. 4.2. att.). 2019. gadā TARGET2-Latvija sistēmā vidēji dienā apstrādāto maksājumu apjoms bija 820.2 milj. eiro (2020. gada 1. ceturksnī vidēji dienā – 1.0 mljrd. eiro).

Latvijas Banka, izmantojot *Suomen Pankki – Finlands Bank* izstrādāto maksājumu un norēķinu sistēmas darbību imitējošo modeli *BoF-PSS2 (Bank of Finland – Payment and Settlement System Simulator 2)*, veica datu analīzi, lai novērtētu likviditātes risku TARGET2-Latvija sistēmā.

Lai noteiktu likviditātes risku TARGET2-Latvija sistēmā, Latvijas Banka novērtēja, kāds būtu norēķiniem nepieciešamais līdzekļu apjoms visu dienā iesniegto maksājumu veikšanas nodrošināšanai salīdzinājumā ar sistēmā pieejamo likviditāti. Tika novērtēti šādi rādītāji: mazākais norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjoms (*lower bound*), t.i., līdzekļu apjoms, kas nodrošinātu visu maksājumu izpildi vēlākais līdz TARGET2-Latvija sistēmas darbadienas beigām; lielākais norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjoms (*upper bound*), t.i., līdzekļu apjoms, kas nodrošinātu visu iesniegto maksājumu izpildi nekavējoties; sistēmā pieejamā likviditāte, t.i., sistēmas dalībnieku (kreditēstāžu un Valsts kases) kopējais līdzekļu atlikums TARGET2-Latvija sistēmā darbadienas sākumā, ietverot arī kredītiestādēm piešķirtos dienas kredītus, un līdzekļu apjoms, kas nepieciešams Latvijas Bankas iesniegto

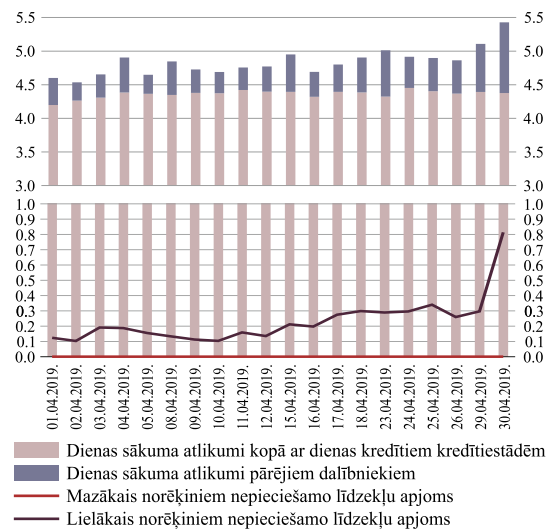
maksājumu izpildei. Ja sistēmā pieejamā likviditāte ir lielāka par lielāko norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjomu, uzskatāms, ka likviditātes risks sistēmā ir zems. Ja sistēmā pieejamā likviditāte ir mazāka par lielāko norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjomu, bet lielāka par mazāko norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjomu, uzskatāms, ka likviditātes risks sistēmā ir vidējā līmenī. Savukārt, ja sistēmā pieejamā likviditāte ir vienāda ar mazāko norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjomu vai zemāka par to, likviditātes risks sistēmā ir augsts.

Veicot datu analīzi, Latvijas Banka izmantoja 2019. gada aprīļa datus, jo aprīlī salīdzinājumā ar citiem 2019. gada mēnešiem bija vismazākais brīvo līdzekļu apjoms, kas noteikts kā starpība starp TARGET2-Latvija sistēmā pieejamo likviditāti un TARGET2-Latvija sistēmā veikto maksājumu kopapjomu. Tāpēc aprīļa datu analīzes rezultāti ļauj izdarīt secinājumus par likviditātes risku 2019. gadā kopumā.

Simulācijas rezultāti parādīja, ka lielākais norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjoms vidēji dienā bija 229.1 milj. eiro jeb 4.7% no TARGET2-Latvija sistēmā pieejamās likviditātes. Nevienu dienu aprīlī lielākais norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjoms nepārsniedza 15% no sistēmā pieejamās likviditātes. Savukārt mazākais norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjoms visās aprīļa dienās bija 0.00% no TARGET2-Latvija sistēmā pieejamās likviditātes, un tas norāda, ka TARGET2-Latvija sistēmas dalībniekiem maksājumu izpildei līdz TARGET2-Latvija sistēmas darbadienas beigām pietiktu pat tikai ar tiem naudas līdzekļiem, kas saņemti no citu TARGET2 sistēmas komponentsistēmu dalībniekiem. 2019. gadā TARGET2-Latvija sistēmā pieejamā likviditāte bija būtiski augstāka par lielāko norēķiniem nepieciešamo līdzekļu apjomu (sk. 4.3. att.), tādējādi **TARGET2-Latvija sistēmā saglabājās zems likviditātes risks.**

Lai novērtētu darbības risku, Latvijas Banka vērtēja sistēmas darbības pārtraukumu ietekmi uz sistēmas darbību un sistēmas pieejamību gadā kopumā, jo sistēmas darbības pārtraukumi var ietekmēt gan sistēmas dalībnieku, gan citu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu darbību un radīt sistēmisko risku.

4.3. attēls
LIKVIDITĀTES RISKA NOVĒRTĒJUMS TARGET2-LATVIJA SISTĒMĀ
(2019. gada aprīlī; mljrd. eiro)

Tā kā TARGET2-Latvija sistēma ir TARGET2 komponentsistēma un tehniski TARGET2 sistēma darbojas kā vienota sistēma, tās darbības nepārtrauktību atspoguļo kopējie TARGET2 sistēmas darbības rādītāji. 2019. gadā TARGET2 sistēmas darbībā nebija incidentu, kas ietekmētu sistēmas pieejamību. Tādējādi TARGET2 sistēma nodrošināja 100% pieejamību (2018. gadā – 99.98%), un tas liecināja par augstu sistēmas noturību pret operacionāliem satricinājumiem. **TARGET2 sistēmā saglabājās zems darbības risks.**

Nasdaq CSD sistēma

2019. gadā Nasdaq CSD sistēma bija vienīgā sistēmiski nozīmīgā Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēma. Tā tika izmantota vērtspapīru ķīlu mobilizēšanai gan Eirosistēmas monetārās politikas operāciju norēķiniem, gan arī dienas kredītu piešķiršanai norēķinu kontos TARGET2-Latvija sistēmā. Savukārt Latvijas finanšu tirgus dalībnieki Nasdaq CSD sistēmu izmantoja savstarpējo vērtspapīru darījumu norēķiniem, t.sk. vērtspapīru piegādei pret samaksu (*delivery versus payment*; DVP).

Nasdaq CSD sistēmas vērtspapīru piegādes pret samaksu kopapjoms 2019. gadā bija 1.1 mljrd. eiro (par 13.9% mazāk nekā 2018. gadā). 2019. gadā Nasdaq CSD sistēma vidēji dienā veica norēķinus TARGET2 sistēmā 4.0 milj. eiro apjomā (2018. gadā – 4.1 milj. eiro). Tas bija 0.5% no TARGET2-Latvija

sistēmā vidēji dienā apstrādāto maksājumu apjoma. Tādējādi **likviditātes risks Nasdaq CSD sistēmas naudas norēķinos joprojām bija nenozīmīgs.**

Lai novērtētu darbības risku, Latvijas Banka vērtēja sistēmas darbības pārtraukumu ietekmi uz sistēmas darbību un sistēmas pieejamību gadā kopumā, jo sistēmas darbības pārtraukumi varētu radīt sistēmisko risku. 2019. gadā Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmas pieejamības rādītājs bija 99.9% (2018. gadā – 99.9%).

2019. gadā Nasdaq CSD sistēmā bija tikai nenozīmīgi darbības pārtraukumi, kas saskaņā ar CSDR noteikto prasību tika novērsti ātrāk nekā divu stundu laikā. To ietekme uz Nasdaq CSD sistēmas darbību nebija būtiska, jo netika ietekmēti sistēmas dalībnieku, t.sk. Eirosistēmas, kredītooperāciju norēķini. Arī 2020. gada 1. ceturksnī Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmas darbībā bija tikai nenozīmīgi pārtraukumi.

Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmas pieejamības rādītājs liecināja par augstu sistēmas noturību pret operacionāliem satricinājumiem, tāpēc var secināt, ka **darbības risks Nasdaq CSD sistēmā saglabājās zems.**

Neliela apjoma klientu maksājumu sistēmas

Paralēli sistēmiski nozīmīgām maksājumu sistēmām valstī darbojas arī neliela apjoma klientu maksājumu sistēmas, kuru pārraudzību Latvijas Banka veic tāpēc, ka traucējumi šādu sistēmu darbībā var radīt ietekmi plašai sabiedrības daļai. EKS sistēma un SIA "Worldline Latvia" uzturētā karšu norēķinu sistēma *Worldline Latvia CSM* (tālāk tekstā – *Worldline Latvia CSM* sistēma) ir plašai sabiedrības daļai nozīmīgas maksājumu sistēmas, kas nodrošina inovatīvus un efektīvus maksājumu pakalpojumus.

Latvijas Bankas uzturētā EKS sistēma ir viena no efektīvākajām neliela apjoma klientu maksājumu sistēmām Eiropā, nodrošinot inovatīvo zibmaksājumu servisu un klasisko kredīta pārvedumu klīringa servisu. EKS sistēmas apstrādāto maksājumu skaits un apjoms katru gadu aug, un tās inovatīvais zibmaksājumu serviss gūst arvien plašāku popularitāti,

taču vienlaikus zibenīgie norēķini rada arī risku izraisīt plašāku sabiedrības rezonansi sistēmas darbības pārtraukumu gadījumā. EKS sistēmas pieejamība 2019. gadā bija ļoti augsta (99.99% zibmaksājumu servisam un 99.94% klīringa servisam), liecinot par sistēmas drošu un efektīvu darbību. Latvijas Banka, pārraugot EKS sistēmas darbību un attīstību 2019. gadā, lielāko uzmanību veltīja sistēmas kiberneturības vērtēšanai (sk. sadaļu "Finanšu tirgus infrastruktūru kiberneturība").

Worldline Latvia CSM sistēma Latvijā būtiskai daļai kredītiestāžu klientu karšu maksājumu veic klīringu un no tā izrietošu starpbanku saistību norēķinu TARGET2-Latvija sistēmā, tādējādi nodrošinot efektīvu un drošu karšu maksājumu infrastruktūru Latvijā. 2019. gadā Latvijas Banka veica *Worldline Latvia CSM* sistēmas pārraudzības novērtējumu atbilstoši Eirosistēmas pārraudzības ietvaram, vērtējot juridisko risku, kredītrisku, likviditātes risku un darbības risku (sk. 4.1. att.). Novērtējumā tika ņemtas vērā Latvijas karšu norēķinu infrastruktūras pārmaiņas, kuras notika, Luksemburgā reģistrētajai kompānijai *Worldline Luxembourg S.A.* 2017. gadā kļūstot par SIA "First Data Latvia" vienīgo īpašnieci un vienlaikus mainot Latvijas kompānijas nosaukumu no SIA "First Data Latvia" uz SIA "Worldline Latvia". Pārraudzības novērtējumā Latvijas Banka secināja, ka ***Worldline Latvia CSM* sistēmas plānotā darbība un juridiskais ietvars nerada finanšu un juridiskos riskus, kas varētu negatīvi ietekmēt maksājumu sistēmu raitu darbību Latvijā.**

Finanšu tirgus infrastruktūru kiberneturība

Viens no būtiskākajiem finanšu tirgus infrastruktūras darbības riska elementiem, kam pēdējos gados tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība, saistīts ar kiberuzbrukumiem. Kiberuzbrukums finanšu tirgus infrastruktūrai var ne tikai būtiski traucēt pašas infrastruktūras darbību, bet arī, ņemot vērā sistēmu savstarpējo savienojamību, ietekmēt iekšzemes vai pat starptautisko finanšu tirgu darbību. Tāpēc finanšu tirgus infrastruktūrai ir ārkārtīgi svarīgi nodrošināt atbilstošu kiberneturības līmeni, lai pasargātu gan sevi, gan finanšu sistēmu kopumā. Kiberuzbrukumu

risks citu infrastruktūras darbības risku vidū ir īpaši nozīmīgs, ņemot vērā tā dinamisko attīstību un to, ka riska avots ir nevis nepilnības pašā infrastruktūrā, bet gan apzināti ārēji uzbrukumi. Atbilstoši *Finextra* ziņojumā⁹⁶ minētajam *IBM X-Force Threat Intelligence Index* rāda, ka 2018. gadā kiberuzbrukumiem visvairāk bijis pakļauts tieši finanšu pakalpojumu sektors.

operatoriem sniedza savu redzējumu par turpmāk veicamiem uzlabojumiem.

2019. gadā Eirosistēma, balstoties uz TIBER-EU ietvaru, izstrādāja TARGET2 kiberneturības testu ietvaru un uzsāka testēšanu. Kiberneturības stratēģijas ietvaros Latvijas Banka kopā ar pārējām eiro zonas valstu centrālajām bankām 2019. gadā uzsāka Eirosistēmas sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu (t.sk. TARGET2) novērtēšanu atbilstoši pārraudzības prasībām kiberdrošības nodrošināšanā (*Cyber Resilience Oversight Expectations*; CROE), padziļināti novērtējot sistēmu darbības risku kiberdrošības jomā. Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu atbilstības pārraudzības prasībām kiberdrošības nodrošināšanā novērtējumu plānots pabeigt līdz 2020. gada beigām, novērtējot arī TARGET2 vērtspapīriem platformu.

Latvijas Banka Eirosistēmas finanšu tirgus infrastruktūru kiberneturības aptauju ietvaros līdzīgi kā iepriekšējos gados veica Latvijas finanšu tirgus infrastruktūru (Nasdaq CSD sistēmas, EKS sistēmas un *Worldline Latvia CSM* sistēmas) aptaujas, lai gūtu vispārēju priekšstatu par to noturību pret kiberuzbrukumiem. Nasdaq CSD sistēmas novērtējumu Latvijas Banka veic sadarbībā ar pārējo Baltijas valstu centrālajām bankām, jo Nasdaq CSD SE darbojas visās trijās Baltijas valstīs. Aptaujas rezultāti parādīja, ka **Nasdaq CSD sistēma ir saglabājusi samērā augstu kiberneturības novērtējumu.** Latvijas Banka kā Nasdaq CSD sistēmas pārraug sniedza ieteikumus Nasdaq CSD SE turpmāku uzlabojumu veikšanai kiberuzbrukumu identifikācijas jomā.

Arī EKS sistēmas un *Worldline Latvia CSM* sistēmas kiberneturības novērtējums liecināja par abu sistēmu samērā augstu kiberneturību, taču atklāja arī potenciāli vājākas jomas sistēmu aizsardzības perimetrā. Latvijas Banka pārrauga lomā sistēmu

⁹⁶ <https://www.finextra.com/researcharticle/42/cyber-security-in-financial-services-orchestrating-the-best-defence-in-an-evolving-threat-landscape>.

1. PIELIKUMS. SALIKTAIS CIKLISKO RISKU RĀDĪTĀJS – ALTERNATĪVS PRETCIKLISKO KAPITĀLA REZERVJU ORIENTIERIS

PKR ir viens no galvenajiem makrouzraudzības instrumentiem ciklisko risku ierobežošanai. To mērķis ir mazināt finanšu sistēmas procikliskumu, palēninot pārmērīgu kredītēšanu un nodrošinot kapitāla uzkrāšanu finanšu cikla augšupejas laikā, lai kredītiestādes varētu turpināt kredītēšanu un absorbēt zaudējumus cikla lejupslīdes laikā.

Reizi ceturksnī FKTK pieņem lēmumu par kredītiestāžu PKR normu, balstoties uz ciklisko risku līmeņa novērtējumu. **Lēmuma pieņemšanas un ciklisko risku novērtējumā būtiska loma ir t.s. PKR orientierim – iekšzemes klientiem izsniegto kredītu atlikuma un IKP attiecības novirzei no tās ilgtermiņa tendences** (tālāk tekstā – kredītu novirze). Kredītu novirzes aprēķins balstās uz ESRK 2014. gada 18. jūnija ieteikumiem par norādījumiem PKR normas noteikšanai (ESRK/2014/1)⁹⁷. Liela pozitīva kredītu novirze liecina par augstu finanšu sistēmas ciklisko risku.

Tomēr PKR orientieris nav paredzēts tam, lai ierosinātu automātisku PKR noteikšanu. **Lai visaptveroši novērtētu ciklisko sistēmisko risku pieaugumu un noteiktu finanšu ciklam atbilstošu PKR normu, jāņem vērā arī citi rādītāji**, kas raksturo kredītēšanas attīstību, nekustamo īpašumu cenu pārvērtēšanu, ārējo nesabalansētību, kredītiestāžu bilanču noturību, privātā sektora parāda slogu un potenciāli neieņemotus tirgus riskus. Atbilstoši iespējām jāņem vērā arī modeļi, kas apvieno šo rādītāju informāciju⁹⁸.

Pieredze liecina, ka kredītēšanas novirzes kā PKR orientiera lietderīgums dažādās valstīs un dažādos finanšu cikla periodos var atšķirties, tāpēc **iestādēm, kas lemj par PKR, periodiski jāpārskata izvēlētie rādītāji, lai tie atspoguļotu cikliskos riskus atbilstoši tautsaimniecības specifiskajām iezīmēm**.

Latvijas (līdzīgi kā daudzu citu ES valstu) novērtētā kredītu novirze ir ļoti negatīva⁹⁹ (2019. gada 4. ceturksnī – –35.1 procentu punkts). Tas skaidrojams gan ar iepriekšējā finanšu cikla pārmērībām, gan ar statistiskās metodes trūkumiem¹⁰⁰, kas tagad veido maldinoši augstu kredītu atlikuma un IKP attiecības ilgtermiņa tendenci. Tādējādi pat ilgstoši noturīgas kredītēšanas apstākļos kredītu novirze var laikus nesniegt agrīnus brīdinājuma signālus par ciklisko risku pieaugumu. Ņemot vērā šos apsvērumus, radusies nepieciešamība izstrādāt alternatīvu PKR orientieri. Pirms Covid-19 pandēmijas vairākas valstis, neraugoties uz negatīvām kredītu novirzēm, jau piemērojušas pozitīvas PKR normas (sk. Pl.1. att.), pamatojoties uz citiem rādītājiem¹⁰¹.

2018. gadā ECB darba grupa ar ES valstu pārstāvju līdzdalību izstrādāja rīku, ar kuru būtu iespējams pārbaudīt nacionālo kompetento iestāžu noteikto PKR prasību atbilstību ciklisko risku līmenim – salikto ciklisko risku

⁹⁷ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y0902\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y0902(01)&from=EN).

⁹⁸ Sk. Latvijas Bankas 2015. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata" 4. pielikumu "Pretcikliskā kapitāla rezerve – analītiskais ietvars un lietojums" (https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/FSP_2015.pdf).

⁹⁹ Tiek aprēķinātas divas kredītu novirzes – Bāzeles kredītu novirze un papildu kredītu novirze, kas izmanto šaurāku kredītu tvērumu nekā ESRK ieteiktā un labāk raksturo kredītēšanas dinamiku Latvijā. Arī papildu kredītu novirze ir ļoti negatīva. 2019. gada 4. ceturksnī tā bija –22.4 procentu punkti.

¹⁰⁰ Saskaņā ar ESRK vadlīnijām kredītu novirzes novērtēšanai jāizmanto t.s. vienpusējais Hodrika–Preskota filtrs ar gludinošā parametra vērtību $\lambda = 400\,000$. Šāds pieņēmums Latvijas finanšu cikla ilgumam nav optimāls. ESRK sākotnējā iecere bija PKR lēmumu pieņemšanai izveidot ES valstu salīdzināmu rādītāju.

¹⁰¹ 2020. gada 1. ceturksnī daudzu valstu kredītiestāžu uzraugi, lai atvieglotu Covid-19 pandēmijas izraisīto šoku, noteikuši PKR prasību 0% apmērā.

rādītāju¹⁰². Tas veidots ar mērķi nodrošināt salīdzināmu visu eiro zonas valstu ciklisko risku novērtējumu. Lai gan šis rādītājs sniedz daudzpusīgu priekšstatu par cikliskajiem riskiem, tā kompozīcija, izvēlētie rādītāju svāri un to transformācijas ne vienmēr spēj atspoguļot atsevišķu nacionālo finanšu sistēmu īpatnības. **Balstoties uz ECB izstrādāto metodi, bet nedaudz pielāgojot to Latvijas vajadzībām, Latvijas Bankā izstrādāts saliktais cikliskā riska rādītājs (SCRR),** kurā apvienoti vairāki ESRK vadlīnijās ieteikto rādītāju grupu ciklisko risku rādītāji.

Izvērtējot, kurus rādītājus iekļaut SCRR, izvēlēti tikai tie rādītāji, kuri saskaņā ar pētniecisko literatūru pēc iespējas labāk signalizē par krīzi un arī atbilstošāk raksturo Latvijai specifiskos riskus, turklāt pēc iespējas ietverot arī ESRK ieteiktos papildu rādītājus. Latvijas SCRR veidošanai izvēlētie rādītāji ietverti P1.1. tabulā.

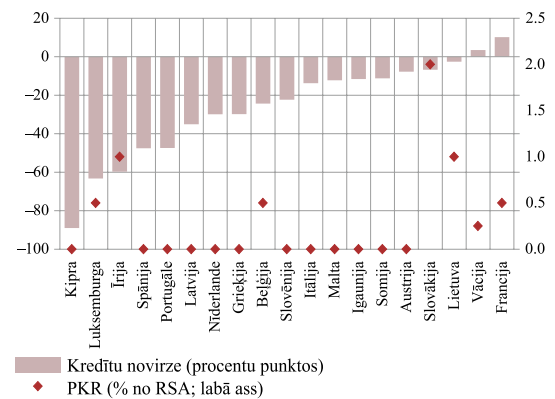
P1.1. tabula

LATVIJAS SCRR IETVERTIE RĀDĪTĀJI

Kategorija	Rādītājs	Svars (%)	Transformācija
Mājokļu cenas	CSP mājokļu cenu indekss	10	Gada pārmaiņas
	Mājokļu cenu indeksa attiecība pret vidējās neto darba samaksas indeksu	10	Divu gadu starpība
Kredītu dinamika	Privātajam nefinanšu sektoram izsniegto kredītu koriģētais atlikums ¹⁰³	20	Gada pārmaiņas
	Kredītu atlikuma ¹⁰⁴ un IKP attiecība	25	Divu gadu vidējā starpība
Ārējā nesabalansētība	Tekošā konta bilances un IKP attiecība	15	Tekošā konta bilances un IKP attiecība reizināta ar –1
Kredītiestāžu noturīgums	Iekšzemes kredītu atlikuma un noguldījumu atlikuma attiecība	15	Divu gadu starpība
Privātā sektora parādu slogs	Parāda apkalpošanas rādītājs	5	Divu gadu vidējā starpība

SCRR izveidē liela nozīme ir to veidojošo rādītāju svaru izvēlei. Tie izvēlēti tā, lai pēc iespējas labāk raksturotu Latvijai specifisko faktoru nozīmi ciklisko risku novērtējumā. Latvijas SCRR vislielākais svars (45%) piešķirts kredīšanas attīstību raksturojošiem rādītājiem – privātajam nefinanšu sektoram izsniegto kredītu atlikuma gada pārmaiņām un kredītu novirzei. Tādējādi, turpinoties vājam kredīšanai, arī SCRR saglabāsies zemā līmenī. Mājokļu cenu pārmaiņu rādītājiem piešķirts 20% svars. Ārējo nesabalansētību atspoguļo tekošā konta bilances un IKP attiecība. Iekšzemes klientu kredītu atlikuma un noguldījumu atlikuma attiecība parāda gan kredītiestāžu riska apetīti, gan to, vai kredīšana tiek veikta, piesaistot iekšzemes klientu noguldījumus. Tas lietots kā kredītiestāžu noturīguma mērs. Parāda apkalpošanas rādītājs¹⁰⁵ novērtēts, izmantojot makroekonomiskos rādītājus, un tas atspoguļo aizņēmēju parāda sloga pārmaiņas – parāda izmaksu

P1.1. attēls

PKR PRASĪBAS UN KREDĪTU NOVIRZES
(2019. gada 4. ceturksnī)

¹⁰² Detken, C., Fahr, S., Lang, J. H. *Predicting the likelihood and severity of financial crises over the medium term with a Cyclical Systemic Risk Indicator (CSRI)*, 2018.

¹⁰³ Izslēdzot vienreizējos efektus, kas saistīti ar kredītiestāžu strukturālām pārmaiņām.

¹⁰⁴ Ietverti kredītiestāžu izsniegtie kredīti nefinanšu sektoram un uzpirktie parāda vērtspapīri – nefinanšu sabiedrību, māsasaimniecību un māsasaimniecības apkalpojošo biedrību un nodibinājumu saistības pret kredītiestādēm.

¹⁰⁵ Novērtēts, izmantojot anuitātes metodi.

komponentu veido privātā nefinanšu sektora aizņēmumiem¹⁰⁶ atbilstošie procentu maksājumi, izmantojot vidējo kredītportfeļa procentu likmi¹⁰⁷ un atlikušo termiņu un ienākumu komponentu aizstājot ar IKP.

SCRR izmantoti ceturkšņa dati, sākot ar 2001. gadu (vai ar brīdi, kad dati kļuvuši pieejami, ja tie pieejami ar vēlāku datumu). Šāds periods izvēlēts, lai varētu attēlot rādītāju pārmaiņas finanšu cikla laikā, tomēr jāņem vērā, ka daļas rādītāju augstais pieauguma temps pārskata perioda sākumā nav saistīts ar finanšu cikla augšupejas fāzi, bet gan ar strukturālām pārmaiņām finanšu sistēmā.

SCRR veidojošo rādītāju apvienošanai tika izmantotas divas metodes. Izmantojot pirmo metodi, kas visbiežāk tiek lietota, veidojot saliktos rādītājus, **rādītāji tiek standartizēti,** lai tie būtu savstarpēji salīdzināmi, un pēc tam apvienoti, izmantojot ekspertu noteiktus svarus (rezultātā iegūstot standartizēto SCRR). **Otra metode rādītāju apvienošanai balstās uz procentiņu izmantošanu – rādītāja vērtības tiek vērtētas salīdzinājumā ar šā rādītāja vēsturiskajiem novērojumiem** (rezultātā iegūstot SCRR).

Izmantojot procentiņu metodi, dati tiek kārtoti 11 vienāda lieluma intervālos ar atbilstošiem vērtējumiem no 0 līdz 10, kur ar augstāku intervālu apzīmē augstāku risku. Attiecīgi rādītāja pazeminātas vai paaugstinātas vērtības signalizē par iespējamu risku pieaugumu. Pēc rādītāju vērtību transformēšanas riska intervālos tos reizina ar attiecīgajiem svāriem, apakškomponentus summē un dala ar svaru summu. Tas nozīmē, ka apakškomponentu summa tiek dalīta ar svaru summu, kas mazāka par 1, un rezultātā SCRR pārsniedz to summu. Maksimālā SCRR vērtība 10 vēsturiskajos datos tika sasniegta 2007. gada 1. ceturksnī. Tās SCRR vērtības, kuras pārsniedz sadalījuma 60. procenti, ir paaugstināta riska zonā. Ja ir šādas orientiera vērtības (SCRR pārsniedzot 6.5 rādītāja vienības), būtu jāapsver ierobežojošu pasākumu ieviešana.

Standartizētā SCRR maksimālā vēsturiskā vērtība ir 1.7 standartnovirzes, un attiecīgi sadalījuma 60. procentilei atbilst 0.32 standartnoviržu. Par vidēja riska zonu var pieņemt intervālu starp sadalījuma 50. un 60. procenti, kad standartizētais SCRR pārsniedz -0.45 un SCRR pārsniedz 4.33 rādītāja vienības.

PKR ieviešana paredz 12 mēnešu ieviešanas periodu. Nereti kompetentās iestādes sāk paaugstināt PKR likmi no samērā neliela līmeņa, pakāpeniski sasniedzot vēlamo rezerves apjomu. PKR orientiera vērtībām augot vēl pēc 60. procentiles, lineāri līdz atbilstošam līmenim būtu jāceļ arī PKR likme. Sākot laikus palielināt PKR, tiktu panākts, ka, īstenojoties riskiem, pieejama kapitāla rezerve, ko iespējams samazināt. Turpretī, ieviešot PKR prasību par vēlu, kredītiestāžu finanšu stress varētu vēl vairāk palielināties. Tādējādi finanšu cikla korektam novērtējumam būs arvien lielāka nozīme.

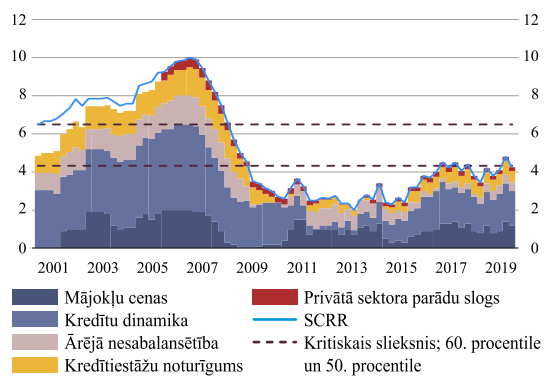
Līdz šim PKR aprēķinā kvantitatīvi novērtējumi bija tikai kredītu un IKP novirzei, bet papildu rādītājiem tika piemērots ekspertu vērtējums. Tādējādi abi SCRR var būt arī PKR metodoloģijas ietvara noderīgs papildinājums kā alternatīvi PKR orientieri.

2019. gada 4. ceturksnī SCRR vērtība, kas novērtēta, izmantojot procentiņu metodi, bija 4.25 vienības (sk. Pl.2. att.) un standartizētais SCRR -0.51 standartnovirze (sk. Pl.3. att.), norādot uz zemu ciklisko risku līmeni. Pašlaik nav pamata apsvērt PKR aktivizēšanu, izmantojot abus jaunus rādītājus (līdzīgi kā kredītu novirzi), taču, tautsaimniecībai atgūstoties pēc Covid-19 pandēmijas, tie kļūs arvien aktuālāki visaptverošai ciklisko risku izvērtēšanai.

¹⁰⁶ Finanšu kontu dati.

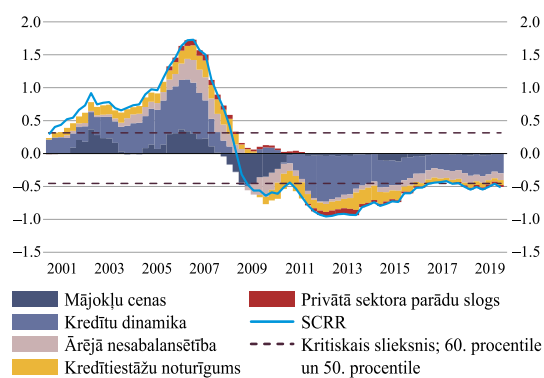
¹⁰⁷ Mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu portfeļa procentu likme.

P1.2. attēls

SCRR UN TO NOTEICOŠO KOMPONENTU DEVUMS
(punktos)

Baltie laukumi zem SCRR norāda uz trūkstošiem datiem no 2001. gada 1. ceturkšņa līdz 2005. gada beigām.

P1.3. attēls

STANDARTIZĒTAIS SCRR UN TO NOTEICOŠO KOMPONENTU DEVUMS
(standartnovirzēs)

Baltie laukumi zem SCRR norāda uz trūkstošiem datiem no 2001. gada 1. ceturkšņa līdz 2005. gada beigām.

2. PIELIKUMS. UZ AIZŅĒMĒJIEM VĒRSTO PASĀKUMU IEVIEŠANA – BŪTISKS PAPILDINĀJUMS LATVIJAS MAKROUZRAUDZĪBAS RĪKU KLĀSTĀ

Ar 2020. gada 1. jūniju Latvijā ieviestas jaunas prasības patērētāju kredītišķanai, kuru mērķis ir stiprināt patērētāju noturību pret iespējamajiem finanšu satricinājumiem un veicināt atbildīgu kredītišķanu. Šīs prasības tika pieņemtas laikā, kad drīza un dziļa krīze nebija iekļauta pat vispesimistiskākajos pieņēmumos. **Covid-19 pandēmijas iestāšanās apliecina, cik svarīgi, lai pasākumi, kas preventīvi stiprina aizņēmēju noturību pret šokiem, tiktu ieviesti laikus, negaidot, kad uzkrājas nesabalansētība.**

2019. gada 27. novembrī FKTK tās "Kreditriskā pārvaldīšanas normatīvajos noteikumos"¹⁰⁸ noteica FKTK uzraudzībā esošajām iestādēm kvantitatīvas prasības patērētājiem izsniedzamajiem kredītiem:

- aizņēmēja mēneša parāda apkalpošanas izdevumu un mēneša neto ienākumu attiecības (*debt service to income ratio*; DSTI) limitu – 40%;
- aizņēmēja kopējā parāda un gada neto ienākumu attiecības (*debt to income ratio*; DTI) limitu – sešas reizes;
- termiņa limitu kredītiem fiziskajām personām – 30 gadu mājokļa kredītiem un septiņi gadi patēriņa kredītiem;
- aizdevējiem noteikta iespēja pamatotos gadījumos atkāpties no minētā parāda sloga un kredītu termiņa limita – vienā ceturksnī atkāpe nedrīkst pārsniegt 10% no iestādes fiziskajām personām no jauna izsniegto kredītu apjoma;
- ierobežojumus kredītiem patērētājam mājokļa iegādei ar mērķi gūt ienākumus no darbībām ar nekustamo īpašumu:
 - kredīta summa kredītiem mājokļa iegādei ar mērķi to izīrēt (*buy-to-let*) vai citā veidā gūt ienākumus, kas izriet no aizņēmēja darbības ar nekustamo īpašumu, nevar pārsniegt 70% no kredīta nodrošinājuma tirgus vērtības, un, vērtējot kredītišķpēju, prognozējamās ienākumus no nekustamā īpašuma ņem vērā ne vairāk kā 70% apmērā;
 - ja kredītņēmēja kopējos ienākumos ienākumi no nekustamā īpašuma pārsniedz 20% īpatsvaru un ja kredīta, kuram aizņēmējs ir pieteicies, summa pārsniedz 70% no kredīta nodrošinājuma tirgus vērtības, aizņēmēja kredītišķpēja tiek vērtēta kā nepietiekama.

FKTK prasības izstrādājusi ciešā sadarbībā ar Latvijas Banku, PTAC un finanšu nozares pārstāvjiem kopīgā darba grupā. Tās attiecas uz jauniem patērētāju kredītišķumiem, kurus kredītiestādes un ieguldījumu brokeru sabiedrības noslēdz, sākot ar 2020. gada 1. jūniju.

Jaunās prasības papildina līdzšinējās t.s. uz aizņēmējiem vērstās prasības. Kopš 2007. gada LTV 90% limita prasība noteikta Patērētāju tiesību aizsardzības likumā un ir obligāta visiem patērētāju kredītišķājiem¹⁰⁹. Kopš 2014. gada FKTK "Kreditriskā pārvaldīšanas normatīvajos noteikumos" noteikts, ka kredītiestādei, īstenojot kreditriskā pārvaldīšanas politiku, pašai jānosaka kredītņēmēja kredīta apkalpošanas izdevumu attiecība pret ienākumiem un šā rādītāja līmeņi dažādām kredītņēmēju kategorijām¹¹⁰. Savukārt PTAC vadlīnijās kredītu devējiem, kas sniedz kredītišķanas pakalpojumus patērētājiem¹¹¹, ieteikta maksimāli pieļaujamā kredītmaksājumu

¹⁰⁸ <https://www.vestnesis.lv/op/2019/247.1>.

¹⁰⁹ 2014. gadā likumā tika veikti grozījumi un noteikts, ka gadījumos, kad mājokļa kredīta atmaksa nodrošināta ar nekustamā īpašuma hipotēku un valsts galvojumu atbilstoši likumā "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" paredzētajai valsts palīdzībai mājokļa iegādei vai būvniecībai, maksimālā LTV vērtība ir 95%.

¹¹⁰ Saskaņā ar grozījumiem noteikumos turpmāk iestādēm to kredītišķanas politikā jānosaka DSTI un DTI rādītāja līmeņi dažādām aizņēmēju kategorijām.

¹¹¹ http://www.ptac.gov.lv/sites/default/files/vadlinijas_pateretaju_spejas_atmaksat_kreditu_novertesanai.pdf.

un aizņēmēja ienākumu attiecība atkarībā no aizņēmēja ienākumu līmeņa¹¹². **FKTK jaunās prasības papildus līdzšinējai LTV 90% limita prasībai kvantitatīvi nosaka svarīgākos minimālos standartus, kas jāņem vērā, veicot patērētāju atbildīgu kredīvēšanu.**

Prasību ieviešanas motivācija

Lai gan kredītiestādes Latvijā jau ievēro minētās prasības savā kredīvēšanas politikā, mājāsaimniecību kredīvēšanas pieauguma temps nav uzskatāms par pārmērīgu un mājāsaimniecību parāda līmenis salīdzinājumā ar citām valstīm ir zems¹¹³, šo prasību ieviešana savulaik tika motivēta ar šādiem apsvērumiem:

- 2008. gada finanšu krīzes iemesli un sekas, kā arī Latvijas Bankas veiktie mājāsaimniecību kredītņēmēju stresa testi¹¹⁴ liecina, ka Latvijas aizņēmēji ir jutīgi pret potenciālo ienākumu kritumu vai procentu likmju kāpumu, tāpēc nepieciešami strukturāli, pastāvīgi un preventīvi instrumenti, kas, veicinot atbildīgu aizdošanu un aizņemšanos visa kredīvēšanas cikla laikā, stiprina aizņēmēju noturību pret iespējamajiem finanšu satricinājumiem, mazina zaudējumu varbūtību un palielina spēju tos absorbēt;
- piemērotākais laiks šādu pasākumu ieviešanai ir tad, kad tirgus dalībnieki jau ievēro kredītu standartus un jauna nesabalansētība vēl nav uzkrājusies;
- Latvijā kredīti mājokļa iegādei galvenokārt tiek izsniegti ar mainīgu procentu likmi¹¹⁵, kas palielina procentu likmju potenciālā kāpuma ietekmi uz parāda apkalpošanas izmaksām attiecībā pret aizņēmēju ienākumiem. Ņemta vērā arī no jauna izsniegto mājokļa kredītu termiņu pieauguma tendence, kas nozīmē, ka aizņēmēju mēneša maksājumus pieaug arī procentu maksājumu īpatsvars;
- pieredze liecina, ka uz aizņēmējiem vērsti instrumenti vislabāk darbojas, ja tie tiek lietoti kombinācijā, pastiprinot un papildinot to savstarpējo ietekmi, kā arī novēršot apiešanas iespējas;
- ierobežojumi kredītiem mājokļa iegādei ar mērķi gūt ienākumus, kas izriet no darbībām ar nekustamo īpašumu, tika ieviesti kā preventīvi mērķi. Covid-19 pandēmijai sākoties, dažas kredītiestādes ziņoja, ka tieši šādu kredītu ņēmēji (kas, piemēram, ņēma kredītu ar mērķi sniegt telpu izīrēšanas pakalpojumus *Airbnb* platformā) pašreizējos apstākļos var izrādīties vieni no ievainojamākajiem.

Jaunie kredītu standarti praksē tika ievēroti jau pirms to ieviešanas

Jaunie kredītu standarti praksē tika ievēroti jau pirms to ieviešanas, tāpēc tie nebūs kredīvēšanas tempu mazinošs faktors. Taču tie var kļūt ierobežojoši kredīvēšanas cikla augšējā fāzē, mazinot pārmērīgu vai uz neilgtspējīgiem kredītu standartiem balstītu kredīvēšanas pieaugumu, kad aizdevējiem un aizņēmējiem ir tieksme uzņemties augstākus riskus. Tādējādi ilgtermiņā šie pasākumi sniedz papildu finanšu stabilitātes guvumus – izlīdzinātāku kredīvēšanas ciklu, labāku kredītportfeļa kvalitāti, mazāku krīzes varbūtību un zemākus zaudējumus krīzē, kā arī mazāku potenciālo negatīvo ietekmi uz patēriņu un kopējo izaugsmi.

Saskaņā ar ECB un Latvijas Bankas veiktajām mājāsaimniecību un kredītņēmēju aptaujām¹¹⁶ **tikai pavisam nelielai daļai mājāsaimniecību aizņēmēju, saņemot jaunu kredītu, parāda apkalpošanas izdevumi**

¹¹² 40%, ja neto ienākumu apjoms valstī noteikto minimālās bruto algas apjomu pārsniedz trīs reizes. Ja ienākumu līmenis ir zemāks, maksimālajam DSTI jābūt mazākam un diferencētam atkarībā no ienākumu līmeņa. Patērētāja rīcībā katru mēnesi jāpaliek ne mazāk kā 80% no valstī noteiktās (bruto) minimālās algas.

¹¹³ 2019. gada beigās mājāsaimniecību parāda MFI un līzings sabiedrībām attiecība pret IKP bija 17.8%.

¹¹⁴ Sk. Latvijas Bankas 2018. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata" tematisko pielikumu "Uz Latvijas Bankas aptauju balstītais mājāsaimniecību kredītņēmēju novērtējums" (https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/FSP_2018.pdf).

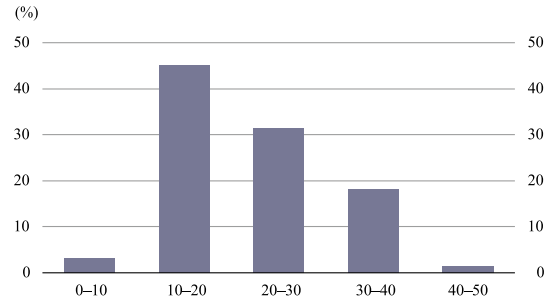
¹¹⁵ 2019. gada oktobra beigās 95% no iekšzemes klientiem mājokļa iegādei izsniegto kredītu atlikuma bija kredīti ar mainīgu procentu likmi.

¹¹⁶ ECB Mājāsaimniecību finanšu un patēriņa aptauja, Latvijas Bankas mājāsaimniecību kredītņēmēju aptauja, Latvijas Bankas gadskārtējā iedzīvotāju aptauja par naudas un kredītiestāžu sistēmu Latvijā, kā arī FKTK veiktā kredītiestāžu aptauja.

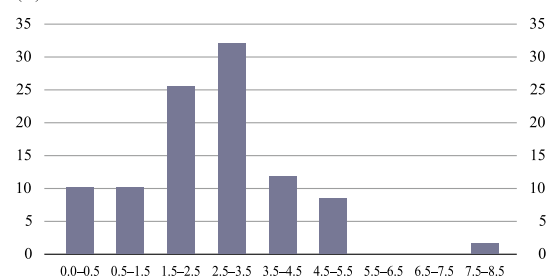
pārsniedz 40% no to ienākumiem¹¹⁷ un kopējā parāda un ienākumu attiecība ir lielāka par sešām reizēm (sk. P2.1. un P2.2. att.). Šie rezultāti saskan arī ar FKTK 2019. gada sākumā veiktās kredītiestāžu aptaujas rezultātiem par kredītiestāžu kredītu standartiem. Saskaņā ar kredītiestāžu sniegto informāciju kredītu ar DSTI vērtību lielāku par 40% īpatsvars no jauna izsniegtajos kredītos ir niecīgs un iekļaujas pieļautajā 10% atkāpē. Latvijas Bankas gadskārtējā mājāsaimniecību aptaujā par naudu un banku sistēmu, kur iegūti dati par mājāsaimniecību aizņēmēju parāda atlikuma (nevis no jauna saņemto kredītu) apkalpošanas izdevumu īpatsvaru neto ienākumos, noskaidrots, ka tikai 21% mājāsaimniecību parāda apkalpošanas izdevumu īpatsvars neto ienākumos pārsniedz 30% (sk. P2.3. att.).

Vienlaikus Latvijas Bankas Kredītu reģistrā pieejamie dati par no jauna izsniegto kredītu termiņiem un LTV vērtībām liecina par pakāpenisku kredītu nosacījumu stingrības mazināšanu kopš valsts atbalsta programmas ģimenēm ar bērniem ieviešanas. Lai gan tikai retos gadījumos mājokļa kredīta termiņš pārsniedz 30 gadu, no jauna izsniegto kredītu mājokļa iegādei vidējais termiņš pakāpeniski pieaug (no vidēji 16 gadiem 2013. gadā līdz vidēji 21.2 gadiem 2019. gadā; sk. P2.4. att.), un vairāk nekā puse (54%) aizņēmēju kredīta ņemšanas brīdī 2019. gadā bija vecumā virs 34 gadiem. Savukārt LTV vērtību sadalījums no jauna izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei liecina, ka vērojama LTV vērtību palielināšanās tendence – 2019. gadā jau 28% no jauna izsniegto kredītu mājokļa iegādei LTV izsniegšanas brīdī pārsniedza 90%, un tas saistīts ar valsts atbalsta programmu mājokļu iegādei.

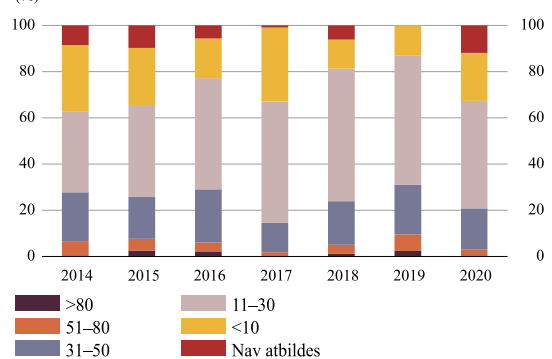
P2.1. attēls
DSTI SADALĪJUMS APTAUJĀTĀJĀM MĀJSAIMNIECĪBĀM, KURĀM 2017. GADĀ IZSNIEGTS KREDĪTS MĀJOKĻA IEGĀDEI

P2.2. attēls
DTI SADALĪJUMS APTAUJĀTĀJĀM MĀJSAIMNIECĪBĀM, KURĀM 2017. GADĀ IZSNIEGTS KREDĪTS MĀJOKĻA IEGĀDEI

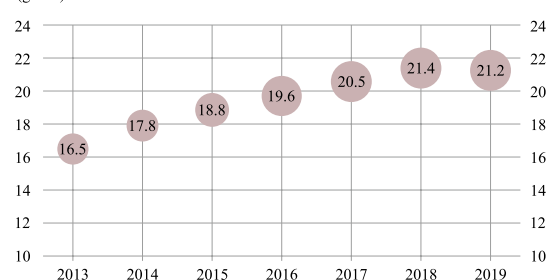

P2.3. attēls
MĀJSAIMNIECĪBU AIZŅĒMĒJU PARĀDA* APKALPOŠANAS IZDEVUMU ĪPATSVARS NETO IENĀKUMOS

* Parāda atlikums visiem aizņēmējiem, nevis jauno kredītu saņēmējiem.

P2.4. attēls
VIDĒJAIS SVĒRTAIS NO JAUNA IZSNIEGTO KREDĪTU MĀJOKĻA IEGĀDEI TERMIŅŠ

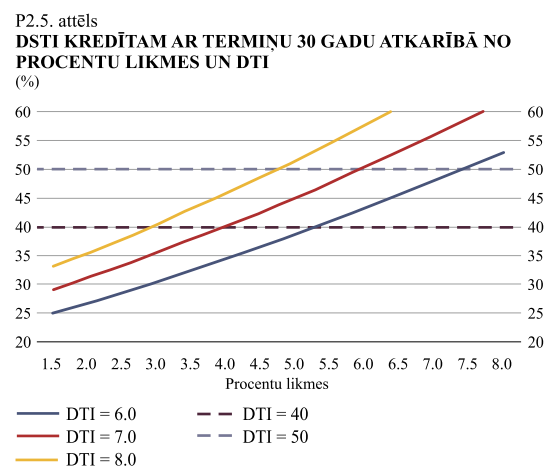
¹¹⁷ Saskaņā ar Latvijas Bankas veiktās mājāsaimniecību kredītņēmēju aptaujas datiem 98% no aptaujātajām mājāsaimniecībām, kurām kredīts mājokļa iegādei tika izsniegts 2017. gadā, DSTI vērtība bija zemāka par 40% un vidējā DSTI vērtība bija 22%. Līdzīgi rezultāti bija ECB organizētajā 2017. gadā veiktajā Latvijas mājāsaimniecību aptaujā – tajā 96% no aptaujāto mājāsaimniecību kredītu atlikuma DSTI vērtība nepārsniedza 40%.

Konceptuāla izšķiršanās par labāko parāda slogu ierobežojošo instrumentu

Gan DSTI, gan DTI ierobežo aizņēmēja parāda slogu attiecībā pret tā ienākumiem, vienlaikus DSTI vairāk balsta aizņēmēja likviditāti (spēju segt maksājumu plūsmu), bet DTI – aizņēmēja maksāspēju, neļaujot uzņemties pārmērīgi lielu parādu. Valstīs, kur iedzīvotājiem ir zemāki ienākumi un ir svarīgi veicināt aizņēmēju spēju segt maksājumu plūsmas, visbiežāk ieviesta DSTI prasība. Tā ir vieglāk skaidrojama patērētājiem, kā arī atbilstošāka attiecībā uz īstermiņa patēriņa kredītiem, ko izsniedz, piemēram, nebankas. Savukārt valstīs, kur ir augsts mājāsaimniecību parāda līmenis, priekšroka dota DTI vai LTI (aizdevums pret ienākumiem; *loan-to-income*). DSTI var izrādīties nepamatoti ierobežojoša aizņēmējiem ar lielu neto bagātību, bet ne tik augstiem regulārajiem ienākumiem. DTI un īpaši LTI ir vienkāršāk aprēķināmi rādītāji nekā DSTI. Bieži izvēli par labu DSTI, DTI vai LTI nosaka tādi apsvērumi kā banku prakse ievērot to vai citu ierobežojumu vai arī uzraudzības iestāžu jau iepriekš noteiktās vadlīnijas. Iespējama arī DSTI un DTI/LTI kombinēta piemērošana.

DSTI ierobežojumi Eiropas valstīs ieviesti gan ar paaugstinātas procentu likmes stresa testa elementu, gan bez tā. Abām pieejām ir savi plusi un mīnusi. DSTI ierobežojums ar paaugstinātas procentu likmes elementu liek paredzēt noteiktu procentu likmes kāpuma risku un saglabāt samērīgu parāda apkalpošanas slogu arī stresa apstākļos. Taču šai pieejai ir arī savi mīnusi – izmantojot fiksētu "stresa" procentu likmi visiem aizņēmējiem, stresa tests nav līdzvērtīgi piemērots visiem aizņēmējiem, t.i., nosacīti "labajam" aizņēmējam ar sākotnēji zemu procentu likmi tiek piemērots smagāks stresa tests nekā riskantākajam aizņēmējam ar procentu likmi, kas, iespējams, jau ir tuvu fiksētajai stresa procentu likmei. Savukārt, lai piemērotu noteiktu procentu likmju uzcelojumu visām klienta kredītsaistībām, aizdevējam jāzina visu klienta kredītsaistību faktiskās procentu likmes un citi kredītligumu nosacījumi. Turklāt tiem kredītiem, kuri nav hipotekārie kredīti, būtu problemātiski noteikt piemērotu vienotu paaugstinātu fiksēto procentu likmi vai procentu likmes uzcelojumu tāpēc, ka šo kredītu veidi, riski un faktiskais procentu likmju diapazons būtiski atšķiras¹¹⁸. Piemēram, Latvijā DSTI ierobežojums noteikts visiem patērētājiem izsniedzamajiem kredītiem. DSTI kombinācijā ar DTI vienkāršāk un vienveidīgāk sasniedz mērķi veicināt aizņēmēja spēju apkalpot parādu arī procentu likmju pieauguma gadījumā.

Ierobežojot kopējā parāda apjomu un termiņu, tiek ierobežota arī DSTI, jo DSTI un DTI ir savstarpēji saistītas ar procentu likmēm, termiņiem un kopējo parāda apjomu (sk. P2.5. att.). Izmantojot sakarību starp DSTI un DTI, atkarībā no procentu likmes un kredīta termiņa pieņēmumiem iespējams modelēt, kāds DTI lielums atbilstu vēlamajam DSTI limitam pie noteiktām procentu likmēm un termiņiem un cik lielu parādu aizņēmējs var atļauties noteiktas DTI un DSTI kombinācijas gadījumā.

Ierobežojumu līmeņa noteikšana

Nosakot prasību līmeņus, citās valstīs visbiežāk ņemts vērā DSTI/DTI faktiskais vērtību sadalījums, novērtējot, kādi ir riskantāko aizņēmēju raksturlielumi, un aprēķinot, cik lielu no jauna izsniegto kredītu daļu varētu ietekmēt attiecīgi DSTI/DTI limiti. Ja iespējams, tiek testēta ietekme uz aizņēmējiem pieejamo kredītu apjomu vai aizņēmēju saistību nepildīšanas varbūtību vai arī analizēts, kuri kredītesšanas cikla augšējā fāzē izsniegtie

¹¹⁸ 2018. gada beigās 32% no Latvijas kredītiestāžu kredītu, kas nav hipotekārie kredīti, atlikuma izsniegti ar mainīgu procentu likmi (t.sk. 12% no patēriņa kredītu atlikuma).

kredīti krīzes laikā izrādījās visievainojamākie. Šādu aprēķinu veikšanai nepieciešami mikrolīmeņa dati. Ja tādi nav pieejami kredītu reģistros vai datubāzēs, nereti tiek veiktas banku aptaujas.

Eiropā DSTI limits visbiežāk noteikts 40–50% līmenī. Ja DSTI ierobežojumi noteikti bez procentu likmes paaugstinājuma, tie lielākoties ir 40% līmenī, savukārt tad, ja DSTI ierobežojumi noteikti ar procentu likmju paaugstinājuma elementu, tie ir tuvāk 50%. Eiropā noteiktās DTI prasības lielākoties ir 4.5–5 reižu apmērā, ja tās noteiktas attiecībā pret bruto ienākumiem, un 7–9 reižu apmērā, ja tās noteiktas attiecībā pret neto ienākumiem. Tomēr dažādu valstu prasību līmeņi ne vienmēr ir tieši salīdzināmi, jo pastāv atšķirības prasību definīcijās, tvērumos un mērķos, kā arī kredītēšanas praksēs.

Izvērtējot Latvijas situāciju un iepazīstoties ar citu valsti praksi, Latvijā patērētājiem izsniedzamajiem kredītiem noteikta vienkārša (bez paaugstinātās procentu likmes elementa) DSTI prasība 40% apmērā, kas nosaka maksimāli pieļaujamo parāda apkalpošanas izdevumu attiecību pret aizņēmēja mēneša vidējiem neto ienākumiem. Vienkāršs DSTI 40% ierobežojums bez paaugstinātās procentu likmes stresa testa elementa ietver rezervi procentu likmes potenciālajam pieaugumam un ir atbilstošāks gadījumam, kad DSTI tiek attiecināta uz visiem patērētājiem izsniedzamajiem kredītiem, ne tikai uz kredītiem mājokļa iegādei¹¹⁹.

Lai nodrošinātos pret situāciju, kad, pieaugot procentu likmēm, klienta DSTI pārmērīgi palielinās, papildus noteikts DTI 6 reižu ierobežojums un kredītu termiņa maksimālais ilgums (30 gadu kredītiem mājokļa iegādei un 7 gadi patēriņa kredītiem).

Latvijā līdzīgi kā daudzās citās valstīs ir noteikta iespēja atkāpties no DSTI, DTI un kredītu termiņa ierobežojumiem – ne vairāk kā 10% no iestādes vienā ceturksnī izsniegtajiem kredītiem fiziskajām personām pamatotos gadījumos drīkst pārsniegt šos ierobežojumus. Tas sniedz aizdevējam lielāku elastību un var tikt izmantots izņēmuma gadījumos, kad aizņēmēja kredītrisku mazina, piemēram, pietiekama ķīla, galvojums, uzkrājumu līmenis vai citi faktori.

Kopumā minētās prasības ir strukturāls un preventīvs pasākums, kas vērsts uz labas kredītēšanas prakses īstenošanu visa kredītēšanas cikla laikā. Tās līdzvaro preventīvus drošības apsvērumus un izaugsmes iespējas kredītēšanas cikla augšējā fāzē.

¹¹⁹ Daudzās valstīs šie ierobežojumi noteikti tikai kredītiem mājokļa iegādei. Taču vairākas valstis, īpaši tās, kurās tiek aktīvi izsniegti patēriņa kredīti, lai mazinātu prasību apiešanas iespējas, prasības piemēro arī attiecībā uz patēriņa kredītiem vai arī tiem patēriņa kredītiem, kurus ņem aizņēmēji, kuriem ir kredīts mājokļa iegādei. Dažās valstīs prasības attiecinātas uz visu veidu kredītiem.

3. PIELIKUMS. KIBERDROŠĪBAS RISKS – IKDIENA DIGITĀLAJĀ TAGADNĒ

IT arvien plašāk tiek ieviestas ikdienas dzīvē, sākot no lietām, kuras izmanto gandrīz ikviens iedzīvotājs (piemēram, viedierīces), līdz valsts vai ES nozīmes infrastruktūrai (piemēram, elektroenerģijas ražošanas un sadales sistēmas, pārrobežu telekomunikāciju sistēmas). Tās kļuvušas par neatdalāmu finanšu sistēmas daļu, turklāt to lietojums kļuvis daudz izplatītāks sabiedrībā¹²⁰ – arvien vairāk iedzīvotāju paļaujas uz ātriem un ērtiem bezskaidrās naudas norēķiniem ar maksājumu kartēm un viedierīcēm, ērtiem tiešsaistes norēķiniem (t.sk. zibmaksājumiem), iespējām pārvaldīt finanšu līdzekļus, izmantot kredītiestāžu piedāvāto lietotāju autentifikāciju arī citās tiešsaistes vietnēs un citām iespējām viedierīču lietotnēs. IT ir būtiskas arī raitu un drošu norēķinu pakalpojumu nodrošināšanā uzņēmējdarbībā, kur līgumu nosacījumi nereti nosaka stingru laika ietvaru maksājumu veikšanai. Taču, lai nodrošinātu sistēmu raitu darbību, svarīgi ierobežot un pārvaldīt faktorus, kuri varētu to traucēt, t.sk. kiberdrošības risku¹²¹.

Latvijas Banka jau agrāk vērsusi uzmanību uz kiberdrošības risku (iepriekš saukts par IT drošības risku) kā potenciālu sistēmisku risku no finanšu stabilitātes viedokļa¹²². Tolaik vēl nebija neapstrīdama pamata uzskatīt, ka kiberdrošības risks varētu būt sistēmisks Latvijas kredītiestādēm, taču tā mazināšana nenoliedzami ir būtiska katrai kredītiestādei, lai izvairītos no darbības traucējumiem un zaudējumiem. Tagad situācija kiberdrošības jomā ir mainījusies. IT lietojums ir turpinājis augt, informācijas sistēmu savstarpējā sasaiste arī turpinājusi palielināties, turklāt notikuši vairāki nozīmīgi kiberdrošības incidenti, kuru ietekme bijusi visai būtiska un sekas bijušas ļoti plašas.

2017. gadā īpašu ievērību izpelnījās divi kiberdrošības incidenti – šifrējošie vīrusi *WannaCry*¹²³ un *NotPetya*¹²⁴. *WannaCry* dažu dienu laikā izplatījās vairāk nekā 150 valstīs un skāra vairāk nekā 230 tūkst. datoru, padarot nepieejamus to datus, ja vien netiks samaksāta izpirkuma nauda. Tiek lēsts, ka kopumā šis incidents radīja zaudējumus vismaz vairāku simtu miljonu eiro apjomā. Lai gan šā incidenta ietekme uz finanšu sektoru nebija nozīmīga, tomēr šis piemērs parādīja, kādas var būt sekas šāda vīrusa izplatībai kritiski svarīgā tīklā – tas daļēji paralizēja Apvienotās Karalistes veselības aprūpes sistēmu. Otrs piemērs, *NotPetya*, atšķiras ar to, ka izmantoja izpirkuma pieprasīšanu tikai kā aizsegu, jo tā darbības mērķis bija veikt neatgriezenisku datu šifrēšanu un nodarīt kaitējumu. Lai iegūtu piekļuvi informācijas sistēmām, tas izmantoja ievainojamības plaši lietotā, bet Ukrainai specifiskā programmatūras risinājumā. Sākotnēji tas radīja būtiskus traucējumus Ukrainas tautsaimniecībā, t.sk. finanšu nozarē, kā arī izplatījās ārpus Ukrainas robežām, gandrīz paralizējot vairāku starptautisku uzņēmumu darbību (viens no cietušajiem bija kravu pārvadājumu uzņēmums *Maersk*¹²⁵). *NotPetya* gadījums nekļuva par sistēmisku, finanšu stabilitāti apdraudošu incidentu vien vairāku veiksmīgu sagādīšanas dēļ.

Līdz ar šādu situācijas attīstību intensīvāks kļuvis arī dažādu starptautisko iestāžu darbs attiecībā

¹²⁰ Saskaņā ar CSP veikto iedzīvotāju aptauju par interneta lietošanu 2019. gadā piekļuve internetam bija 85.4% māsaimniecībā (2016. gadā – 77.3%). No internetu izmantojošajiem iedzīvotājiem 83.1% norādīja, ka izmanto internetbanku pakalpojumus (<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/zinatne-ikt/datori-internets/meklet-tema/2580-iedzivotaju-interneta-lietosanas-paradumi>).

¹²¹ Šajā pielikumā ar kiberdrošības risku tiek saprasts gan operacionālais risks, kas rodas no informācijas sistēmu lietošanas (kļūdas, nepilnības informācijas sistēmu darbībā), gan ļaunprātīgu ārēju avotu radīts apdraudējums (kiberdrošības risks).

¹²² Latvijas Banka. "Finanšu Stabilitātes Pārskats 2017", 3. pielikums "Vai IT drošības risks ir potenciāls Latvijas finanšu sektora sistēmiskais risks?".

¹²³ <https://www.cert.lv/lv/2017/06/ouch-junija-numura-ko-var-macities-no-wannacry>.

¹²⁴ <https://www.cert.lv/lv/2017/06/izspiedejvirsus-notpetya-pazimes-un-aizsardziba>.

¹²⁵ <https://www.wired.com/story/notpetya-cyberattack-ukraine-russia-code-crashed-the-world/>.

uz kiberdrošības riska analīzi un iespējamās sistēmiskās ietekmes mazināšanu. ESRK paspārnē tika izveidota Eiropas Sistēmisko kiberdrošības risku grupa (*European Systemic Cyber Group*; ESCG), kas 2020. gada februārī publicēja ziņojumu par kiberdrošības riska sistēmiskumu¹²⁶. Balstoties uz ESCG izstrādāto analītisko ietvaru un pēdējo gadu kiberdrošības incidentu analīzi, šajā ziņojumā secināts, ka kiberdrošības incidentiem ir potenciāls kļūt par sistēmiskas krīzes cēloņiem tad, kad šādu incidentu radītie postījumi spēj graut sabiedrības uzticību finanšu sistēmai. Šī darba grupa turpina tādu darbību noteikšanu, kuras varētu mazināt kiberdrošības incidentu kļūšanu par sistēmiskām finanšu stabilitātes krīzēm.

Starp citām starptautiskām iniciatīvām var minēt Finanšu stabilitātes valdes¹²⁷ (*Financial Stability Board*) veikto vienotas kiberdrošības terminoloģijas izstrādi finanšu sektorā¹²⁸. Ir paplašinātas Eiropas Savienības Kiberdrošības aģentūras (*European Union Agency for Cybersecurity*) pilnvaras¹²⁹ – tai piešķirti jauni uzdevumi (kiberdrošības sertificēšana un noturīguma veicināšana, kiberdrošības politikas veidošana ES). ECB izveidojusi kiberincidentu ziņošanas ietvaru tās uzraudzībā esošajām kredītiestādēm¹³⁰, kā arī aktīvi piedalās kiberdrošības noturīguma stiprināšanā attiecībā uz tirgus infrastruktūru¹³¹ (TIBER-EU ietvars¹³², kiberdrošības noturīguma gaidas tirgus infrastruktūrai¹³³). Savukārt Eiropas uzraudzības iestādes (EBI, EVTI un EAAP) publicējušas vadlīnijas par labākās prakses izmantošanu kiberdrošības risku pārraudzībā to pārraudzībā esošajiem finanšu tirgus segmentiem, kā arī publicējušas kopīgu paziņojumu¹³⁴, kurā norāda uz saskaņota kiberdrošības pārvaldības un noturīguma testēšanas ietvara nepieciešamību. Minēto vadlīniju¹³⁵ ieviešana, ko Latvijā veic FKTK, veicinās finanšu sektora kiberdrošības noturīguma stiprināšanu.

Kiberdrošības risks ir nepārtraukts un vienmēr klātesošs drauds – to nevar pilnībā novērst, incidenti notiks gan sistēmu nepilnību, gan ārēju ļaunprātīgu uzbrukumu dēļ. Taču var veikt preventīvus pasākumus, lai finanšu sektors un patērētāji tam būtu adekvāti sagatavojušies un būtu noturīgi pret iespējamo nelabvēlīgo ietekmi.

Finanšu sektora iestādēm šāda sagatavošanās nozīmē nemitīgu savu IT drošības uzlabošanu, datu aizsardzības risinājumu ieviešanu un turpmāku uzlabošanu (t.sk. uzbrukumu simulācijas), ciešu sadarbību ar uzraugošajām iestādēm un citiem tirgus dalībniekiem, skaidru kiberdrošības krīzes rīcības plānu izstrādi, t.sk. to izmēģināšanu (*dry-run*). ES līmenī tiek veikti nozīmīgi pasākumi, lai veicinātu finanšu sektora kiberdrošības noturīgumu. Latvijā tie tiek ieviesti ar kompetento iestāžu palīdzību. Tāpēc ir svarīgi veicināt sadarbību gan starp atbildīgajām iestādēm (FKTK, Latvijas Banka, CERT.LV), gan ar uzraugamajām privātā sektora iestādēm, lai veicinātu informācijas apmaiņu un labāko kiberdrošības praksi pieejamību visiem finanšu sistēmas dalībniekiem. Turklāt, ņemot vērā, ka sistēmiski lielākos riskus kiberdrošības jomā finanšu sektoram var radīt ar valsts valdībām saistītie uzbrucēji¹³⁶, ir svarīgi pievērst pastiprinātu uzmanību valstij vai reģionam specifiskas plaši lietotas programmatūras (piemēram, "e-Paraksts" un "e-Paraksts mobile" Latvijā, "Smart-ID" Baltijas valstīs)

¹²⁶ European Systemic Risk Board. *Systemic cyber risk*. February 2020.

¹²⁷ <https://www.fsb.org/about/>.

¹²⁸ <https://www.fsb.org/2018/11/fsb-publishes-cyber-lexicon/>.

¹²⁹ <https://www.enisa.europa.eu/news/enisa-news/the-european-union-agency-for-cybersecurity-a-new-chapter-for-enisa>.

¹³⁰ https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/newsletter/2017/html/ssm.nl170517_3.en.html.

¹³¹ Vairāk par maksājumu sistēmu kiberdrošību sk. šā pārskata 4. nodaļā "Finanšu tirgus infrastruktūras riski un ievainojamība" (sadaļa "Finanšu tirgus infrastruktūru kiberneturība").

¹³² <https://www.ecb.europa.eu/paym/cyber-resilience/tiber-eu/html/index.en.html>.

¹³³ https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2018/html/ecb.pr181203_1.en.html.

¹³⁴ <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esas-publish-joint-advice-information-and-communication-technology-risk>.

¹³⁵ <https://eba.europa.eu/eba-publishes-guidelines-ict-and-security-risk-management>.

¹³⁶ Mazs tirgus ar samērā augstu kredītiestāžu kiberdrošības noturību var nebūt interesants noziedzniekiem, taču ģeopolitiska saspiļējuma gadījumā ar valsts valdībām saistītie uzbrucēji (valsts raidīta ofensīva virtuālajā vidē) var būt ar pietiekamu kapacitāti, lai veiktu postošu kiberuzbrukumu.

kiberdrošības noturībai, jo šo risinājumu kiberdrošības noturība var būt mazāk testēta¹³⁷ nekā starptautiski plašāk lietotiem risinājumiem.

Savukārt patērētāju sagatavošanās ietver zināšanu apguvi par iespējamiem apdraudējumiem un saprātīgu nodrošināšanos incidentu gadījumā (kontu atvēršana un norēķinu karšu turēšana vairākās nesaistītās bankās, nelielu skaidrās naudas rezervju turēšana pirmās nepieciešamības tēriņiem). **Patērētāju izglītošana ir īpaši svarīga**, jo incidentu gadījumos (piemēram, īslaicīgi nav pieejama kādas kredītiestādes internetbanka) nereti ir vērojama gan viltus ziņu, gan neadekvātu rekomendāciju izplatīšana sociālajos tīklos (piemēram, pamudinājumi neuzticēties kredītiestādēm un visus finanšu līdzekļus ieguldīt kriptovalūtās), gan arī panikas izplatīšanās patērētāju vidū. Diemžēl arī Covid-19 pandēmija veicināja krāpniecības mēģinājumu pieaugumu internetā¹³⁸, galvenokārt izmantojot sabiedrības interesi par situācijas attīstību. Taču tieši panikas izplatīšanās un tas, ka zūd sabiedrības uzticēšanās finanšu sistēmai, var būt pamats kiberdrošības incidenta eskalācijai līdz sistēmiskai finanšu stabilitātes krīzei. Tāpēc Latvijas Banka rekomendē gan valsts kompetentajām iestādēm (FKTK, Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijai, CERT.LV), gan kredītiestādēm turpināt patērētāju un klientu informēšanu par iespējamiem kiberdrošības riskiem, to identificēšanu ikdienā un piesardzības pasākumiem.

¹³⁷ Mazāks lietotāju skaits, kā arī, iespējams, mazāks uzbrukumu mēģinājumu skaits.

¹³⁸ <https://www.cert.lv/lv/2020/03/covid-19-negativi-ietekme-ari-kibertelpas-drosibu>.

4. PIELIKUMS. AR KLIMATA PĀRMAIŅĀM SAISTĪTIE RISKI FINANŠU STABILITĀTES KONTEKSTĀ

Klimata pārmaiņas rada nebijušas grūti atrisināmas problēmas pasaules sociālekonomiskajām un finanšu sistēmām. Līdzšinējie ražošanas un patēriņa apjomi nav ilgtspējīgi, izmantojot esošās tehnoloģijas, tāpēc nepieciešamas pārmaiņas. Valstīm samazinot siltumnīcefekta gāzu emisijas pietiekami būtiskos apjomos, lai ievērotu 2015. gada Parīzes nolīgumu¹³⁹, tautsaimniecības būs spiestas samazināt oglekļietilpību¹⁴⁰. Ņemot vērā esošos tehnoloģiskos risinājumus, tas nozīmē tautsaimniecības pārstrukturēšanu, pakāpeniski atsakoties no esošajām fosilās degvielas tehnoloģijām un ar tām saistītā fiziskā kapitāla. Tā kā globāli lielāko valstu faktiskie klimata pārmaiņu seku mazināšanas pasākumi bijuši nepilnīgi un novēloti salīdzinājumā ar Parīzes nolīgumā noteikto¹⁴¹, pasaulē pieaug gan tiešie ar klimata pārmaiņām saistītie riski (tālāk tekstā – klimata riski), gan arī iespēja, ka tautsaimniecības transformācija par mazāk oglekļietilpīgu tautsaimniecību būs jāveic īsākā laikā, tātad straujāk un ar lielāku pārejas procesa nestabilitāti. Arī ECB¹⁴² un ESRK¹⁴³ ir norādījušas uz klimata pārmaiņu ietekmi finanšu stabilitātes kontekstā.

Klimata riski skar arī finanšu sektoru, un attiecībā uz finanšu stabilitāti tos var iedalīt šādi:

1) fiziskie riski, kad finanšu aktīvu vērtību tieši ietekmē klimata pārmaiņas – gan pēkšņas un dramatisks (piemēram, plūdi un ugunsgrēki), gan pakāpeniskas un ilgstošākas (piemēram, krastu erozija un sugu maiņa);
2) pārmaiņu riski, kad iespējamu satricinājumu finanšu sektoram var radīt pēkšņas strukturālas pārmaiņas (normatīvo aktu prasības, tirgus noskaņojuma maiņa, tehnoloģiski jaunievedumi, patērētāju noskaņojums u.c.), kuras rada makroekonomiskas svārstības un dažu aktīvu grupu vērtību kritumu.

ES uzņemoties ekonomisko pārmaiņu vadību institucionālā un regulatoru līmenī, ir uzsāktas vairākas likumdošanas iniciatīvas (EK, ECB u.c. iestāžu vadībā), lai padarītu finanšu sektoru ilgtspējīgāku, kā arī mudinātu to atbalstīt tautsaimniecības transformāciju klimata risku mazināšanas virzienā.

ES finanšu sektorā vērojama ar zaļajiem¹⁴⁴ finanšu aktīviem saistīta pieprasījuma un piedāvājuma nesabalansētība. Strauji aug investoru pieprasījums pēc šādiem aktīviem, bet piedāvājuma pusē situācija ir problemātiskāka – trūkst gan vienotu atskaites punktu investīciju klasificēšanai, gan investīciju ietekmes uz klimatu mērīšanai, gan arī atbilstošu vēsturisko datu. Tāpēc nepilnīgā pieejamā informācija un ieguldījumu novērtēšana rada riskus finanšu tirgos nepareizi novērtēt šādas investīcijas.

¹³⁹ <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf>.

¹⁴⁰ Oglekļietilpīgs – process, kuram ir augsts oglekļa dioksīda (CO₂) izmešu daudzums salīdzinājumā ar tā ekonomisko nozīmīgumu.

¹⁴¹ <https://unepdtu.org/wp-content/uploads/2019/12/bridging-the-gap-egr-g20-chapter.pdf>, https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=10211.

¹⁴² <https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/fsr/html/ecb.fsr.201911~facad0251f.en.html#toc27>.

¹⁴³ <https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/ar/2019/esrb.ar2018~d69ff774ac.en.pdf?19dcfbedd2f1a4460b9e7dd2368da6de>.

¹⁴⁴ "Zaļie" šā pielikuma kontekstā apzīmē tādus aktīvus vai darbības, kuri vērsti uz ilgtspējīgu attīstību, klimata risku mazināšanu vai klimata pārmaiņu negatīvo seku mazināšanu.

Eiropas iniciatīvas klimata pārmaiņu jomā

ES ir ilgstoši uzņēmusies vadošo lomu pasaulē klimata pārmaiņu seku ierobežošanā, klimata risku mazināšanā un zaļās tautsaimniecības atbalstīšanā. Galvenie nesenie politikas virzieni¹⁴⁵ attiecībā uz finanšu sektoru ietverti EK paziņojumā "Rīcības plāns: ilgtspējīgas izaugsmes finansēšana" (*Action Plan: Financing Sustainable Growth*)¹⁴⁶; 2018. gada marts), tos pauž EK paziņojums "Eiropas zaļais kurss" (*The European Green Deal*)¹⁴⁷; 2019. gada decembris), kā arī 2020. gada martā publicētie ieteikumi EK ilgtspējīgas Eiropas tautsaimniecības finansēšanas jomā (ilgtspējīgu finanšu taksonomija; *Taxonomy: Final Report of the Technical Expert Group on Sustainable Finance*)¹⁴⁸ un 2020. gada martā EK publicētais Eiropas Klimata akta (*European Climate Law*)¹⁴⁹ priekšlikums. Šie politikas dokumenti iezīmē vairākus virzienus, kuros tiks veikti gan ierobežojoši, gan attīstību veicinoši pasākumi ar mērķi mazināt klimata riskus un veicināt ES tautsaimniecības pārveidi:

- **Darbības plāns ilgtspējīgām finansēm** ir ES vispārīgais plāns pārorientēt kapitāla plūsmas uz ilgtspējīgām investīcijām, ietvert ilgtspējīguma izvērtēšanu riska pārvaldīšanas praksē, attīstīt un atbalstīt caurredzamību un ilgtermiņa domāšanu finanšu un ekonomiskajās darbībās.
- **"Eiropas zaļais kurss"** ir pasākumu ceļvedis ar mērķi veicināt resursu efektīvu izmantošanu, atjaunot bioloģisko daudzveidību un samazināt piesārņojumu, lai padarītu ES klimatneitrālu līdz 2050. gadam. Lai to sasniegtu, nepieciešams līdz 2030. gadam samazināt CO₂ emisiju par 50–55% salīdzinājumā ar 1990. gada līmeni, kā arī pārskatīt visus normatīvos aktus no klimata risku viedokļa (šis uzdevums konkrētāk īstenojams saskaņā ar Eiropas Klimata aktu). ES plāno virzīt jaunas likumdošanas iniciatīvas, lai atbalstītu aprites tautsaimniecību, ēku renovāciju, lauksaimniecību, inovāciju un bioloģisko daudzveidību.
- **Ilgtspējīgu finanšu taksonomija** ir klasifikācijas rīks, lai palīdzētu investoriem un uzņēmumiem pieņemt informētākus investīciju lēmumus par videi draudzīgām ekonomiskajām aktivitātēm. Tās uzdevums ir viest skaidrību tirgus dalībniekiem par to, kas ir un kas nav ilgtspējīgs. Šo taksonomiju plānots ieviest ES valstīs, nosakot kritērijus investīciju finanšu ilgtspējīguma mērīšanai un kontrolei, kā arī sodiem par pārkāpumiem.
- **Eiropas Klimata akts** ir EK izstrādātais regulējuma piedāvājums, kura mērķis ir padarīt "Eiropas zaļā kursa" mērķus juridiski saistošus ES valstīm, nosakot, ka līdz 2050. gadam visiem normatīvajiem aktiem jāatbalsta klimatneitralitāte (neto CO₂ nulles emisija).
- **Finanšu sektoram šīs iniciatīvas radīs gan jaunas iespējas investīcijām un kapitāla tirgus attīstībai, gan arī jaunus riskus, ja regulējuma pārmaiņas būs pārāk straujas vai neprecīzas un izraisīs satricinājumus finanšu tirgos.** Atbilstoši ieviešot normatīvo regulējumu un sasniedzot tā mērķus, tiks palielināta zaļo ieguldījumu pievilcība un, iespējams, mazināta to ieguldījumu un kapitāla aktīvu pievilcība, kuri nav klasificējami kā zaļi. Tas var radīt arī "pamesto" aktīvu kategoriju – īpašumus un finanšu aktīvus, pēc kuriem nav pieprasījuma un tāpēc to vērtība strauji krītas.

¹⁴⁵ Citas nesenās būtiskas politikas iniciatīvas ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 27. novembra Regula (ES) 2019/2089, ar ko groza Regulu (ES) 2016/1011 attiecībā uz ES klimata pārejas etaloniem, Parīzes nolīgumam pielāgotiem ES etaloniem un ar ilgtspēju saistītu informācijas atklāšanu attiecībā uz etaloniem, un Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 27. novembra Regula (ES) 2019/2088 par informācijas atklāšanu, kas saistīta ar ilgtspēju, finanšu pakalpojumu nozarē. Regulas stāšanās spēkā sniedz metodoloģiju, kā veidot klimata ietekmes atskaites punktus un kā uzlabot ziņošanas caurredzamību attiecībā uz dažādiem ilgtspējas un vides kritērijiem. EVTI savukārt informējusi EK par nepieciešamību iekļaut ilgtspējīgas attīstības riskus ES investīciju fondu iekšējos procesos un kontrolēs.

¹⁴⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0097&from=LV>.

¹⁴⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0014.02/DOC_1&format=PDF.

¹⁴⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/200309-sustainable-finance-tesg-final-report-taxonomy_en.pdf.

¹⁴⁹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-proposal-regulation-european-climate-law-march-2020_en.pdf. file:///C:/Users/Aina/Downloads/090166e5ccd42cd0%20(1).pdf.

Klimata risku iespējamā ietekme uz Latvijas finanšu sektoru

2019. gadā tika publicēts Latvijas "Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.–2030. gadam"¹⁵⁰, kas saskaņā ar ES iniciatīvām nosaka Latvijas mērķus klimata pārmaiņu jomā. Gan ES, gan Latvijā veiktie pasākumi klimata risku mazināšanai un ilgtspējīgas attīstības veicināšanai var ietekmēt arī Latvijas finanšu sektoru.

Novērtējot klimata risku specifiku Latvijai, aplūkots šo **risku tiešā un netiešā ietekme** uz finanšu sektoru, kā arī **iespējamie riska transmisijas kanāli**. **Netiešā risku ietekme** uz finanšu sektoru iespējama pastarpināti, notiekot pārmaiņām reālajā tautsaimniecībā, ko savukārt ietekmē ar klimatu saistītie **fiziskie riski**. Eiropas Vides aģentūras ziņojumā par Eiropas valstu ievainojamību klimata pārmaiņu dēļ¹⁵¹ secināts, ka klimata pārmaiņu negatīvā ietekme uz Latvijas tautsaimniecību salīdzinājumā ar lielāko daļu citu ES valstu būs neliela, turklāt dažās nozarēs iespējami pat guvumi. Tādējādi **Latvijai ar klimata pārmaiņām saistītie fiziskie riski¹⁵² nav paredzami pārāk plaši vai smagi**.

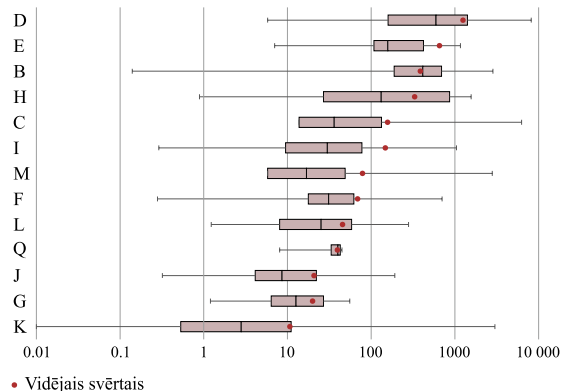
Attiecībā uz **pārejas riskiem** uzmanība jāpievērš nozarēm, kuras visvairāk varētu ietekmēt pāreja uz mazāk oglekļietilpīgu tautsaimniecību. Šīs nozares skars gan jaunie normatīvie akti, kas ietekmēs šo nozaru darbību (piemēram, sadārdzinās kredītiestāžu finansējums vai CO₂ izmeši tiek aplikti ar nodokļiem), gan patērētāju noskaņojuma maiņa, gan jaunas tehnoloģiskās inovācijas. P4.1. attēlā atainots nozaru CO₂ izmešu īpatsvars un šo nozaru īpatsvars Latvijas kredītiestāžu kredītportfelī (jāpiebilst, ka šie dati ir nepilnīgi). Kopumā var secināt, ka **Latvijas kredītiestāžu ieguldījumi oglekļietilpīgās nozarēs ir samērā nelieli**.

Tomēr **Latvijā ir vairākas jomas, kuras klimata politikas iniciatīvas varētu ietekmēt diezgan būtiski**. Tās ir, piemēram, transports (Latvijā ir samērā vecs autoparks ar būtisku dīzeļdzinēju īpatsvaru), mājokļi (samērā zema energoefektivitāte), lauksaimniecība (pašlaik tiek subsidēta fosilās degvielas lietošana) un kūdras ieguve. No šīm nozarēm būtiskākā kredītiestāžu pakļautība riskam saistīta ar mājokļiem, ņemot vērā

P4.1. attēls

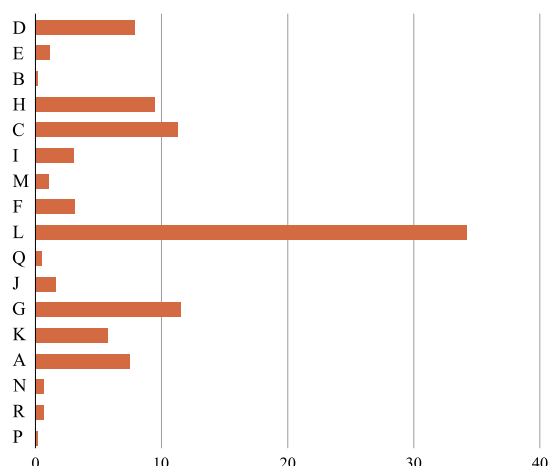
a) NOZARU OGLEKĻIETILPĪBA

(CO₂ izmešu tonnas uz Eiropas publiski kotēto uzņēmumu ieņēmumiem 1 milj. ASV dolāru apjomā; 2019. gads vai pēdējais pieejamais periods)

• Vidējais svērtais

b) LATVIJAS KREDĪTIESTĀŽU NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU PORTFEĻA STRUKTŪRA NOZARU DALĪJUMĀ (2019. gadā, %)

D – Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; E – Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija; B – Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; H – Transports un uzglabāšana; C – Apstrādes rūpniecība; I – Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi; M – Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; F – Būvniecība; L – Operācijas ar nekustamo īpašumu; Q – Veselība un sociālā aprūpe; J – Informācijas un komunikācijas pakalpojumi; G – Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts; K – Finanšu un apdrošināšanas darbības; A – Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība; N – Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība; R – Māksla, izklaide un atpūta; P – Izglītība.

¹⁵⁰ https://em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionalais_energetikas_un_klimata_plans/.

¹⁵¹ <https://www.eea.europa.eu/publications/climate-change-impacts-and-vulnerability-2016>.

¹⁵² Tie izklāstīti ar Ministru kabineta 2019. gada 17. jūlija rīkojumu Nr. 380 apstiprinātajā Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānā laika posmam līdz 2030. gadam; <https://likumi.lv/ta/id/308330-par-latvijas-pielagosanas-klimata-parmainam-planu-laika-posmam-lidz-2030-gadam>.

hipotekāro kredītu īpatsvaru kredītiestāžu kredītportfelī, kur straujas normatīvo aktu pārmaiņas var radīt satricinājumu kredītportfeļa kvalitātei vai nodrošinājuma vērtībai.

Tiešo ietekmi uz kredītiestādēm var radīt pārmaiņu riski¹⁵³, piemēram, kredītiestāžu kapitāla prasību, vērtspapīru klasifikācijas vai nodokļu stimulu pārmaiņas, kuru mērķis ietekmēt neinvestēšanu vai investēšanu noteiktās aktīvu klasēs. Straujas normatīvā regulējuma pārmaiņas teorētiski var mainīt kredītiestāžu kapitāla rādītājus un/vai kredītu pieejamību (ja, piemēram, ieguldījumiem noteiktās aktīvu klasēs tiek būtiski palielināti riska svāri) vai radīt pārmaiņas nekustamā īpašuma tirgū (ja, piemēram, prasības tiek diferencētas atkarībā no kredītiestāžu finansējamā objekta energoefektivitātes). Ņemot vērā, ka kompetentās iestādes, kas nosaka šīs prasības, pārzina to ietekmi uz kredītiestāžu darbību un Latvijas kredītiestāžu ieguldījumi vērtspapīros kopumā nav nozīmīgi, tiešā ietekme visdrīzāk būs neliela.

Atsevišķi jāmin apdrošināšanas nozare, kas klimata riskiem tiek pakļauta gan ar aktīvu – ieguldījumu – starpniecību, gan arī redzamākajā veidā – ar saistību starpniecību –, kad ar klimata pārmaiņām saistītie fiziskie riski palielina apdrošināšanas gadījumu izmaksas. Latvijas apdrošināšanas sektora aktīvos (līdzīgi kā citās ES valstīs) lielākā pakļautība klimata riskiem saistīta ar ieguldījumiem ēkās (sk. EAAPI 2018. gada pārskatu¹⁵⁴), savukārt saistībās dominē transportlīdzekļi.

Apkopojot minēto, var secināt, ka, **lai gan mazāk nekā citās ES valstīs, klimata pārmaiņas ietekmēs Latvijas tautsaimniecību un attiecīgi arī tās finanšu sektoru. Klimata riski nav būtiski sistēmiskie riski Latvijas finanšu sektoram, ņemot vērā Latvijas tautsaimniecības oglekļietilpību un kredītiestāžu kredītportfeļu struktūru, tomēr nepieciešama tālāka šā jautājuma izpēte un uzraudzība. Jāņem vērā, ka klimata pārmaiņas rada gan riskus, gan arī iespējas.**

Veselīgai Latvijas finanšu sektora attīstībai būtu jāizmanto arī radušās iespējas un tām jāpielāgojas. Ja Latvijai klimata riski nav tik būtiski kā citām valstīm, tā varētu vairāk fokusēt savas pūles uz iespējamiem guvumiem.

ES mērķi stiprināt tautsaimniecības, t.sk. finanšu nozares, ilgtspējīgumu ir lietderīgi, un arī Latvijai aktīvi jāpiedalās to sasniegšanā, tomēr darbības jāplāno tā, lai neradītu liekus riskus:

- 1) ieviešot ES direktīvas Latvijā, būtu nepieciešams veikt rūpīgu ietekmes izvērtēšanu nozarei un/vai kredītiestādēm, simulējot šo direktīvu prasību ieviešanu un iespējamo šoka scenāriju, lai noteiktu piemērotāko pārejas laiku vai Latvijas apstākļiem atbilstošāko risinājumu;
- 2) neatlikt ES direktīvu prasību ietveršanu Latvijas likumos uz pēdējo brīdi, lai pēkšņas pārmaiņas neradītu šoku un lai dotu finanšu nozarei vairāk laika sagatavoties attiecīgajām pārmaiņām;
- 3) finanšu sektoram sadarbībā ar kompetentajām iestādēm pēc iespējas ātrāk uzsākt finanšu aktīvu un saistību klasifikāciju un klimata ietekmes mērīšanu, un šo datu publicēšanu (piemēram, lietojot ES taksonomiju vai TFC¹⁵⁵ rekomendācijas). Labāka datu pieejamība par klimata riskiem ļauj labāk tos novērtēt un attiecīgi mazina sistēmisko risku finanšu sektoram, jo ir caurredzams, kā dažādas ES regulas ietekmēs finanšu sektoru.

¹⁵³ Teorētiski tiešo ietekmi var radīt arī fiziskie riski, kad dabas katastrofu ietekmē tiek pārtraukta kredītiestāžu pakalpojumu sniegšana. Tomēr darbības nepārtrauktības riski tiek rūpīgi pārvaldīti, un klimata pārmaiņu kontekstā tiem nav būtiskas iespējas kļūt sistēmiskiem.

¹⁵⁴ https://www.eiopa.europa.eu/content/financial-stability-report-december-2018_en.

¹⁵⁵ Task Force on Climate-related Disclosures (www.fsb-tcfd.com).

5. PIELIKUMS. KREDĪTIESTĀŽU DARBĪBAS RĀDĪTĀJI

Rādītājs	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020. g. februāris
Bilances rādītāji							
Kredītiestāžu un ārvalstu banku filiāļu skaits	26	27	23	21	20	19	18
Aktīvu kopsumma (milj. eiro)	30 816.1	31 937.7	29 496.1	28 387.7	22 870.5	23 203.3	22 284.8
Kredītu īpatsvars aktīvos (%)	47.6	46.0	51.3	50.9	59.3	58.1	59.5
Noguldījumu īpatsvars pasīvos (%)	72.0	72.8	72.4	71.4	71.4	74.2	77.7
Saistību pret MFI īpatsvars pasīvos (%)	11.4	9.2	9.5	10.0	10.8	6.6	4.9
Iekšzemes klientu kredītu atlikuma un noguldījumu atlikuma attiecība (%)	117.6	114.6	104.9	101.9	91.7	84.1	83.3
Pelnītspēja¹⁵⁶							
ROE (%) ¹⁵⁷	10.2	10.7	14.3	7.6	9.8	4.5	–
ROA (%) ¹⁵⁸	1.0	1.2	1.5	0.9	1.2	0.6	–
Izdevumu un ienākumu attiecība (%) ¹⁵⁹	51.5	51.2	44.7	59.0	62.0	65.3	–
Kapitāla pietiekamība							
Pašu kapitāls (milj. eiro)	3025.2	3184.9	2910.2	3063.7	2697.3	1986.5	–
Pirmā līmeņa pamata kapitāls/pirmā līmeņa kapitāls (milj. eiro)	2627.5	2764.5	2471.0	2732.0	2454.2	1851.9	–
Riska svērtie aktīvi (milj. eiro)	15 000.5	14 583.8	14 269.0	14 844.3	12 091.3	9284.1	–
Kopējais kapitāla rādītājs (%)	20.2	21.8	20.4	20.6	22.3	21.0	–
Pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs/ pirmā līmeņa kapitāla rādītājs (%)	17.5	19.0	17.3	18.4	20.3	19.5	–
Svīras rādītājs (%)	9.2	9.4	9.2	9.6	10.6	9.9	–
Likviditāte							
Likvīdo aktīvu īpatsvars aktīvos (%) ¹⁶⁰	39.9	40.2	33.8	37.4	31.8	32.1	31.9
LSK (%)	–	–	342.7	313.4	253.6	308.2	317.8
SFK (%) ¹⁶¹	–	148.2	148.5	146.0	138.2	144.9	–
Aktīvu kvalitāte¹⁶²							
Uzkrājumu nedrošajiem parādiem attiecība pret kredītportfeli (%)	5.6	5.2	4.2	3.7	3.1	3.1	–
INK īpatsvars kredītportfelī	11.8	10.2	9.3	8.5	7.5	7.1	–
Kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars kredītportfelī (%)	7.4	6.3	4.7	4.2	4.0	3.9	–

¹⁵⁶ Pelnītspējas rādītāji 2016.–2019. gadam aprēķināti, balstoties uz FKTK datiem konsolidētā līmenī, bet 2014. un 2015. gadam – uz ECB Konsolidēto banku statistiku (*Consolidated banking data*). Pelnītspējas rādītāji 2016. un 2017. gadam uzrādīti, neizslēdzot vienreizējos efektus, kas minēti 2. nodaļā "Kredītiestāžu sektora attīstība un riski".

¹⁵⁷ Uz gadu attiecināta pārskata perioda peļņas vai zaudējumu attiecība pret vidējo kapitālu un rezervēm (rādītāja aprēķinā netiek iekļauti ārvalstu kredītiestāžu filiāļu dati).

¹⁵⁸ Uz gadu attiecināta pārskata perioda peļņas vai zaudējumu attiecība pret vidējiem aktīviem.

¹⁵⁹ Izdevumu attiecība pret ienākumiem = (administratīvie izdevumi + nemateriālo aktīvu un pamatlīdzekļu vērtības nolietojums un atsavināšana) / (tīrie procentu ienākumi + dividenžu ienākumi + neto komisijas naudas + finanšu instrumentu tirdzniecības darījumu peļņa vai zaudējumi + finanšu instrumentu pārvērtēšanas rezultāts + neto parastie ienākumi + pārdošanai pieejamo finanšu aktīvu vērtības samazinājuma korekcija) × 100.

¹⁶⁰ Likvīdie aktīvi = nauda kasē + prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu (tie, kuriem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus, t.i., tos var pārdot īsā laikā bez būtiskiem zaudējumiem vai izmantot par nodrošinājumu kredītu saņemšanai).

¹⁶¹ Latvijas Bankas aprēķins individuālu kredītiestāžu līmenī.

¹⁶² Kredītu kvalitātes rādītāji 2016.–2019. gadam aprēķināti, balstoties uz datiem konsolidētā līmenī konsolidētajai uzraudzībai pakļautajām kredītiestādēm un individuālā līmenī pārējām kredītiestādēm un ārvalstu banku filiālēm (2014. un 2015. gadam – tikai uz datiem konsolidētā līmenī konsolidētajai uzraudzībai pakļautajām kredītiestādēm). Kredītriska rādītāji uzrādīti, neizslēdzot vienreizējos efektus, kas minēti 2. nodaļā "Kredītiestāžu sektora attīstība un riski".

6. PIELIKUMS. AGRĪNĀS BRĪDINĀŠANAS RĀDĪTĀJU RISKU PANELIS

Ārējie makrofinansialie riski	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>BofA Merrill Lynch</i> indekss															
Imports galvenajās tirdzniecības partnervalstīs (gada pārmaiņas; %)															
Eiropa valstu valdības 10 gadu un 2 gadu obligāciju pelņas līkņu starpība (procentu punktos)															
Eiropa zonas privātā sektora parāda un IKP attiecības triju gadu pārmaiņas (procentu punktos)															
SovCISSE Eiropa zonas valsts valdībām (vienādi svērti)															
Iekšzemes makrofinansialie riski															
Bezdarba novirze (procentu punktos)															
Mājokļu cenu indeksa gada pārmaiņas (%)															
Iekšzemes kredītu atlikuma un IKP attiecība (%)															
Tekošā konta un IKP attiecība (%)															
Mājsaimniecību kredītrisks															
Mājokļu cenu indeksa attiecība pret vidējās neto darba samaksas indeksu (%)															
Mājsaimniecību kredītu atlikuma un IKP attiecības triju gadu pārmaiņas (procentu punktos)															
Mājsaimniecību gada procentu maksājumu un IKP attiecība (%)															
Mājsaimniecību noguldījumu atlikuma un kredītu atlikuma attiecība (%)															
Nefinanšu sabiedrību kredītrisks															
Procentu maksājumu segums (četrus ceturkšņus slidošais vidējais; %)															
Nefinanšu sabiedrību parāda attiecība pret pašu kapitālu (%)															
Herfindāla-Hišmana indekss															
Nefinanšu sabiedrību gada procentu maksājumu un IKP attiecība (%)															
Nefinanšu sabiedrību kredītu atlikuma un IKP attiecības triju gadu pārmaiņas (procentu punktos)															
Kredītiestāžu maksāspējas un pelnītspējas risks															
ROA															
Pirmā līmeņa pamata kapitāla rādītājs (%)															
Kapitāla un rezervju attiecība pret aktīviem (%)															
Izdevumu un ienākumu attiecība (%)															
Kredītiestāžu likviditātes un finansējuma risks															
Lielāko kredītiestāžu – iekšzemes kredītiestāžu* – FKTK likviditātes rādītājs (%)															
Pārējo kredītiestāžu FKTK likviditātes rādītājs (%)															
Rezidentu kredītu atlikuma un noguldījumu atlikuma attiecība (%)															
Tiroti ārējo aktīvu un aktīvu attiecība (%)															

* Līdz 2019. gadam datus ietvertas četras, bet 2019. gadā – trīs lielās kredītiestādes, jo filiāles netiek iekļautas likviditātes rādītāja aprēķinā. Likviditātes rādītājs šo kredītiestāžu grupā ir relatīvi zemāks, jo metāla banku likviditāte tiek pārvaldīta grupas līmenī. Lai gan mātes bankas atbalsts mazina likviditātes risku un FKTK likviditātes rādītājs nav obligāta uzraudzības prasība šīm kredītiestādēm, FKTK likviditātes rādītājs tiek izmantots risku novērošanā.

Piezīmes. Risku panelis ir tikai viens no Latvijas Bankas finanšu stabilitātes sistēmisko risku analīzes rīkiem. Noteiktā riska pakāpe neraksturo absolūto riska līmeni, bet gan sniedz salīdzinājumu ar izvēlēto rādītāju vēsturiskajām vērtībām, brīdinot par risku veidošanos. Risku panela metodoloģijas skaidrojumu sk. Latvijas Bankas 2018. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata" pielikumā "Risku panelis – analītiskais risks Latvijas finanšu stabilitātes sistēmisko risku analīzei".

Riska pakāpe, kas izriet no rādītāja attiecības pret tā vēsturisko vidējo vērtību, apzīmēta ar krāsu:

zema	vidēja	vidēji augsta	augsta
------	--------	---------------	--------